

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ÄRIÕIGUSE JA INTELLEKTUAALSE OMANDI ÕPPETOOL

Siim Maripuu

AKTSIONÄRIDE LEPINGUS SISALDUVATE
KOKKULEPETE LUBATAVUS JA ÕIGUSLIKUD
TAGAJÄRJED EESTIS

Magistritöö

Juhendaja
Dr. Iur. Andres Vutt

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Aktsionäride leping Eesti õiguses.....	8
1.1. Aktsionäride lepingu lubatavus.....	8
1.2. Aktsionäride leping ja põhikiri.....	9
1.3. Aktsionäride leping ja seltsinguleping.....	14
1.4. Aktsionäride lepingu pooled.....	16
1.4.1. Aktsionärid lepingupoolena.....	16
1.4.2. Äriühing ja juhtorgani liige lepingupoolena.....	18
1.5. Vähemusaktsionäride kaitse aktsionäride lepingus.....	23
2. Hääle andmise kokkulepped.....	26
2.1. Hääle andmise kokkulepete regulatsioon Eesti õiguses.....	26
2.2. Hääle andmise kokkulepped aktsionäride lepingus.....	32
2.2.1. Juhtorgani liikmete valimine, määramine ja tagasikutsumine.....	32
2.2.2. Juhtorganite töökorraldus ja hääletamine juhtorgani otsuste vastuvõtmisel.....	39
2.2.3. Kasumi jaotamine.....	41
2.2.4. Täiendavad investeeringud ühingusse.....	43
2.2.5. Patiseis.....	45
3. Aktsiate kuuluvust puudutavad kokkulepped.....	49
3.1. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete regulatsioon Eesti õiguses.....	49
3.2. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete tüübid aktsionäride lepingus.....	52
3.2.1. Osaluste külmutamine.....	52
3.2.2. Võõrandamiskohustus.....	55
3.2.3. Koosmüügikohustus.....	57
3.2.4. Koosmüügiõigus.....	58
3.2.5. Ostueesõigus.....	60
3.2.6. Ostuoptioon ja müügioptioon.....	64
3.2.7. Väljumisklausel.....	64
3.2.8. Piirangud tagatistele.....	65
Kokkuvõte.....	67
Eligibility and Legal Consequences of Provisions of Shareholders' Agreements in Estonia	
Summary.....	72
Kasutatud materjalide loetelu.....	79
Kasutatud kirjandus.....	79
Kasutatud normatiivmaterjal.....	82
Kasutatud kohtulahendid.....	82
Riigikohtu lahendid.....	82
Ringkonnakohtu lahendid.....	84
Maakohtu lahendid.....	84
Muud allikad.....	85
Kasutatud lühendid.....	87

Sissejuhatus

Angloameerika õigusruumist alguse saanud aktsionäride lepingute sõlmimine on järjest rohkem levimas ka Eestis. Aktsionäride lepingu eesmärgiks on reguleerida aktsionäride suhteid äriühingu juhtimisel ja majandamisel ja tagada äriühingu aktsionäride ringi stabiilsus.¹ Ühingu aktsionäridele ja ka ühingule on oluline, et aktsionärid ei vahetuks liialt tihti tagamaks ühiste äriplaanide edukus ja aktsionäridest tuleneva konkurentsieelise realiseerumine. Aktsionäride lepinguga sätestatakse aktsionäride kokkulepped ühise äri alustamisel või äri kestel ning oluline on, et lepingust tulenevad õigused ja kohustused oleksid kehtivad ja kehtestatavad.

P. Miliauskas on aktsionäride lepingut defineerinud kui kirjalik või suuline leping ühingu aktsionäride (vähemalt ühe) vahel, mis allub lepinguõiguse üldistele põhimõtetele.² Selline definitsioon on väga lai, ent arvestades kõikvõimalikke kasutuses olevaid aktsionäride lepinguks loetavaid lepinguid, on täpsema definitsiooni toomine keeruline. Miliauskase jaotuse järgi mahub aktsionäride lepingu definitsiooni sisse hulk aktsionäridevahelisi kokkuleppeid, nagu hääle andmise kokkulepped, suhte lepingud, hääleõiguse üleandmise lepingud ning väärtpaberite laenulepingud.

Aktsionäride lepinguid kasutatakse tihedalt. Balti riikides tehinguvaldkonnas tegevate advokaadibüroode poolt 2013. aastal korraldatud Balti riikide ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu Baltic M&A Deal Points Study kohaselt sõlmiti 43% uuringusse võetud tehingute tegemisel ka aktsionäride leping. Kahe aasta jooksul oli toimunud oluline vähenemine. Eelmise, 2011. aasta, uuringu kohaselt, sõlmiti aktsionäride leping 96% tehingutest.³ Euroopa komisjoni poolt läbi viidud uuringu kohaselt on 8% Euroopas uuritud börsiühingute puhul sõlmitud aktsionäride leping. Kõige populaarsemad on aktsionäride lepingud Belgias ja Itaalias vastavalt 31% ja 23%.⁴ Eestis annab sama uuring tulemuseks samuti 8%,⁵

¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 225.

² P. Miliauskas. Shareholders' agreement as a tool to mitigate corporate conflicts of interest. - International Journal of Private Law, Vol. 6, No. 2, 2013 pp 109-131.

³ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 64. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf

⁴ European Commission. Report on the Proportionality Principle in the European Union, p. 35, Available online: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/shareholders/study/final_report_en.pdf.

⁵ European Commission. Report on the Proportionality Principle in the European Union, p. 41, Available online: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/shareholders/study/final_report_en.pdf.

Juba Riigikohtu 1994. aasta lahendis on viidatud vaidlustatud Tallinna Linnakohtu 21.10.1993. aasta otsusele, mille kohaselt oli aktsionäride kokkuleppega aktsiaseltsi aktsiakapitali suurendamise ja vähendamise õiguse andmine juhatusele vastuolus toonase TsK § 121 nõuetega.⁶ AS Väätsa Agro saneerimisvaidluses tehtud otsuses on Riigikohus soovitanud sõlmida aktsionäridevaheline leping tagamaks võlausaldajate huve arvestav juhtimisskeem. Lepingu sõlmijateks on võlausaldajad, kellele jagatakse pandiga tagatud nõuete eest AS Väätsa Agro aktsiaid. Otsuse kohaselt saab aktsionäride lepinguga anda vähemusaktsionäriks saanud võlausaldajale tegeliku võimaluse mõjutada seltsi majandustegevust.⁷

Advokaadibüroode poolt välja antavates uudistes, blogides ja käsiraamatutes ning ärialases ajakirjanduses soovitatakse aktsionäride lepingu sõlmimist ettevõtjatele kui üht parimat lahendust tulevaste aktsionäridevaheliste tülide lahendamiseks. Eestis igal võimalusel soodustatud *start-up* ettevõtete asutamise paketti kuulub ka aktsionäride leping.⁸ Valdava osa IPO prospektide põhjal on võõrandavad aktsionärid sõlminud aktsionäride lepingud, kus on pea kindla praktikana kokku lepitud vähemalt osaluste külmutamine. Ulatudes juurtega pigem angloameerika õigusruumi, pärineb aktsionäride lepingu struktuur ja suur osa kokkuleppeid just sealt. Kindlasti on aktsionäride lepingu Eestisse toomisega suures osas seotud välisinvestorid, kelle jaoks on sellised kokkulepped elementaarsed. Seega on aktsionäride lepingu sõlmimine Eestis väga levinud.

Aktsionäride lepinguga antakse ja võetakse lepingu pooleks olevatele aktsionäridele õigusi ja kohustusi, mis ületavad tavapäraseid aktsionäri õigusi ja kohustusi. Tihti aitab ühissettevõtte asutamisel või suurtehingu käigus sõlmitav aktsionäride leping kehtestada investeringute plaanimise ja teostamise faasis kokku lepitud õigused.⁹ Eestis võlaõigusseaduse lepingute kataloogis puudub selline lepinguliik nagu aktsionäride leping. Seega tuleb selle lepingu põhjal lähtuda tsiviilõiguse ja kitsamalt võlaõiguse üldistest põhimõtetest, sh lepinguvabaduse põhimõttest.

⁶ RKTsKo 01.02.1994, III-2/3-1/93.

⁷ RKTsKm 09.05.2011, 3-2-1-25-11, p 65.

⁸ M. Sookael, Emafirmade isamaa – Eestist startiva startupi seisukohast. Arvutivõrgus: <http://www.martin.ee/emafirmade-isamaa-startiva-startupi-seisukohast/>

⁹ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. The Enforceability and Effectiveness of Typical Shareholders Agreement Provisions. - The Business Lawyer, Vol 56, August 2010. Available online: <http://www.nycbar.org/pdf/report/uploads/20071830-TheEnforceabilityandEffectivenessofTypicalShareholderAgreementProvisionsforweb.pdf> (04.05.2014).

Samas reguleeritakse aktsionäride lepinguga ühingutega seotud küsimusi, mis alluvad ühinguõiguse, täpsemalt äriseadustiku sätetele. Aktsionäride lepingu puhul ongi küsimuseks, kuidas piiravad ühinguõiguse sätted võlaõiguslike kokkulepete sõlmimist ning kas võlaõiguslike kokkulepete täitmine ühinguõiguse kontekstis on võimalik.

Magistritöö eesmärk on uurida, kas aktsionäride lepingutes praktikas sisalduvad kokkulepped on Eestis lubatavad ja milline on nende kokkulepete õiguslik mõju. Kokkulepete lubatavuse ja õigusliku mõju selgus on oluline, et tagada ühingute, mille aktsionärid on sellised lepingud sõlminud, stabiilsus ja edasine juhtimine. Lisaks lubatavusele ja mõju selgitamisele püüab autor näidata võimalusi ja anda soovitusi, millistel juhtudel oleks sellised kokkulepped lubatavad ja soovitud mõjuga. Hüpoteesina püstitab autor kaks väidet:

1. Praktikas levinud aktsionäride lepingus sisalduvad kokkulepped ei pruugi olla lubatud.
2. Praktikas levinud aktsionäride lepingus sisalduvad kokkulepped ei pruugi olla täidetavad.

Kuigi aktsionäride lepingutes on väga levinud kohustuste tagamine leppetrahviga, on viimase näol tegemist siiski sanktsiooniga lepingu rikkumise eest. Leppetrahvi oht küll motiveerib osapoolt oma kohustusi täitma, ent kui lepingut on juba rikutud, ei asenda see täitmiskoost. Lepingu eesmärgiks saab pidada siiski selles kokku lepitud tulemuste saavutamist, mitte tulemuste saabumata jäämise eest hüvitise saamist.

Töös keskendutakse kahele aktsionäride lepingus väga levinud kokkuleppetüübile – hääle andmise kokkuleppele ja aktsiatega seotud kokkuleppele. Sellise jaotuse on töö autor teinud nii realselt kasutuses olevate aktsionäride lepingute kui ka õiguskirjanduse põhjal, leides et valdav osa enamlevinud kokkuleppeid on ühele neist taandatavad. Eesmärk ei ole hõlmata kõiki aktsionäride lepingus sõlmitavaid kokkuleppeid, mida tulenevalt lepinguvabaduse põhimõttest võib olla lõputult. Tööst jäävad välja näiteks aktsionäridele info andmise ja konfidentsiaalsuse kokkulepped, tehingud seotud isikutega ning aktsionäride lepingut ennast puudutavad kokkulepped – lõpetamine, muutmine, rikkumine ja vastutus, kohtualluvus jms.

Hääle andmise kokkulepete alla on töö autor paigutanud enamlevinud aktsionäride lepingus sisalduvad kokkulepped, mis taanduvad hääle andmisele. Hääle andmise all on mõeldud nii osanike koosolekul kui ka juhtorgani koosolekul hääletamist ning hääletamise teel otsustatavaid olulisemaid küsimusi, nagu kasumi jaotamine ja täiendavad investeeringud ühingusse. Aktsiade puudutavate kokkulepete alla paigutab autor kataloogi kokkuleppe

tüüpidest, mille alusel toimub aktsiate võõrandamine ning kokkulepped, millega piiratakse aktsiate võõrandamist.

Töö on jagatud kolme peatükki. Esimeses peatükis käsitletakse küsimusi, mis puutuvad aktsionäride lepingusse üldisemalt. Need on asjaolud, mis on vajalikud järgnevatel peatükkides käsitletavate spetsiifiliste kokkulepete lubatavuse ja täidetavuse hindamiseks ning mis puudutavad aktsionäride lepingu kui võlaõigusliku lepingu lubatavust. Kuna Eesti õiguses on ühingute juhtimist ja toimimist reguleerivaks peamiseks ühinguõiguslikuks dokumendiks põhikirja, ning ka paljude kokkulepete tugevdamiseks on kasulik nende põhikirja sisseviimine, leiavad käsitlust aktsionäride lepingu ja põhikirja omavahelised suhted, sarnasused ja erinevused. Samuti käsitletakse aktsionäride lepingu ja sellele lepingutüüpidest õiguslikult kõige lähedasema seltsingulepingu vahekorda. Iga lepingu puhul on oluline, kelle vahel see sõlmitud on. Seetõttu pööratakse eraldi alapeatükkides tähelepanu ka aktsionäride lepingu pooltele – aktsionäridele ning äriühingule ja selle juhtorgani liikmele lepingupoolena. Kuna aktsionäride lepingu sõlmimiseks on eelduslikult kõige suurem huvi vähemusaktsionäridel, leiab käsitlemist ka vähemusaktsionäride kaitse lepingus.

Teises ja kolmandas peatükis keskendutakse vastavalt eespool nimetatud jaotusele aktsionäride lepingus enamlevinud kokkulepete tüüpidele – hääle andmise kokkulepetele ja aktsiaid puudutavatele kokkulepetele. Mõlema peatüki esimeses osas kirjeldatakse kokkuleppeliigi sisu ning käsitletakse üldiseid küsimusi, mis puutuvad kogu jaotise lubatavust ja täidetavust ning on selle eelduseks. Peatükkide teised osad on jaotatud alapeatükkideks vastavalt enamlevinud hääle andmise ja aktsiaid puudutavate kokkulepete tüüpidele. Neis alapeatükkides puudutatakse vaid konkreetse tüübi lubatavuse ja täidetavuse eeldusi.

Teema ei ole varasemalt Eesti teaduskirjanduses usaldusväärses mahus käsitlust leidnud. Mahukamaks võib pidada ka käesolevas töös viidatud advokaadibüroo Tark Grunte Sutkiene, *Redgate Capital* ja Äripäeva koostöös välja antud käsiraamatu „Ühinemised ja omandamised“ aktsionäride lepingut käsitlevat osa, ent väljaande näol on tegemist siiski käsiraamatuga. Aktsionäride lepingu teemal on kirjutatud ka mõned bakalaureusetööd – viimasena Tanel Targa bakalaureusetöö 2007. aastal¹⁰. Väliskirjandusest on kasutatud eelkõige Tartu Ülikooli raamatukogu andmebaaside kaudu kättesaadavaid teadusartikleid. Eesti allikatest on kasutatud nii *Juridica* artikleid kui ka õigusaktide kommentaare. Valdavalt analüüsitakse siiski

¹⁰ T. Tark. Aktsionäride leping, Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 2007.

aktsionäride leppe sätete lubatavust Eesti õigusaktide ja kohtupraktika kontekstis. Kasutatud kirjandusele on töös läbivalt viidatud joonealuselt, õigusaktidele ja kohtuotsustele tekstisisiselt. Tulenevalt aktsionäride lepingus tihedalt sisalduvast arbitraaži- või vahekohtuklauslist ja asjaolust, et vahekohtulahendid ei ole avalikud, on kohtupraktika kättesaadavus aktsionäride lepingu osas piiratud. Siiski on vaidlusi, mis on jõudnud tavakohtusse, samuti on vahekohtuvaidluste lühikokkuvõtted leitavad ajakirjanduses või advokaadibüroode kodulehtedel, mida on antud töös kasutatud

Töös on mõiste „aktsionär“ all läbivalt mõeldud nii osanikku kui aktsionäri, erisuste korral on osanikud eraldi välja toodud. Töös kasutatakse terminit „ühing“ selle äriühingu kohta, mille aktsionärid on aktsionäride lepingu pooleks.

1. Aktsionäride leping Eesti õiguses

1.1. Aktsionäride lepingu lubatavus

Eesti õiguses reguleerib lepinguid võlaõigusseadus. Võlaõigusseaduse 2. kuni 9. osa loetlevad erinevaid lepingutüüpe, nagu müügileping, üürileping jne, kuid aktsionäride lepingut võlaõigusseadus eraldi lepinguliigina ei reguleeri. Võlaõigusseaduse üldosa kommentaari kohaselt laienevad seaduse peatükid 1–10 kõikidele võlasuhetele sõltumata sellest, millistes seadustes need reguleeritud on.¹¹ Aktsionäride lepingut on kirjanduses peetud kõige lähedasemaks võlaõigusseaduse eriosas reguleeritud seltsingulepingule.¹²

Aktsionäride leping allub VÕS üldosale ning seal sätestatud põhimõtetele, reguleerides samas ühinguõiguslikke küsimusi. Aktsionäride lepinguga reguleeritakse juriidiliste isikute juhtimist, aktsiate saatust, kasumi jaotamist ja muid küsimusi. Nimetatud juriidilised isikud on asutatud vastavalt TsÜS ja ÄS sätetele ning suur osa aktsionäride lepingu reguleerimisest on juba vähemal või rohkemal määral äriseadustikus reguleeritud. Äriseadustiku loogika kohaselt võib põhikirjaga seaduses sätestatust erinevalt kokku leppida vaid siis, kui ÄS seda ise lubab (nt § 82 lg 2, § 295, § 369 lg 1 jne). ÄS § 139 lg 2 ja 244 lg 2 kohaselt võib põhikirjas ette näha muid tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus. Kui põhikirja säte on seadusega vastuolus, kohaldatakse seaduses sätestatut. Seega seab äriseadustik ühingute juhtimise piirid ning muude dokumentide või kokkulepetega on võimalik äriseadustiku mõttes reguleerida nendes piirides toimuvat.

Üheks võlaõiguse põhimõtteks on lepinguvabadus, mis on sätestatud VÕS § 1 lg 1. Selle sätte kohaselt kohaldatakse seaduses sätestatut ka lepingutele, mida ei ole küll seaduses nimetatud, kuid mis ei ole seaduse sisu ja mõttega vastuolus. Lepinguvabaduse põhimõtte kohaselt on kõik isikud vabad otsustama, kas ja kellega lepingut sõlmida (sõlmimisvabadus) ja millise sisuga lepingut sõlmida (sisuvabadus). Sealjuures tuleb austada kolmandate isikute õigusi ja vabadusi ning järgida seadust.¹³

¹¹ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (toimetajad). Võlaõigusseadus. I, Üldosa (§ 1-207): kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2006, 1. peatükk Üldsätted, kommentaar 1 (lk 1).

¹² P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (toimetajad). Võlaõigusseadus. II, 2.-7. osa (§§ 208-618): kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2007, § 580 kommentaar 3.4.

¹³ I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve. Võlaõigus I Üldosa, Kirjastus Juura, Tallinn 2004, lk 51.

Lepingupooled ei pea järgima seaduses sätestatud lepingutüüpe. Lepingutüübi valikuvabadus on põhjendatud poolte õigusega oma huve lepingus väljendada ja neid lepingu abil ka saavutada. Kui leping puudutab ka kolmandate isikute huve, on lepingupoolte vabadus lepingu sisu määrata piiratud.¹⁴ Lepingupoolte sisuvabadust võidakse piirata seaduse imperatiivsete sätetega, TsÜS § 86 ja § 87 kohaselt on tühine heade kommete ja avaliku korraga vastuolus olev leping ning seadusest tuleneva keeluga vastuolus olev leping.

TsÜS § 87 kohaselt on tühine tehing, mis on vastuolus seadusest tuleneva keeluga, kui keelu mõtteks on keelu rikkumise korral tuua kaasa tehingu tühisus. ÄS küll piirab võimalusi, mida põhikirjaga võib sätestada, ent ÄS sätete eesmärk ei ole tuua kaasa ühingu juhtimist reguleerivate lepingute sätete tühisust. Tehingu tühisuse kaasa toovate sätete puhul on see nii ka sõnastatud. Seega on põhikirja reguleerimisalast väljuvad ja ühingu juhtimist täpsustavad kokkulepped lubatud.

Aksionärid võivad aktsionäride lepinguga kokku leppida ka küsimustes, mida ÄS normide kohaselt ei ole võimalik täita. Need kokkulepped ei ole tühised, kui nad ei ole vastuolus heade kommetega ega seadusest tuleneva keeluga. Seega on kokkulepetest tulenevad õigused ja kohustused kehtivad ja pooltel on võimalik nõuda üksteiselt lepingute täitmist. Praktikas võib aga selliste kokkulepete täitmine ja jõustamine ÄS regulatsiooni taustal keeruline olla.¹⁵

Seega on Eesti õiguses aktsionäride leping lubatud. Vastavalt lepinguvabaduse põhimõttes sisalduvale sisuvabadusele võivad aktsionärid kokku leppida ka küsimustes, mille täitmist ÄS ei võimalda. Siiski on lepingu sõlmimisel oluline selle vastavus headele kommetele ning seadusest tulenevale keelule. Kuigi äriseadustik lubab põhikirjas seadusest erinevalt sätestada vaid siis, kui see on eraldi väljendatud, ei ole ÄS normide näol valdavalt tegemist seadusest tuleneva keeluga ja see ei too kaasa lepingu sätete tühisust. Selliste sätete täitmine praktikas võib aga osutada keeruliseks.

1.2. Aktsionäride leping ja põhikiri

TsÜS § 28 lg 1 kohaselt on eraõiguslikul juriidilisel isikul põhikiri või seaduses sätestatud juhtudel ühinguleping. ÄS § 138 lg 3 ja § 243 lg 3 kohaselt kinnitavad asutajad vastavalt

¹⁴ I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve. Võlaõigus I Üldosa, Kirjastus Juura, Tallinn 2004, lk 57-58.

¹⁵ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 220.

osaühingu ja aktsiaseltsi asutamislepingu lisana ka põhikirja. Seega on põhikirja olemasolu ühingu olemasoluks vajalik. Ühingu asutamine ja olemasolu ilma põhikirjata ei ole lubatud. Aktsionäride leping, mis aga allub lepinguvabaduse sätetele, ei ole kohustuslik ning seda võivad osapooled oma äranägemise järgi igal hetkel sõlmida ja lõpetada.

TsÜS § 28 kommentaari kohaselt on õigusteoorias põhikirja olemuse osas valitsevaks seisukohaks modifitseeritud normiteooria kujundatud lähenemine, mille kohaselt käsitletakse põhikirja koostamist tehingu tegemisena, sh mitme asutaja puhul lepingu sõlmimisena.¹⁶ Põhikirjaga reguleeritakse juriidilise isiku sisesuhteid. Vastavalt ÄS sätestatud põhimõtetele on põhikirjaga võimalik seaduses sätestatust erinev reguleerimine üksnes siis, kui seadus seda sõnaselgelt lubab. Pärast ühingu registrisse kandmist omandab põhikiri iseseisva dokumendi tähenduse (varem asutamislepingu lisa) ning on edasi ainsaks ühingu organisatsiooni ja tegevuse aluseid kajastavaks dokumendiks.¹⁷

Aktsionäride lepinguga on võimalik lisaks põhikirjas sisalduvale täiendada ja täpsustada ühingu ja selle juhtimisega seotut lisaks põhikirjas sisalduvale. Kui põhikirja reguleerib peamiselt ühinguõigus ning konkreetsemalt äriseadustik, siis aktsionäride leping allub võlaõigusseaduse sätetele. Sellest tuleneb ka põhimõtteline erinevus – kui põhikiri laieneb kõigile aktsionäridele igal ajal, siis aktsionäride leping on kehtiv ainult lepinguosaliste suhtes. Praktikast sätestatakse aktsionäride lepingus enamasti, et aktsionäride leping on vastuolude korral põhikirjas sisalduvast ülene.¹⁸ Samuti reguleeritakse aktsionäride lepinguga tihti põhikirja sisu, kohustades aktsionäre hääletama sellise põhikirja vastuvõtmise poolt, mis on võimalikult suures osas kooskõlas aktsionäride lepingu sätetega.

Eesti õiguses ei mõjuta põhikirja ja aktsionäride lepingu olemasolu üksteise kehtivust. Põhikirjaga vastuolus olemine ei tähenda, et aktsionäride leping oleks seetõttu tühine ning pooltelt ei ole võimalik lepingu täitmist nõuda. Selline olukord on erinev näiteks Vene Föderatsioonist, kus paljudes kohtuasjades ning erinevates astmetes on leitud, et seaduse sätted ja põhikiri on aktsionäride lepingu suhtes ülimuslikud ja aktsionäride lepinguga on võimalik reguleerida vaid ühingu juhtimist põhikirjaga lubatud mahu, seda vajadusel täiendades.¹⁹

¹⁶ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 28 kommentaar 3.2.

¹⁷ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Saare. Tsiviilõiguse üldosa, Kirjastus Juura 2012, lk 274.

¹⁸ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 242.

¹⁹ S. Gomtsian. The Enforcement of Shareholders' Agreements, Comparative Analysis of English and Russian

Aksionäride lepingus sätestatud õigused ja kohustused hakkavad kehtima lepingu sõlmimise hetkest või lepingus sätestatud hetkest ning aktsionäride leping hakkab kehtima selle sõlmimise hetkest. Põhikirja muutmise otsus ja seega ka muudetud põhikiri jõustub ÄS § 175 lg 2 ja § 300 lg 2 kohaselt vastava kande tegemisel äriregistrisse. Selline põhikirja jõustumise regulatsioon tagab kehtiva põhikirja kättesaadavuse igal ajal.

Aksionäride lepingut on hea kasutada olukordades, mida põhikiri ei võimalda lahendada. Näiteks ei võimalda põhikiri panna aktsionäridele rahalisi või muid aktiivse tegevuse kohustusi. Rahalise kohustusena saab erinevalt põhikirjast sätestada näiteks leppetrahvi maksmise või perioodilise tasu maksmise kohustuse (kui seda nõuab ettevõtja tüüp).²⁰ Sellise perioodilise tasu maksmist võimaldab nt KÜS § 4 lg 2 korteriühistu majandamise kulude osas ning MTÜS § 7 lg 1 p 6 mittetulundusühingu liikmete kohustuste osas. Leppetrahvi maksmise kohustuse sätestamine aktsionäride lepinguga on ka üheks aktsionäride lepingu sõlmimise põhjenduseks, sest leppetrahviga kokkulepitu jõustamine võib olla oluliselt lihtsam ühinguõiguslikult kohustuste jõustamisest.

Lahendis 3-2-1-166-09 on Riigikohus leidnud, et kuna põhikiri on ÄS § 138 lg 3 kohaselt asutamislepingu lisaks, saab põhikirja tõlgendamisel lähtuda VÕS § 29 sätestatud lepingu tõlgendamise reeglitest ning osanikud on selle sätte mõttes käsitatavad lepingupooltena. VÕS § 29 lg 1 kohaselt tuleb lepingu tõlgendamisel lähtuda lepingupoolte ühisest tegelikust tahtest. VÕS § 29 lg 3 kohaselt, kui üks lepingupool mõistis lepingutingimust teatud tähenduses ja kui teine lepingupool lepingu sõlmimise ajal seda tähendust teadis või pidi teadma, siis tõlgendatakse lepingutingimust selliselt, nagu esimene pool seda mõistis.

Seega on põhikirja ja aktsionäride lepingu tõlgendamise viisid sarnased. Kuid veel enam, põhikirja tõlgendamisel tekkivate probleemide puhul saab poolte tegeliku tahte väljaselgitamiseks kasutada aktsionäride lepingus sätestatud, lugedes seda poolte tegelikuks ühiseks tahteks. Selliselt võivad põhikirja jaoks tähendust omada ka aktsionäride lepingu sätted, mida põhikirjas sätestada ei ole võimalik.

Kuigi põhikirja tõlgendatakse vastavalt lepingu tõlgendamise sätetele ja aktsionärid on põhikirja osas käsitletavad lepingupooltena VÕS § 29 mõttes, ei tähenda see, et igal

Law. Master's Thesis – Research Master in Law. - Tilburg Law School, July 2012, p 10. Available online: arno.uvt.nl/show.cgi?fid=128481.

²⁰ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 242.

aktsionäri ja ühingu on igal ajal õigus esitada põhikirja igast punktist tulenev täitmise nõue teise aktsionäri või ühingu vastu. Selgema mõjuga on aktsionäri õigusi reguleerivad sätted. Samas aktsionäride lepinguga sarnaste sätete kokkuleppimisel on ka nende täitmise nõudmine efektiivsem, samuti saab kokkulepet täitmist tagada leppetrahviga. Põhikirjaga aktsionäride kohustuste sätestamine ei ole otseselt keelatud, ÄS § 244 lg 2 võimaldab põhikirjas ette näha ka muid tingimusi, mis ei ole vastuolus seadusega. Selliste täiendavate kokkulepete praktika Eestis ei ole tuvastatav ning sellistest kokkulepetest tulenevate nõuete osas on ka kohtupraktika puudulik. Pigem sätestatakse põhikirjas ÄS § 244 lg 1 kohustuslikud punktid ning lisatakse vajadusel seaduses kirjeldatud mahus muudatusi äriseadustikus sätestatud korrast.

Üheks täiendavaks põhjenduseks aktsionäride lepingu sõlmimiseks sätete põhikirja kandmise ees on ka asjaolu, et aktsionäride leping ei ole avalik. See võimaldab aktsionäridevahelised kokkulepped jätta salajaseks nii kolmandatele isikutele kui ka kolmandatele aktsionäridele, kes ei ole aktsionäride lepingu poolteks.

Oluliselt erinev on aktsionäride leping ja põhikiri muutmise osas. Kui ÄS § 300 lg 1 kohaselt peab põhikirja muutmiseks olema selle poolt vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälestest ja seda nõuet on põhikirjaga võimalik suurendada, siis aktsionäride lepingu muutmiseks on vajalik tavapäraselt kõigi aktsionäride nõusolek. Sellest erinevaid aktsionäride lepingu muutmise sätteid esineb, kuid selline praktika ei ole valdav. Selliselt võib aktsionäride leping olla vähemusaktsionäri oluliselt kindlam kui põhikiri ning omades mõju ka põhikirjale või seades kohustused põhikirjas midagi reguleerida, garanteerib aktsionäride leping vähemusaktsionäri jaoks kokkulepitu kehtivuse ka enamusaktsionäri soovide muutmisel. Samas on põhikiri enamusaktsionäri jaoks oluliselt sobivam – see kehtib ka vastuhääletajate suhtes, ehk põhikirjaga on ühingu enamusaktsionäri, kui tal on vajalik enamus põhikirja muutmiseks, võimalik vähemusaktsionäridele oma tahet peale suruda. Aktsionäride lepingusse astumiseks on aga vajalik vähemusaktsionäri tahteavaldus.

Kuna erinevalt põhikirjast võivad aktsionäride lepingu poolteks olla kõik või ainult osa aktsionäre, annab aktsionäride leping võimaluse tekitada suurema hulga aktsionäride seas ka teatava „tuumikgrupi“, kes saavad lepinguga omavahelisi suhteid reguleerida. Kui sellisesse lepingusse ka ühingu ennast kaasata, on võimalik lepinguosalistele täiendava info või muude eeliste sätestamine. Siiski on oluline, et sellise lepinguga ei rikutaks ÄS § 272 tulenevat

aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõtet. Võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumine võiks esineda sellisel juhul, kui aktsionäride leping on sõlmitud ainult osaga aktsionäridest ning lepingu sätetega kohustub ühing neid võrdsetel alustel kuidagi erinevalt kohtlema.

Paljude aktsionäride lepingu tüüpsätete ühinguõiguslikuks jõustamiseks Eesti õiguses on vajalik sarnaste sätete sisestamine ka põhikirja. Selline vajadus võib tekkida väga erinevatel tasanditel. Esiteks ei ole mõnede aktsionäride lepingu sätete jõustamine ilma põhikirjas sätestamiseta üldse võimalik. Näiteks ei saa ühingu juhatusse valida viit liiget kui põhikirjas on sätestatud juhatuse liikmete arvuks kuni neli. Teisalt on ka sätted, mis on põhikirjas sätestamata küll võimalikud, kuid nende jõustamine võib osutuda keeruliseks. Näiteks on sellised häälteenamuse nõuded üldkoosolekul ning ostueesõiguse kehtestamine. Kolmandaks on põhikirjas aktsionäride lepingu sätete näitamine üheks võimaluseks aktsionäride lepingu sätete avalikustamiseks ja kolmandatele isikutele, sh äriregistrile, mõeldud sätete teatavaks tegemiseks.

Aktsionäride lepingu sätete põhikirja sisestamiseks on üheks tüüpiliseks aktsionäride lepingu sätteks ka aktsionäride kohustamine hääletada sellise põhikirja teksti vastuvõtmise poolt, mis ühtib võimalikult suures osas aktsionäride lepinguga ning jõustab aktsionäride lepinguga võetud õigused ja kohustused võimalikult suures mahus. Sellise kohustuse sätestamine kujutab endast täiesti tavalist hääletuskokkulepet. Konkreetse põhikirja puudutava hääletuskokkuleppe jõustamine ja selle kaudu aktsionäride lepingu sätete põhikirjas kajastamine annab palju juurde ülejäänud aktsionäride lepingu sätete jõustamisele.

Põhikirja ühinguõiguslikku toimet iseloomustab veel asjaolu, et see kehtib ühingu ja aktsionäride suhtes pidevalt. Seega erinevalt aktsionäride lepingust ei pea uus aktsionär põhikirja sätete tema suhtes kehtima hakkamiseks eraldi tahteavaldust tegema. See on täiendavaks argumendiks vajalike lepingu sätete põhikirja sisestamiseks. Praktikas aitab uue aktsionäri lepinguga siduda ka lepingu pooleks oleva aktsiate võõrandaja kohustamine korraldada omandaja poolt lepinguga liitumine ning sarnase kohustuse panemine ka ühingule uute aktsiate väljaandmise puhuks.²¹

Eraldi küsimuseks on põhikirja sätete võimalik tõlgendamine aktsionäride lepinguna. See võiks eriti kõne alla tulla juhtudel, kui põhikirja vastuvõtmine või kehtivus on kahtluse all

²¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 242.

mõne tehnilise puuduse tõttu, näiteks ei ole põhikirja vastu võtnud üldkoosolek korrektselt kokku kutsutud. Samuti saaks selline tõlgendus olla oluline olukorras, kus põhikirja muutmise otsus on küll aktsionäride koosolekul vastu võetud, kuid ei ole veel äriregistrisse kantud. ÄS § 300 lg 2 kohaselt jõustub põhikirja muutmise otsus vastava kande tegemisel äriregistrisse. Sellisel juhul saaks põhikirja vastavaid sätteid tõlgendada lepinguna vähemalt nende aktsionäride vahel, kes hääletasid põhikirja vastuvõtmise poolt. Näiteks USAs on aktsionäride lepingu olemasolu põhikirja sätete poolt hääletanud aktsionäride vahel jaatatud juba 1961. aastal, kui sätted ei ole vastuolus avaliku korraga.²²

Kokkuvõtvalt on põhikiri ja aktsionäride leping vaatamata sellele, et nad reguleerivad suures osas kattuvaid teemasid, üsna erinevad. Aktsionäride leping jõustub sõlmimisega, aga põhikiri registrisse kandmisega. Aktsionäride lepingust tekivad üldjuhul õigused ja kohustused vaid selle pooltele, kuid põhikiri on igal ajal kõigi osanike ja ühingu suhtes kehtiv. Aktsionäride lepingu kasutamise üheks põhjenduseks on, et põhikiri ei võimalda paljusid eesmärke realiseerida, näiteks liikmetele rahaliste kohustuste ja leppetrahvi kehtestamist. Samuti ei ole selge põhikirjast (teiste) aktsionäride vastu tulenevate nõuete esitamise võimalikkus. Kui põhikirja muutmine käib üldjuhul vajaliku enamuse poolthälte arvuga üldkoosolekul, on lepingu muutmiseks vajalik kõigi poolte nõusolekut, kui lepingus ei ole teisiti sätestatud. Vaatamata paljudele erinevustele, või siis just erinevuste tõttu saab põhikirja ja aktsionäride lepingut üksteist täiendavana aktsionäride eesmärkide saavutamiseks ära kasutada.

Aktsionäride lepingu sätted on vajalikus osas mõistlik sätestada ka põhikirjas, tagamaks nende ühinguõiguslik toime. Täiendavalt on selleks mõistlik lepingus kokku leppida kohustus hääletada lepinguga võimalikult suures mahus koosõlas oleva põhikirja vastuvõtmise poolt. Sarnased on aktsionäride leping ja põhikiri ka tõlgendamise põhimõtete poolest, kus mõlemad taanduvad VÕS tulenevatele lepingu tõlgendamise põhimõtetele. Veelgi enam, töö autori hinnangul on põhikirja tõlgendamisprobleemide korral võimalik aktsionäride tegeliku tahte hindamisel aluseks võtta just aktsionäride lepingu sätted. Eraldi küsimuseks on, kas veel mitte kehtivat või puudusega põhikirja on võimalik käsitleda aktsionäride lepinguna.

1.3. Aktsionäride leping ja seltsinguleping

Kui aktsionäride lepingut võlaõigusseaduses eraldi lepingutüübina sätestatud ei ole, peetakse

²² F. R. King. Enforcement of an Invalid By-Law as a Contract Among the Shareholders. - Wyoming Law Journal, Vol 15, No. 3, 1961, pp 207-211.

teda erialakirjanduses võlaõigusseaduses sätestatud lepingutest kõige sarnasemaks seltsingulepingule.²³ VÕS § 580 kohaselt kohustuvad kaks või enam isikut, ehk seltsinglased tegutsema ühise eesmärgi saavutamiseks, aidates sellele kaasa lepinguga määratud viisil, eelkõige panuste tegemisega.

Erinevalt põhikirjast ja asutamislepingust ei reguleeri aktsionäride lepingut äriseadustik. Aktsionäride lepingu õiguslik regulatsioon tuleneb võlaõigusseadusest ja selle siseselt lepingutüüpide kataloogis oleva seltsingulepingu sätetest. Aktsionäride lepingu esemeks on eelkõige poolte ühine tegutsemine äriühingu juhtimisel ja otsuste vastuvõtmisel. Üldjuhul on tegemist sisemise seltsinguga, mille puhul eraldi seltsinguvara ei moodustata ning mis ei osale suhetes kolmandate isikutega.²⁴

VÕS § 582 lg 2 kohaselt juhivad seltsinglased seltsingut ühiselt ning iga tehingu tegemiseks on vaja kõigi seltsinglaste nõusolek. Selline regulatsioon sobib tõesti aktsionäride lepingu muutmise võimalustega ja seltsingu asjaoludega, ent on vastandlik ühinguõiguses valitseva enamuse otsustusõiguse põhimõttega.

Mõistetav on, et osanike lepingu alusel tekkiv sisemine seltsing ei osale suhetes kolmandate isikutega. Küll aga on sellise seltsingu ainus eesmärk ühe ühingu juhtimine, mis võib, aga ei pruugi ise seltsingulepingu pooleks olla. Sisemist seltsingut iseloomustab see, et seltsinglased ühiselt (seltsinguna) ei astu õigussuhetesse kolmandate isikutega, kuid sisemise suhte raames on seltsinglased võtnud kohustuse kaasa aidata ühise eesmärgi saavutamisele.²⁵ Aktsionäride lepingu puhul võib sisemise seltsingu suhtes olla erisuseks seltsinguna suhtlemine ühinguaga, kuid valdavalt teostavad aktsionärid oma õigusi siiski eraldi.

Seltsingulepingu osaliste lepingust tulenevad kohustused on kehtestatud mitte üksteise, vaid seltsingu suhtes (nt VÕS § 580 lg 2 ning § 581 lg 1 ja 3). Seetõttu ei teki seltsingulepingu sõlmimisega ainult tavaline võlaõigussuhe, vaid ka organisatsioon (ühing). Seltsingu identiteet seisneb tema liikmetes, ehk isikute kogumis, kes mingil ajahetkel seltsingusse kuuluvad.²⁶ Ühingu enda ja selle juhtimiseks loodud seltsingu omavahelised suhted on samuti

²³ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigusseadus. II, 2.-7. osa (§§ 208-618): kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2007, § 580 kommentaar 3.4.

²⁴ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigusseadus. II, 2.-7. osa (§§ 208-618): kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2007, § 580 kommentaar 3.4.

²⁵ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Võlaõigusseadus. II, 2.-7. osa (§§ 208-618): kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2007, § 580 kommentaar 3.11.

²⁶ K. Saare. Seltsing – kas leping või ühing? Juridica I/2003, lk 57-64.

huvitavaks õiguslikuks probleemiks. Seltsing on küll loodud ühise eesmärgiga juhtida ja arendada ühingu, mille aktsionärid seltsingu liikmed on, kuid iga seltsingu liige teostab oma õigusi ja kohustusi ühingu suhtes iseseisvalt – näiteks ei ole võimalik lepinguga hääletamise fakti varasemaks, ja seega seltsingusse, tuua, vaid hääletamine peab siiski toimuma alles ühingu üldkoosolekul. Selliselt mõjutab seltsing ühingu tegevust ja selle juhtimist küll kaudselt, kuid otsene mõju jõuab ühinguni siiski eraldi seltsingu liikmete kaudu.

Praktikas soovitatakse hilisemate mitmetimõistetavuste vältimisteks aktsionäride lepingus eraldi sätestada, et seltsingulepingu kohta käivaid sätteid aktsionäride lepingule ei kohaldata. Sellise sättega välditakse hilisemaid võimalikke vaidlusi, milles lisaks lepingu sätetele saab tugineda ka seltsingulepingu regulatsioonile.²⁷ Arvestades aktsionäride lepingu tavapärasest mahukust, on reeglina vajalik regulatsioon juba lepingus endas ning puudub vajadus asuda analüüsima, kas ja millisel määral tuleks kohaldada seltsingulepingu sätteid ja millises mahus on lepingus seltsingulepingu sätetest mööda mindud.

Kokkuvõtvalt on aktsionäride lepingule, lähtudes selle tavapärasest iseloomust võimalik kohaldada seltsingulepingu sätteid. Sellisel juhul on reeglina tegemist sisemise seltsinguga, millel puudub seltsinguvara ning mille suhtlemine kolmandate isikutega puudub või on väga vähene (piirdudes ühinguga). Seltsingu eesmärk on ühingu juhtimine ja arendamine kasumisaamiseks. Isegi seltsingus olles teostavad aktsionärid oma õigusi ühingu suhtes tavapäraselt siiski iseseisvalt, mitte seltsingu kaudu. Praktikas aga on mõistlik seltsingulepingu sätete kohaldamine aktsionäride lepingus välistada, reguleerides vajadusel sarnased küsimused lepingus endas.

1.4. Aktsionäride lepingu pooled

1.4.1. Aktsionärid lepingupoolena

Aktsionäride lepingu sõlmijateks ja lepingu keskseteks poolteks on tavapäraselt äriühingu aktsionärid. Majanduslikus mõttes peetakse aktsionäre ühingu riski kandjateks ning sellest tulenevalt saavad aktsionärid oma rahalise tulu alati viimases järjekorras – kui kõik muud isikud (võlausaldajad, töötajad jms) on oma osa juba kätte saanud. See motiveerib aktsionäre saavutama ühingu tegevusega maksimaalset kasumlikkust. Aktsionäride lepinguga saavad

²⁷ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 220.

aktsionärid muuta oma õiguste kasutamise ühingu suhtes efektiivsemaks ning kaitsta paremini oma huvisid.²⁸ Sõltuvalt äriühingu ja aktsionäridevaheliste suhete olemusest ei ole lepinguvabaduse põhimõttest tulenevalt mingit kohustust aktsionäride lepingu sõlmida. Seega võivad lepingu pooleks olla kõik aktsionärid, kuid leping võib olla sõlmitud ka vaid mõne aktsionäri poolt. Samuti on praktikas juhtumeid, kus ühe aktsionäride lepingu dokumendiga reguleeritakse mitme äriühingu aktsionäridevahelisi suhteid. Viimasel juhul on eelduseks küll aktsionäride kattumine.

Aktsionäride lepingu poolteks võivad olla ka juhtorganite liikmed, seda nii osanikuna kui ka lihtsalt juhtorgani liikmena, samuti ühing ise. Võimalikuks saab pidada ka kolmandate isikute osalemist aktsionäride lepingus, kuid selleks peab olema selge põhjus. Selliselt võib mingis olukorras olla põhjendatud näiteks ühingu suurvõlausaldaja kaasamine aktsionäride lepingusse.

Reeglina on lepingu sõlmimisest huvitatud väikeaktsionärid. Enamusaktsionäri võimalikeks motivaatoriteks väikeaktsionäridega aktsionäride lepingu sõlmimiseks saavad olla ÄS või põhikirjaga sätestatud juhud, kus mingisuguse otsuse vastuvõtmiseks on vajalik suurem häälteenamus, kui enamusaktsionäri kuulub. Näiteks nõuab ÄS § 300 lg 1 põhikirja muutmiseks vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälttest, kui põhikirjas ei ole ette nähtud suurema häälteenamuse nõuet. Samuti võib ÄS loogika kohaselt iga otsuse vastuvõtmiseks põhikirjas kokku leppida suurema häälteenamuse, kui seda on seaduses. Sajaprotsendilise häälteenamuse nõude sätestamisel põhikirjas on enamusaktsionäri võimalused üksi otsuseid vastu võtta olematud ning seetõttu ka oluliselt suurem huvi aktsionäride lepingu sõlmimisele.

Üheks täpsemat reguleerimist vajavamaks olukorraks on võrdsete osaluste jaotumine äriühingu kapitalis, seda eriti kahekordne 50% osalus, kuid ka kolmekordne 33,3% osalus. Huvi aktsionäride lepingu vastu tõuseb ka olukorras, kus ükski aktsionär üksi ei oma enamusosalust. Sellistes olukordades on patiseis ja sellest tulenev otsustamatus kerge tekkima ning probleeme aitab vältida aktsionäride lepingus olukorrale lahenduse sätestamine.

Aktsionäride lepingu poolteks ei pea olema kõik aktsionärid. Sellisel juhul on võimalik kokku leppida ka mingi aktsionäride grupi omavahelised suhted. Näiteks ühingu, kus ühelgi aktsionäril ei ole enamusosalust, on võimalik aktsionäride grupil, millele kuulub otsuste

²⁸ P. Miliuskas. Shareholders' agreement as a tool to mitigate corporate conflicts of interest. *International Journal of Private Law*, Vol. 6, No. 2. 2013.

tegemiseks vajalik osalus, kokku leppida võimu teostamise ja hoidmise meetmed, samuti vähemusaktsionäride kooskõlastatud tegevus enamusaktsionäri vastu.

Nagu nimestki tuleneb, on aktsionäride lepingu peamisteks sõlmijateks ühe äriühingu aktsionärid. Lepingu poolteks võivad olla nii kõik kui ka osa aktsionäre. Reeglina on suurem huvi sellise lepingu sõlmimise vastu väikeaktsionäridel, ent ka enamusaktsionäri võib lepingu sõlmimine kasulik olla – näiteks enamusaktsionäri kuuluvast osalusest suuremat hääaltenamust nõudvate otsuste vastuvõtmiseks.

1.4.2. Äriühing ja juhtorgani liige lepingupoolena

Aktsionäride lepingu üheks pooleks võib olla ka äriühing ise. See võimaldab panna ühingule kohustusi, mis kehtivad näiteks ainult lepinguosalisteks olevate aktsionäride suhtes. Samuti saab ühingule panna kohustusi jõustada aktsionäride hääletuskokkuleppeid, anda kohustusi äriühingu juhtorganitele (sh juhtorganite liikmetele, kes ei ole aktsionärid või aktsionäride lepingu pooled) ning panna ühingule kindlaid info andmise kohustusi. Samas on oluline jälgida, et ühing ei saa endalt lepinguga võtta või ära anda oma seaduslikke õigusi ja kohustusi.²⁹ Seetõttu soovitatakse kaasata ühing aktsionäride lepingusse ainult siis, kui lepinguga on selgelt vaja ühingule mingeid kohustusi panna.³⁰

Kui aktsionäride lepingu pooleks on ühing või selle juhtorgani liige, tuleb arvestada võimaliku vastuoluga ühingu juhatuse liikme lojaalsus- ja hoolsuskohustuse ning aktsionäride lepingust tuleneva kohustuse vahel. Juhatuse liikmel ning ühingul on kohustus kohelda kõiki aktsionäre võrdselt ning mitte eelistada ühe aktsionäri või aktsionäride grupi huve isegi siis kui viimasega on sõlmitud sellekohane leping.³¹ Kuid aktsionäride lepinguga ja põhikirjaga on võimalik panna ühingule ja juhatuse liikmele kohustus anda spetsiifilised otsused osanike koosoleku pädevusse või küsida enne otsuste tegemist osanike heakskiitu.

Kui panna ühingule kohustus aktsionäridevahelisi hääletuskokkuleppeid üldkoosolekul jõustada, annab see täiendava võimaluse muuta lepingus sätestatud hääletuskokkulepped tugevamaks. Ühingul on võimalik jõustada selliseid hääletuskokkuleppeid, mis puudutavad

²⁹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 224.

³⁰ N. S. Roush, R. S. Scolaro, S. B. Gorin. Shareholders Agreements for Closely-Held Corporations, Outline. - The American College of Trust and Estate Counsel, 2006.

³¹ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1163.

üldkoosoleku toimumise korda ja hääletusprotseduuri. Sellisel juhul peab ühing koosolekutel tagama otsuste vastuvõtmise protsessi vastavuse hääletuskokkuleppele. Taaskord võivad kokkulepped piirata ühingu kohustust kohelda aktsionäre võrdselt ning juhatuse liikmete lojaalsuskohustust.

Kui ühingul on tütarühinguid või organisatsiooniliselt eraldatud ettevõtteid, saavad aktsionärid aktsionäride lepinguga, kuhu on kaasatud ka emaühing, sätestada kontrollimise, juhtimise ja info andmise korra, mida ühing peab tütaretevõtja suhtes rakendama. Sellised kohustused on võimalik juhatuse liikmetele täiendavalt panna ka nende töökorraldust reguleerivates dokumentides ja kokkulepetes või käsunduslepingus.

Aktsionäride lepinguga ja ühingu lepingusse kaasamisega pannakse ühingule tihti aktsionärile info andmise kohustus. Õigus saada teavet ühingu toimuva ja ühingu olukorra kohta on üheks eelduseks muude aktsionäri- ja osanikeõiguste mõistlikule ja informeeritud teostamisele.³² Aktsionäri huvi saada aktsiaseltsi tegevuse kohta informatsiooni võib aga olla konfliktis aktsiaseltsi huviga hoida informatsiooni salajas. Aktsionär ei ole seotud ärisaladuse hoidmise kohustusega, nagu seda on juhtorganite liikmed. Seega võib informatsioon, mis on avaldatud aktsionärile, olla kättesaadav ka kolmandatele isikutele, sh konkurentidele.³³ ÄS sisaldab vaid täisühingu osaniku ja usaldusühingu usaldusosaniku kohustust hoida ühingu saladusi (§ 94 lg 2 ja § 130), osaühingu ja aktsiaseltsi puhul on selline kohustus vaid juhtorganil (§ 186 lg 1 ja § 313 lg 1).

ÄS § 166 lg 1 ja 2 kohaselt on osanikul õigus saada teavet osaühingu tegevuse kohta ja tutvuda osaühingu dokumentidega. Juhatus võib keelduda teabe andmisest, kui see võib tekitada olulist kahju osaühingu huvidele. ÄS § 287 lg 1 kohaselt on aktsionäril õigus üldkoosolekul saada juhatuselt teavet aktsiaseltsi tegevuse kohta. Keeldumise põhjused on analoogsed osaühingu sätetega. Seega on osanikul õigus saada juhatuselt teavet ja tutvuda osaühingu dokumentidega, aktsionäril aga vaid õigus saada üldkoosolekul teavet aktsiaseltsi tegevuse kohta.

Aktsionäride lepingus info saamise õiguste ja info andmise kohustuste reguleerimine annab võimaluse täiendada seaduse regulatsiooni aktsionäridele vajalikus suunas. Informatsiooni

³² A. Vutt, M. Vutt. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. *Juridica* IX/2012, lk 709-716.

³³ M. Kalas. Aktsiaseltsi vähemusaktsionäride kaitse probleeme. *Juridica* VI/1998, lk 285-288.

andmise sätte jõustamise ja kehtivuse tagamiseks on hea, kui aktsionäride lepingu, millega selline õigus antakse, üheks pooleks on ka ühing ise. Selliselt on võimalik ühingult nõuda tema lepinguga võetud kohustuse täitmist.

Aktsionäride lepingu teiste sätetega kehtestatav lepingu pooleks olevate aktsionäride saladuse hoidmise kohustus korrespondeerub informatsiooni saamise õigusega. Selliselt on võimalik katta seadusest puuduv aktsionäri konfidentsiaalsuskohustus ja minimeerida võimalik kahju. Teiseks oluliseks ohuks teabe aktsionäridele andmisel on selle oht sattuda konkurendi kätte. Konkurent võib olla ka üheks aktsionäriks. Sarnaselt konfidentsiaalsuskohustusega võimaldab leping ka konkurentsikeelu seadmist või aktsionäridele informatsiooni andmise kohustuse sätestamisel piirata konkurendiks olevale aktsionärile info andmist. Siinkohal on oluline jälgida, et ei rikutaks aktsionäride võrdsuse põhimõtteid.

Siiski on oluline aktsionäride lepingus piirata ja näidata ära avaldatav teave ning piirata teabe kasutamist (näiteks ainult aktsionäri juhtkonnale ja nõustajatele investeringu juhtimiseks) ning näidata, kas aktsionäridel on õigus saada infot võimalikele aktsiate omandajatele edastada. Samuti on kasulik piirata sellise info edastamist, mille osas on ühingul konfidentsiaalsuskohustus.³⁴ Aktsionäride leping annab ka võimaluse reguleerida antavat teavet vastavalt aktsionäri ettenähtava huvi muutumisele selliselt, et aktsionär kaotab informatsiooni saamise õiguse, kui selle info tähtsus tema jaoks väheneb või kui tema roll ühingu väheneb. Aktsionäride lepingut kasutatakse ka aktsionäridele info andmise ja aruannete esitamise süsteemi kokku leppimiseks.

Lisaks informatsiooni andmise korra sätestamisele aktsionäride lepingus, on näiteks USA suurkorporatsioonide puhul ette nähtud ka aktsionäri poolt määratava hääleõigusega vaatejaliikme määramine juhatuse juurde, kelle eesmärk on saada ühingu tegevuse ja arengute kohta infot.³⁵ Sellise isiku määramisel on oluline reguleerida tema konfidentsiaalsuskohustus ning vajadusel otsused, mille tegemise juures tal õigust viibida ei ole.

Juhtorgani liikme (eriti, kui tegemist on mitteaktsionäri) aktsionäride lepingusse kaasamine võimaldab kohustada teda järgima aktsionäride lepingu sätteid. Selline kohustuse võtmine võib aga minna vastuollu juhtorgani liikme lojaalsuskohustusega. Juhtorgani liikmel on seega

³⁴ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1163.

³⁵ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1165.

kasulik lepingus sätestada, et ta kohustub lepingu sätteid täitma mahus, mida võimaldab tema lojaalsuskohustus. Võimalikuks saab pidada näiteks informeerimiskohustust või otsuse vastuvõtmise (ÄS § 298 lg 2) üleandmist. Nõukogu liikmega aktsionäride lepingu sõlmimine võib minna vastuollu aktsiaseltsi ülesehitusega – nõukogu liige peaks esindama kõiki aktsionäre.³⁶

Juhtorgani liikme enda huviks aktsionäride lepingus pooleks olla saaks olla ka oma vastutuse vähendamine. Riigikohus on lahendis 3-2-1-33-10 märkinud, et kokkuleppel juhatuse liikmega või ühingu põhikirjaga on võimalik juhatuse liikme vastutust ühingu ees modifitseerida, sh näha ette vastutust üksnes süüliste või raskelt hooletute tegude eest.

Juhtorgani liige võib aktsionäride lepingu pooleks olla veel ka seetõttu, et ta on ise aktsionär. See võib tuleneda nii sellest, et juhtorgani liige ongi tavapärane aktsionär juba ühingu asutamisest kui ka sellest, et ta on sisenenud tegutsevasse ühingusse täiendava investorina, kuid tihti reguleerib aktsionäride leping ka juhtorgani liikmele motivatsioonipaketi andmisega seotud osalust. Näiteks sätestatakse, et juhul kui sellise osaniku ametiaeg juhtorgani liikmega lõpeb, peab ta ka oma osaluse ühingu või aktsionäridele tagastama.

Eestis avalikkuse ette jõudnud vaidlustest juhtorgani liikmega aktsionäride lepingu sõlmimise osas võib välja tuua Ülemiste City kinnisvaraprojekti juhtinud Gunnar Kobina arbitraažikohtus toimunud vaidluse Mainoriga. Gunnar Kobina valdusettevõtte omandas 10% osaluse emaettevõttes Smart City Group, kuid ei suutnud aktsiate eest tasuda ning pidi osa tagatiseks pandud aktsiaid tagastama. Enne tagastamist oli 1,5 aastat kestnud vaidluste periood.³⁷

Eraldi teoreetiliseks küsimuseks on võimalik aktsionäride lepingu mõistmine kolmandat isikut kaitsva lepinguna. Seda juhul, kui ühing ise aktsionäride lepingu pooleks ei ole. Mitmed aktsionäride lepingu sätted võivad kohustada ühte või kõiki aktsionäre tegema midagi ühingu kasuks, kes tihti ei ole ise lepingu pooleks. Sealjuures võib lepinguga olla selgelt antud või lepingust tuleneda ühingu õigus esitada lepingust tulenevaid nõudeid. Sellisel juhul on võimalik VÕS § 80 kohaldamine. VÕS § 80 lg 2 kohaselt võib kolmas isik nõuda lepingu täitmist, kui see on ette nähtud lepinguga või tuleneb seadusest.

³⁶ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 225.

³⁷ Kobin käib Pärnitsaga kohut. - Äripäev, 02.10.2009, arvutivõrgus kättesaadav: http://www.aripaev.ee/article/2009/10/02/Kobin_kaib_Parnitsaga_kohut.

Harju Maakohus on otsuses 2-07-25506 osanike lepingu osas leidnud, et tegemist on kolmanda isiku kasuks sõlmitud lepinguga VÕS § 80 lg 1 tähenduses, kuivõrd osanikud leppisid kokku, kuidas finantseerida ühingu tegevust. Vaidlusaluse lepingu kohaselt tegeles ühing kinnisvaraarendusega osanike kinnistutel ning osade suurus oli sõltuvuses osaniku omandis oleva kinnistu planeeringuga lubatud ehitusaluse pinna proportsioonist kogu ühingu ehitusalusesse pinda. Lepinguga kohustus iga osanik tasuma igast ühingule esitatud arvest või muust kuludokumendist osa, mis vastab proportsionaalselt tema osalusele. Kohtu hinnangul ei olnud lepingus antud ühingule nõudeõigust osaniku vastu tulenevalt selle lepingu täitmata jätmisest. Kuivõrd lepinguga on reguleeritud osanikevahelised suhted ja asutatava ühingu tegevus, ei hõlmanud see kohtu hinnangul ühingu õigust osanike vastu nõuete esitamiseks ja ka lepingu tõlgendamise selliselt ei ole põhjendatud. Kuna lepingus oli ette nähtud kord, mille kohaselt pidid teised osanikud katma võlglasest osaniku maksed, tekib nõudeõigus vaid teistele osanikele.

Vastamata selgelt küsimusele, kas aktsionäride lepingu puhul on üldiselt tegemist kolmanda isiku kasuks sõlmitud lepinguga, saab siiski teha järelduse, et aktsionäride leping saab olla kolmanda isiku kasuks sõlmitud leping, kui aktsionärid on ühingule kolmanda isikuna sellise nõudeõiguse andnud ja aktsionäride eesmärgiks on sõlmida leping kolmanda isiku kasuks.

Kokkuvõtvalt saab aktsionäride lepingu pooleks lisaks aktsionäridele olla ka äriühing ise ning selle juhtorgani liikmed. Äriühingu kaasamine aktsionäride lepingu poolena võimaldab panna lepinguga ühingule erinevaid kohustusi – näiteks jõustada hääletuskokkuleppeid, anda aktsionäridele teavet ning teostada kontrolli tütarühingute üle. Aktsionäridele teabe andmise kohustuse lepingus täpsustamisega saavad lepingu pooleks olevad aktsionärid eelise oma õiguste teostamiseks. Ühingu jaoks on oluline, et teabe andmise kohustus korrespondeeruks aktsionäride konfidentsiaalsuskohustuse ja isegi konkurentsikeeluga. Juhtorgani liikmele saab lepinguga panna sarnaseid kohustusi nagu ühingule, kuid võimalik on ka näiteks juhtorgani liikme vastutuse vähendamine. Juhtorgani liige võib lepingu pooleks olla ka juba seetõttu, et ta on aktsionär.

Nii ühingu kui ka juhtorgani liikme kaasamine aktsionäride lepingusse on problemaatiline nende seadusest tulenevate kohustuste tõttu. Nii ei tohi äriühing lepinguga ära anda oma seaduslikke õigusi ja kohustusi, näiteks minna vastuollu aktsionäride võrdse kohtlemise põhimõttega. Juhtorgani liikme puhul on peamiseks probleemkohaks tema lojaalsuskohustus

– ta peab endiselt olema lojaalne äriühingule, mitte lepingu pooleks olevatele aktsionäridele. Kui ühing ei ole aktsionäride lepingu pooleks, on võimalik lepingu käsitlemine kolmandat isikut kaitsva lepinguna. Sellisel juhul on võimalik, et ühingul tekivad aktsionäride lepingust tulenevad nõuded aktsionäride vastu. Nõuete kindlaks tekkimiseks ja kolmandat isikut kaitsva lepingu regulatsiooni kohaldamiseks peab see tulenema aktsionäride lepingu tekstist.

1.5. Vähemusaktsionäride kaitse aktsionäride lepingus

Äriühingu tegevuse efektiivsuse tagamiseks kehtib ühingute juhtimisel põhimõte, et otsuste tegemisel on määrav enamuse tahe. See võib aga endaga kaasa tuua enamuse soovi luua endale vähemuse arvel eeliseid või juhtida aktsiaseltsi muul kujul vaid endale kasulikus suunas. Vähemusaktsionäride kaitse toimub üldjuhul kahel suunal: kvalifitseeritud häälteenamuse kaudu või andes teatud aktsionäridele teatud juhtudel võimalus teha oma huvide kaitseks mingisuguseid tegusid (nt erikontroll).³⁸ Äriseadustik sätestab mitmeid vähemusaktsionäride kaitse meetmeid, samuti on mitut vähemusaktsionäri õigust (näiteks vähemosaniku õigust osauhingust välja astuda ja nõuda oma osa eest õiglast hüvitist³⁹) kinnitanud erialakirjandus. Üheks võimaluseks vähemusaktsionäride huvide suuremaks kaitsmiseks, kui seda võimaldab ÄS, on aktsionäride lepingu sõlmimine.

Enamasti on aktsionäride leping sõlmitud väikeaktsionäride huvist kantuna ning ka kaitseb just vähemusaktsionäride huve. Üheks valdavaks sätteks aktsionäride lepingus on kõrgema häälteenamuse nõude kokkuleppimine selliselt, et enamusaktsionär ei saaks ilma vähemusaktsionäride häälteta otsust vastu võtta. Samuti tagab aktsionäride leping tihti vähemusaktsionäri huvi juhtorgani, sh eriti nõukogu liikme, koha saamiseks ning reguleerimiseks, et ühingu jaoks olulist otsust ei oleks võimalik vastu võtta ilma väikeaktsionäri poolt määratud nõukogu liikme poolthääleta.⁴⁰

Vähemusaktsionäri huvides on ka aktsionäride lepingu sätted ühingu tegevuse kohta info saamiseks, kasumi jaotamise täpseks reguleerimiseks ning müügioptiooni või muu müügiõiguse tagamiseks. Väikeaktsionäride kaitseks seatud aktsionäride lepingu sätete rikkumise sanktsiooniks ei piisa sageli kahju hüvitamise kohustusest, sest kahju on enamikel juhtudel raske tõendada. Seetõttu kasutatakse sageli leppetrahve ning karistusliku hinnaga

³⁸ M. Kalaus. Aktsiaseltsi vähemusaktsionäride kaitse probleeme. *Juridica* VI/1998, lk 285-288.

³⁹ U. Volens, M. Moor. Kas osanikul on õigus osauhingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. *Juridica* X/2012, lk 752-767.

⁴⁰ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), *Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni*. Tallinn: Äripäev

ostu- ja müügioptsioone.

Aktsionäride lepingu sõlmimine annab võimaluse lepingu pooleks olevate aktsionäride häälte kontsentreerimiseks ning selle kaudu kõigi poolte mõju suurendamiseks ühingus.⁴¹ Kui ühingus ei ole ühelgi aktsionäril enamusosalust, on lepingu sõlmimine võimalus enamuse grupi koondamiseks ja omavaheliste suhete reguleerimiseks. Oma hääle suurde, ent mõjukasse, aktsionäride gruppi andva väikeaktsionäri jaoks on huvi eelkõige selles, et vaatamata grupi enamuse tahtele on tal siiski suurem mõju otsuse tegemisele ning otsus tehakse arvestades ka tema huvisid. Grupis suuremat osalust omava aktsionäri huvi arvestada väikeaktsionäridega seisneb selles, et väikeaktsionäril on võimalik leping lõpetada ning sellega kaotab suurema aktsionäri juhitud grupp oma enamuse.

Väikeaktsionäridel võib aktsionäride lepingu sõlmimine olla kasulik isegi sellisel juhul, kui lepingu sõlmivad aktsionärid ei oma ühingus häälteenamust. Sellisel juhul saab aktsionäride lepinguga oma tegevust kooskõlastades kasutada nii ühiseid õigusi, mille teostamiseks on vaja minimaalset protsenti kapitalist kui ka paremaid võimalusi sellise ühtse jõuna läbirääkimiste pidamiseks suuremate aktsionäridega. Eesti ÄS sätestab mitmed õigused, mille teostamiseks on vajalik omada mingi osa kapitalist. ÄS § 171 lg 2 p 3 ja § 292 lg 1 p 2 kohaselt on 1/10 kapitalist esindavatel aktsionäridel õigus kutsuda üldkoosolek, samuti esitada täiendav küsimus üldkoosoleku päevakorda (ÄS § 171¹ lg 2 ning § 293 lg 2). § 304 lg 6 järgi saab 1/10 aktsiakapitalist nõuda üldkoosoleku protokollilt notariaalset tõestamist. Selliste võimaluste kasutamiseks saavad väikeaktsionärid samuti kasutada aktsionäride lepingut, ent see leping erineb oma sisu poolest üsna palju tavapärasest, pigem ühingu juhtimisele suunatud lepingust. Väikeaktsionäride hääle andmise kokkulepe saaks olla ka negatiivse sisuga – kui näiteks väikeaktsionäridel on piisav hääle arv, et vetostada⁴² mingi otsuse vastuvõtmine (nt põhikirja muutmiseks ja nõukogu liikme tagasikutsumiseks on ÄS § 300 lg 1 ja § 319 lg 4 kohaselt vaja 2/3 üldkoosolekul esindatud häältest). Sellisel juhul saavad väikeaktsionärid koordineerida ühise vetostamise.

Väikeaktsionäri jaoks teeb aktsionäride lepingu huvitavamaks ka asjaolu, et erinevalt ÄS § 175 lg 1 ja § 300 lg 1 või põhikirjast endast tulenevast kõrgendatud nõudega

2011, lk 222.

⁴¹ P. Miliauskas. Shareholders' agreement as a tool to mitigate corporate conflicts of interest. *International Journal of Private Law*, Vol. 6, No. 2. 2013, pp 109-131.

⁴² N. S. Roush, R. S. Scolaro, S. B. Gorin. Shareholders Agreements for Closely-Held Corporations, Outline. The American College of Trust and Estate Counsel, 2006.

häälteenamusest, mis on vajalik põhikirja muutmiseks, on lepinguõigusele alluvat aktsionäride lepingut võimalik muuta vaid kõigi lepinguosaliste nõusolekul, kui lepinguga ei ole teisiti kokku lepitud.⁴³ Selliselt kaitseb aktsionäride leping ka väga väikese osalusega aktsionäre, kellel on õnnestunud ühe sellise aktsionäride lepingu pooleks saada. Samas tekitab see ka ohu teiste aktsionäride suhtes, kes sellise lepingu sõlmimisel peavad olema ettevaatlikud. Iga aktsionär on loomulikult huvitatud vetoõiguse omamisest, ent peab arvestama, et sarnane õigus on ka teistel aktsionäridel.⁴⁴ Vastastikune pidev vetostamine viib suure tõenäosusega patiseisuni.

Kokkuvõtvalt saavad vähemusaktsionärid lisaks seadusest tulenevatele õigustele end kaitsta ka aktsionäride lepinguga. Vähemusaktsionäride huvides on otsuste vastuvõtmiseks vajalike häälteenamuse nõuete suurendamine, samuti vähemusaktsionäride esindaja koht juhtorganites ning erinevad otsuste vetostamise võimalused. Vähemusaktsionäril on reeglina oluliselt keerulisem saada teavet ühingu toimuva kohta ning nõuda kasumi väljamaksmist. Samuti on väikese osaluse väärtus puuduva kontrollipreemia tõttu enamusosaluse väärtusest väiksem ning esineb oht jääda enamusosaluse võõrandamisel ühingu „maha“. Vastavate lepingu sätetega ning võõrandamisõiguste ja -kohustuste sisestamisega on neid probleeme võimalik vähendada. Väikeaktsionäridele võib lepingu sõlmimine anda ühiselt häälteenamuse või võimaluse koondada end suuremaks grupiks, kellel on võimalik kasutada seadusest tulenevaid osalusnõudega aktsionäriõigusi. Väikeaktsionäri trumbiks on lepingu olemusest tulenev asjaolu, et selle muutmiseks on vaja kõikide poolte nõusolekut, kui lepingust ei tulene teisiti.

⁴³ V. Joffe, D. Drake, G. Richardson, D. Lightman. *Minority Shareholders. Law, Practice, and Procedure*. Third Edition. Oxford University Press, 2008, lk 101.

⁴⁴ J. S. Slorach, J. Ellis. *Business Law 2013-2014*. Oxford University Press, 2013, p 307

2. Hääle andmise kokkulepped

2.1. Hääle andmise kokkulepete regulatsioon Eesti õiguses

Hääletuskokkuleppe, ka hääle andmise kokkuleppe, sisuks käesoleva alapeatüki mõttes on aktsionäride kokkulepe hääletada üldkoosolekul mingil kindlal viisil, samuti mingisuguse otsuse tegemiseks minimaalse häälteenamuse sätestamine, sealhulgas koosolekul osalejate konsensuse või kõigi aktsionäride poolthäälte nõudmine otsuse vastuvõtmiseks. Samuti leiavad peatükis käsitlemist hääletuskokkulepped, mis on sõlmitud juhtorgani koosolekute kohta. Siia alla liigitab autor ka kokkulepped, mille kohaselt tuleb mõni muidu teise organi pädevusse kuuluv küsimus lahendada hääletamisega üldkoosolekul või sellise küsimuse kindla isiku või organi pädevusse andmine.

On märgitud, et hääletuskokkulepped on üheks olulisimaks osaks aktsionäride lepingu sõlmimisel, nendega realiseeritakse lepingus sätestatud kokkulepped.⁴⁵ Hääletuskokkuleppele ei taandu küll kõik võimalikud aktsionäride leppe tavapärased kokkulepped, ent kui pidada aktsionäride lepingu peamiseks eesmärgiks ühingu juhtimise korraldamist, siis valdav osa selle peamise eesmärgiga seotud kokkulepped taanduvad just hääletuskokkuleppele. Samuti on hääletuskokkulepete toimimine üheks aluseks aktsionäride koostööle, aidates vältida võimaliku patiseisu tekkimist.

Balti tehinguvaldkonna advokaadibüroode poolt 2013. aastal korraldatud Balti riikide ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt oli tehingutes, mille puhul sõlmiti aktsionäride leping, sätestatud ühe poole õigus vetostada osanike otsus tervelt 88% lepingute puhul (vrd 55% 2011. aasta uuringus) ning 56% lepingutest sisaldas ühehäälese hääletamise nõude sätet (vrd 32% 2011. aasta uuringus).⁴⁶ Nii kõrgete protsentidega on vaid konsensuse või vetostamise sätet. Töö autor julgeb väita, et ilma hääle andmise kokkuleppeta või sellele sisuliselt taanduva kokkuleppeta aktsionäride lepinguid ei sõlmita.

⁴⁵ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 226.

⁴⁶ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf

TsÜS § 33 lg 4 kohaselt on kokkuleppe sõlmimine hääle andmise kohta lubatud, kui seadusest ei tulene teisiti. Seadusest teisiti tulenemise all saab mõista ÄS § 504⁵ sätestatud väärtekoosseisu eriliste eeliste pakkumise või vastuvõtmise eest seoses hääletamisega. Samuti on keeluks heade kommete või avaliku korraga vastuolus olev tehing ning ka seadusega vastuolus olev tehing TsÜS § 86-87. M. Greinoman on pidanud 2001. aastal võimalikuks, et hääle andmise kokkulepe on vastuolus ÄS § 290 lg 1, mille kohaselt teostavad aktsionärid oma aktsionäriõigusi üldkoosolekul. Pigem võiks nõustuda tema vastuargumendiga, et mõistlik aktsionär on enne üldkoosoleku toimumist uurinud hääletatavat küsimust ning seega ka teadlik, kuidas ta hääletab.⁴⁷ Ka hääle andmise kokkuleppe olemasolu korral toimub hääletamine siiski üldkoosolekul, mitte aktsionäride lepingu sõlmimise hetkel. Samuti viitab hääle andmise kokkuleppe aktsepteeritavusele rohke praktika selle kasutamisel. Seega on hääle andmise kokkulepped üldiselt lubatud, võimalikud keelud saavad tuleneda kokkuleppe sisu mittevastavustest näiteks headele kommetele.

Erinevalt paljudest teistest riikidest ei ole Eestis piiratud hääle andmise kokkuleppe sisu. Näiteks Leedu tsiviilkoodeksi artikkel 2.88 lubab küll hääle andmise kokkulepped, ent keelab kokku leppida hääletada ühingu juhatuse juhiste järgi, hääletada kõigi juhatuse ettepanekute poolt ning hääletada tasu eest. Sarnased keelud on ka Belgias. Sama artikkel lubab Leedus hääle andmise kokkuleppet realiseerida ka volituse andmise kaudu. Samuti on võimalik hääle asendamine kohtuotsusega.⁴⁸

Hetkel kehtiv ÄS § 504⁵ näeb väärteto eest ette rahatrahvi kuni 200 trahviühikut eriliste eeliste pakkumise või vastuvõtmise eest, kui sellega seondub kohustus üldkoosolekul või osanike koosolekul kindlal viisil hääletada või hääletamata jätta. Arvestades reaalselt praktikast hääle andmise kokkuleppe kohta ning TsÜS 33 lg 4 luba, tuleb sätet tõlgendada kitsendavalt pidades karistatavaks üksnes raha või hüvede pakkumise ja vastuvõtmise koosolekul teatud viisil hääletamise eest.

Karistusseadustiku eelnõu⁴⁹ kohaselt tunnistatakse ÄS § 504⁵ kehtetuks. Eelnõu seletuskirja⁵⁰ kohaselt ei ole TsÜS § 32 (hea usu põhimõte ühingusisestes suhetes) tõlgendamisel jõutud

⁴⁷ M. Greinoman, Aktsionäri mittevaralised õigused - Juridica I/2001, lk 46-56.

⁴⁸ P. Miliauskas. Shareholders' agreement as a tool to mitigate corporate conflicts of interest. *International Journal of Private Law*, Vol. 6, No. 2. 2013, pp 109-131.

⁴⁹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu, toimiku number 13-1051, kättesaadav arutivõrgus eelnõude infosüsteemist eelnoud.valitsus.ee.

⁵⁰ Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, toimiku number 13-1051, kättesaadav arutivõrgus eelnõude infosüsteemist eelnoud.valitsus.ee.

seisukohale, et hääletamiskokkulepped oleksid keelatud, pigem on sellised kokkulepped tavalised. Seletuskirjas viidatakse, et „hääletamine ja sellest hoidumine“ on märkimisväärselt lai ja ebamäärane mõiste, mis katab ka TsÜS § 33 lg 4 lubatud hääletuskokkulepped. Sellise kokkuleppega ühingu kahju tekitamine võib olla hõlmatud KarS § 217² – usalduse kuritarvitamise või pistise koosseisuga. Raha või muude hüvede pakkumise eest hääletamise väärteto kaotamist võib võtta ka signaalina, et seadusandja on järjest enam kinnitamas hääletuskokkulepete lubatavust ning hääletuskokkulepete rohkust praktikas. Sellele viitab ka eelnõu seletuskiri.

Siiski ei mõjuta TsÜS § 33 lg 4 kohaselt kokkuleppe rikkumine antud hääle kehtivust. Seega on vaatamata hääletamiskokkuleppe lubatavusele kokkuleppega vastuolus olev hääle ühinguõiguslikult kehtiv ning hääletamise toimumise faktis ei saa aktsionärid kokku leppida. Hääletamine toimub üldkoosolekul, mitte aktsionäride lepingu sõlmimisel.⁵¹ Kokkulepped on lubatud ja kehtivad, kui seadusest ei tulene teisiti. Piirangud hääle andmise kokkuleppe kohta võivad tuleneda ka seaduse mõttest. Kokkuleppe võib olla keelatud näiteks konkurentidest aktsionäride vahel vastavalt KonkS § 4 lg 1, samuti on keelatud kokkulepped, mille alusel kohustatakse hääletama vastavalt ühingu juhatuse või nõukogu soovile.⁵² Seadusest tuleneva keeluga vastuolus oleva või muu asjaolu tõttu tühise hääletamiskokkuleppe alusel antud hääle tühisus või mittetühisus on vaieldav. Pigem on kirjanduses asutud seisukohale, et antud hääled ei ole tühised.⁵³

Kuna kokkuleppe rikkumine ei mõjuta hääle kehtivust, ei ole puhtalt hääletuskokkuleppe pinnalt ka võimalik esitada rikkuja vastu kohustuse täitmisenõuet ega nõuda konkreetse sisuga tahteavalduse tegemise tuvastamist.⁵⁴ Peamiseks nõudeks, mida hääle andmise kokkulepet täitnud pool saab rikkujalt nõuda, on kahju hüvitamine ja/või leppetrahv, kui viimane on lepingus sätestatud.

Hääletamiskokkuleppe rikkumise vältimiseks ja kokkuleppe tagamiseks on üheks enimkasutatud variandiks kindlasti leppetrahv, kuid see ei garanteeri hääletuskokkuleppe

⁵¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 226.

⁵² P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 33 kommentaar 3.4.

⁵³ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 33 kommentaar 3.5.

⁵⁴ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 33 kommentaar 3.5.

muutmist, vaid ainult kompenseerib kohustuse mittetäitmist. Kokkulepitud moel hääletamise tagamise üheks võimaluseks on hääle andmise sisuks oleva tahteavalduse asendamine kohtuotsusega. Kuid nagu ka TsÜS § 33 lg 4 kommentaaris kirjeldatud, ei ole see puhtalt hääletuskokkuleppe pinnalt võimalik.

TsÜS § 68 lg 5 kohaselt, kui isik on kohustatud tegema kindla sisuga tahteavalduse, asendab tahteavaldust jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluv kohtulahend, millega isikut kohustatakse sellist tahteavaldust tegema. Sellise nõude eelduseks on aga mitte lihtsalt hääletuskokkulepe, vaid sellele peaks lisanduma ka tahteavalduse andmise kokkulepe. Lahendi 3-2-1-116-11 punktis 23 on Riigikohus aktsepteerinud korteriühistu üldkoosolekul hääletamise kohtuotsusega asendamist. Samuti on Riigikohus aktsepteerinud lepinguga võetud tahteavalduse andmise kohustuse asendamist isegi aktsiate üleandmise osas lahendis 3-2-1-142-12. ÄS § 33 lg 1¹ kohaselt asendab kohtulahend ka kandeavaldust äriregistrile, kui kohtulahendiga on tuvastatud isiku kohustus avaldus esitada. Kuid sellise asenduse tegemisega on mitmeid probleeme.

Riigikohus on mitmetes otsustes, nt 3-2-1-157-10 ja 3-2-1-38-06 pidanud üldkoosoleku ja ka muu juriidilise isiku juhtorgani otsust tehinguks TsÜS § 67 lg 1 mõttes. Samale viitab ka TsÜS kommentaar.⁵⁵ Juriidilise isiku organi otsus kujuneb organi liikmete erinevate tahteavalduste kogumit, mis on suunatud mingi kindla õigusliku tagajärje saavutamisele. Hääle andmine juriidilise isiku organi otsuse tegemisel on TsÜS § 33 lg 1 järgi tahteavaldus ja hääle andmisele kohaldatakse tehingu kohta sätestatud. Selliselt on juriidilise isiku organi otsus mitmepoolne tehing TsÜS § 67 lg 2 kolmanda lause mõttes. Selline käsitlus peaks tahteavalduse asendamise võimalust veelgi kinnitama.

Juriidilise isiku organi otsuse kehtivuse hindamisel tuleb aga silmas pidada TsÜS § 38 ning eriseaduste (nt ÄS) otsuste vastuvõtmise kohta sätestatud erisusi. Näiteks on üldkoosoleku otsuse kehtivuseks oluline üldkoosoleku kokkukutsumise korra vastavus seadusele. Otsuse, kui mitmepoolse tehingu eripära seisneb selles, et oluline ei ole mitte tahteavalduste täielik kokkulangemine, vaid enamuse põhimõte, st tehing loetakse tehtuks ka nende osanike või aktsionäride suhtes, kes enamuse otsusega ei nõustunud.⁵⁶ Samuti on ette nähtud erikord juriidilise isiku organite otsuste vaidlustamiseks (nt TsÜS § 33 lg 3, § 38).

⁵⁵ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 67 kommentaar 3.3.2.

⁵⁶ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 67 kommentaar 3.3.2.

Ühe seisukoha järgi on võimalik muuta hääle andmise kokkulepe täidetavaks sätestades lisaks hääle andmise kokkuleppele ka kohustus anda kindla sisuga tahteavaldus, mis on suunatud kokkulepitud hääle andmisele. Siis on võimalik nõuda tahteavalduse tuvastamist kohtus ning selle realiseerimist kohtuotsuse alusel. Soovitatud on ka kaaluda vastaspoole osaluse pantimist selliselt, et hääle andmise kohustuse rikkumisel ning leppetrahvi mittetasumisel on võimalus teise poole osalus võõrandada⁵⁷. Kuid ka võõrandamine tegeleb vaid kokkuleppe rikkumise tagajärgedega.

Sellise eristamise võimalikkus on aga kaheldav. Isegi kui pidada ülal nimetatud varianti võimalikuks – st eristada hääle andmise kokkulepet vastavalt TsÜS § 33 lg 4 ning samas lepingus sama hääle kohta käivat tahteavalduse andmise kohustuse kohta käivat kokkulepet – on probleemiks, kuidas selline asendamine praktikas välja näeb. TsÜS § 33 lg 4 kohaselt ei mõjuta kokkuleppe rikkumine antud hääle kehtivust. Seega on küll üks pool rikkunud nii hääle andmise kokkulepet kui ka hääle andmisele suunatud tahteavalduse andmise kokkulepet, kuid antud hääle on siiski kehtiv ning vastav üldkoosoleku otsus on kas vastu võetud või jäänud vastu võtmata. Esitades nüüd kohtu kaudu lepingu täitmise nõude ning taotledes tahteavalduse asendamist vastavalt TsÜS § 68 lg 5, on küsimuseks, millisel üldkoosolekul selline asendatud tahteavaldus peaks häälena realiseeruma. Koosolek, kus leidis aset lepingu rikkumine, on juba toimunud ja otsused on jõustunud, ning puuduvad võimalikud ÄS § 301¹ otsuse tühisuse alused ning § 302 kehtetuks tunnistamise alused.

Esitades kohtu kaudu lepingu täitmise nõude ning taotledes tahteavalduse asendamist aga võimalikul tulevasel üldkoosolekul, kus soovitakse sama küsimus uuesti hääletusele panna, võib olla problemaatiline see, et vastaspool ei ole tulevase üldkoosoleku suhtes veel lepingut rikkunud. TsMS § 369 kohaselt võib tulevase nõude täitmise hagi esitada juhul, kui on alust eeldada, et võlgnik kohustust õigel ajal ei täida. Sellel alusel saab esitada hagi ka korduvate kohustuste täitmiseks tulevikus. Kuigi lepingu rikkumise fakt eelneval koosolekul on olemas, võib selle eelduse tõestamine osutada keeruliseks. Samuti on iga otsuse tegemiseks kahekordse üldkoosoleku pidamine ja vahepealne kohtumenetlus tülikas. Siiski on eelnevast tulenevalt võimalik sellise kokkuleppe täitmine.

Minimaalse häälteenamuse kokkulepe mingit laadi või kõikide otsuste vastuvõtmiseks

⁵⁷ K. Kallas, I. Murula. Osanike leping – parim profülaktiline ravim invaliidsuse ennetamiseks. Advokaadibüroo Sorainen, 16.11.2010. Arvutivõrgus: <http://www.sorainen.com/en/Publications/legal-blogs/2358/osanike-leping---parim-profylaktiline-ravim-invaliidsuse-ennetamiseks> (04.05.2014).

üldkoosolekul on kehtivuse tagamiseks mõistlik sätestada ka põhikirjas. Samuti on kasulik sätestada aktsionäride kohustus hääletada aktsionäride lepingu sätetega täiendatud põhikirja vastuvõtmise poolt. See võib aga osutada problemaatiliseks, kui aktsionäride lepingu poolteks ei ole kõik osanikud ning pooled ei oma põhikirja muutmiseks vajalikku häälteenamust. Aktsionäride lepingu antud sätete jõustamisele aitab kaasa ka ühingu kaasamine lepingusse ning ühingule hääletuskokkuleppe jõustamise kohustuse panemine.

Muidu teise organi (juhatuse või nõukogu) pädevusse antud küsimuse näiteks üldkoosoleku otsustada andmine või üldkoosolekult otsuse kehtivuseks nõusoleku küsimine on samuti tihti aktsionäride lepingus ette nähtud. TsÜS § 31 lg 2 kohaselt nähakse juriidilise isiku organi pädevus ette seaduse ja põhikirjaga või ühingulepinguga. Organi pädevust ei või üle anda muule organile või isikule. Seega ei ole pädevuse muule organile andmine lubatud. Siiski on aktsionäride lepingus võimalik sätestada, et juhatusel või nõukogul on kohustus anda teatud küsimus otsustamiseks üldkoosolekule.⁵⁸ Sellise õiguse annab ÄS § 298 lg 2.

Sellise otsuse aktsionäridele üldkoosolekul hääletamiseks andmise üheks põhjenduseks on Ameerika kirjanduses on välja toodud asjaolu, et aktsionäridel ei ole lojaalsuskohustust ning seega on neil võimalik võtta otsus vastu vastavalt enda huvidele, omamata ka kohustusi teiste aktsionäride ees.⁵⁹ Eestis on olukord mõneti erinev. TsÜS § 37 lg 1 kohaselt ei vastuta juhtorgani liige, kui ta tegutses vastavalt juriidilise isiku üldkoosoleku õiguspärasele otsusele. ÄS § 298 lg 2 kohaselt on juhatuse või nõukogu nõudel üldkoosoleku poolt vastu võetud otsuse tegemisega tekitatud kahju eest vastutavad aktsionärid solidaarselt nagu juhatuse või nõukogu liikmed. Seega on Eestis aktsionäridel vastutus otsusega tekitatud kahju eest.

Hääle andmise kokkuleppega sarnast eesmärki saab kanda ka volituse andmine ühele aktsionärile mingites küsimustes hääletamiseks. ÄS § 170 lg 3 ja § 297 lg 4 kohaselt võib aktsionär üldkoosolekul osaleda esindaja kaudu. Nõukogu koosolekul esindaja kaudu hääletamist ÄS § 322 ei luba. Seega on hääletuskokkuleppega sarnase eesmärgi saavutamiseks võimalik anda teisele aktsionärile ka volitus hääletada.

Seega on hääle andmise kokkulepped Eesti õiguses lubatud ja tihedalt kasutatavad, olles aluseks suure osa aktsionäride lepingus sõlmitavate kokkulepete realiseerumisele. Lubatusele

⁵⁸ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 228.

⁵⁹ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1171.

ja isegi soodustamisele viitab ka ÄS vastava väärteokoosseisu kustutamine seaduse eelnõuga. Siiski ei mõjuta kokkuleppe mittetäitmine antud hääle kehtivust ning hääle andmise kokkuleppe täitmisnõue ei ole selliselt võimalik. Võimalikuks saab pidada eraldi hääle andmisele suunatud tahteavalduse esitamise kohustuse lepingus sätestamist ning seejärel selle tahteavalduse asendamist kohtuotsusega. Probleemiks on aga, et asendamiseks peab olema teine pool juba lepingut rikkunud ning üldkoosoleku otsus on juba tehtud. Järgmisel koosolekul sama otsuse tegemise tahteavalduse asendamist saab pidada võimalikuks, ent seda on praktikas keeruline läbi viia. Häälteenamuse kokkulepete täitmise tagamiseks on kasulik need põhikirjas sätestada.

2.2. Hääle andmise kokkulepped aktsionäride lepingus

2.2.1. Juhtorgani liikmete valimine, määramine ja tagasikutsumine

Tihti on juhtorganite valimine üheks peamiseks aktsionäride lepingu osaks. Olulise osalusega aktsionärid soovivad tagada enda poolt määratud juhtorgani liikmetega nii oma mõju seltsi juhtimisele kui ka ajaviiteta ligipääsu ühingu tegevust ja arengut puudutavale teabele.⁶⁰ Sätete üheks tiheda kasutamise põhjuseks Eestis on ka juhtorgani liikmete ametiaja tähtajalisus ning tähtaja lõppemisel tekkida võiv olukord, kus ühingul puuduvad juhtorganid.⁶¹

ÄS§ 59 lg 6 kohaselt on registripidajal õigus määrata äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks vähemalt kuuekuuline tähtaeg, kui juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele. Kui äriühing seda tähtaja jooksul ei tee, võib registripidaja otsustada sundlõpetamise. Vaatamata vähesele praktikale on ka selline võimalus ohuks juhul, kui aktsionärid on omavahel tülis ning ei suuda juhatuse liikmete osas kokkuleppele jõuda. Teisalt on sellises olukorras sundlõpetamise vältimiseks võimalik taotleda juhatuse liikme määramist ka kohtu kaudu vastavalt ÄS § 184 lg 6 ja ÄS § 310.

01.01.2011 kehtima hakanud ÄS muudatused lõid võimaluse valida osaühingu juhatuse liikmed ametisse tähtajatult. Varasema ÄS § 184 lg 2 (osaühingu juhatus) ja § 309 lg 2 (aktsiaseltsi juhatus) kohaselt valiti mõlema ühinguliigi puhul juhatuse liige ametisse tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega. Põhikirjaga

⁶⁰ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1163.

⁶¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 226.

lubasid antud sätted juhatuse liikmete ametisse valimise tähtaega pikendada kuni viie aastani. Muudetud § 184 lg 2 kohaselt valitakse osaühingu juhatuse liige ametisse tähtajatult, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud. Aktsiaseltsi juhatuse kohta käivat § 309 lg 2 aga ei muudetud.

Antud seadusemuudatusi põhjendatakse eelnõu seletuskirjas järgmiselt. Juhatusel liikme tähtajaline ametis olek on omane „puhastele“ kapitaliühingutele, mida osaühing ei ole. Sõltuvalt osanike soovist ja valdkondadest, kus tema ettevõtte tegutseb, võib osaühing olla pigem isikuühenduse iseloomuga. Sellisel juhul oleks juhatuse tähtajaline ametisse nimetamine vaadeldav pigem takistusena. Seejuures jäi seadusesse võimalus sätestada tähtaeg, kuid seda soovitas Justiitsministeerium teha iga osaühingu eripära arvesse võttes.⁶² Selline muudatus andis küll võimaluse osaühingu puhul juhatuse tähtajatuks valimiseks, kuid aktsiaseltsi puhul on endiselt oluline juhatuse liikme valimise skeemi kirjeldamine. Arvestades ka osaühingute suurt skaalat Eestis – ühemehe või pereühingutest kuni suurte mitmesaja osanikuga osaühinguteni – on ka osaühingu puhul juhatuse liikme tähtajaline valimine ja sellest tulenev võimalus osanike lepingus valimise kord kokku leppida vajalik.

Tavapäraseks on kokku leppida, et isikud valitakse juhatusse ja nõukokku võimaldades kõigile lepinguosalistele või aktsionäride gruppidele esindatus ning lähtudes lepinguosaliste osaluste proportsioonist ühingu. ÄS § 184 lg 1 kohaselt osaühingu juhatuse liikmed valitakse ja kutsutakse tagasi osanike poolt, kui ühingul ei ole nõukogu. Kui osaühingul on nõukogu, valib ja kutsub juhatuse liikmed tagasi nõukogu. ÄS § 319 lg 1 kohaselt üldkoosolek valib ja kutsub nõukogu liikmed tagasi. § 319 lg 3 kohaselt valitakse nõukogu liikmed viieks aastaks, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud lühemat tähtaega. Seega annab osaühingu juhatuse liikme valimise, kui osaühingul ei ole nõukogu, ning nii nõukoguga osaühingu kui aktsiaseltsi nõukogu valimise kokkuleppe jõustatavuse vastava üldkoosolekul hääletamise kokkuleppe jõustatavus.

Siiski on nõukogu valimise puhuks ette nähtud ka oluliselt lihtsustav ning nõukogu liikme kohtade aktsionäride lepingus jaotamist toetav kord. ÄS § 319 lg 2 kohaselt võib seaduse või põhikirjaga ette näha, et mitte rohkem kui pooled nõukogu liikmed valitakse või määratakse ja kutsutakse tagasi muul viisil, kui üldkoosoleku poolt. Nagu seadusestki nähtub, ei piisa sellise korra sätestamisest ainult aktsionäride lepingus, vaid nõukogu liikmete määramise kord

⁶² Äriseadustiku muutmise eelnõu seletuskiri, lk 23-24, Eelnõu 733 SE III, Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=992707&u=20140501172337>

tuleb ette näha ka põhikirjas. Samuti on selliselt võimalik leppida kokku vaid kuni poolte nõukogu liikmete määramine teatud isikute poolt ning ülejäänute osas tuleb endiselt kasutada hääletuskokkuleppeid.

ÄS § 184 lg 6, § 310 ja § 319 lg 6 kohaselt võib kohus analoogselt nõukogu, aktsionäri või muu huvitatud isiku nõudel mõjuval põhjusel määrata väljalangenud juhatuse või nõukogu liikme asemele uue liikme. Kohtu määratud isiku volitused kehtivad kuni uue isiku määramiseni selleks õigustatud organi poolt. Hagita menetluse korras toimuva uue liikme määramise (TsMS § 602 jj) eeldusteks on huvitatud isiku avaldus või kohtupoolne võimatus juriidilisele isikule menetlusdokumente kätte toimetada. Kohus võib ametisse määrata iga isiku, kes vastab seaduses nimetatud nõuetele ning kes on selleks nõusoleku andnud. Kohus ei ole isiku määramisel avalduses nimetatud isikuga seotud.

Kohtu poolt juhatuse või nõukogu liikme määramise eeldused on seaduses piiratud. Esiteks peab eelnev juhatuse või nõukogu liige olema välja langenud, ehk juhtorgani liikme koht peab olema täitmata. Teiseks peab uue liikme määramiseks olema mõjuv põhjus ning kolmandaks ei ole kohus avalduses nimetatud isikuga seotud. Tähtaja saabumisega tühjaks jäänud juhatuse või nõukogu liikme koha täitmist kohtu poolt võiks pidada võimalikuks, seda eriti juhul, kui aktsionärid ei jõua uue liikme osas kokkuleppele ja ühingu juhtimine on seetõttu häiritud. Sellist võimalust on Riigikohus otsuses 3-2-1-130-06 ka kinnitanud. Riigikohtu praktikat jälgides on juhtorgani liikme määramisel oluline mõjuva põhjuse olemasolu ning väljalangemise põhjusi ei piiritleta. Seega saaks mõjuva põhjuse olemasolul asendada ka näiteks tagasikutsutud juhtorgani liikme, kui osanikud või nõukogu uut määrata ei suuda.

Kui kohus ei ole seotud huvitatud isiku avalduses nimetatud isikuga ning määratavale isikule esitatud nõuded on minimaalsed, saaks kohus mitme aktsionäri esitatud kandidaatide hindamisel otsuse tegemisel aluseks võtta ka aktsionäride lepingu. Kohtul ei ole kohustust lähtuda aktsionäride lepingus sätestatust, kuid mitme kandidaadi vahel valides võiks aktsionäride lepingus kokku lepitu olla määrava kaaluga lepingus sätestatud isiku või osaniku poolt pakutud kandidaadi nimetamisel ning sel viisil aktsionäride lepingu jõustamisel.

ÄS § 174 lg 3 ja § 299 lg 2 kohaselt loetakse isiku valimisel üldkoosolekul valituks kandidaat, kes sai teistest enam hääli. Riigikohus on otsuses 3-2-1-60-08 leidnud, et see tähendab, et valituks osutumiseks ei pea isik saama poolthääle enamust, vaid piisab, kui ta saab enam

hääli teistest kandidaatidest. Enamusaktsionäri ainus võimalus enamusest vähem hääli saava kandidaadi välistamiseks on esitada kohale omapoolne kandidaat, kes kogub rohkem poolthääli. Samuti ei takista isikuvalimistel miski hääletamast enda poolt (3-2-1-65-08, 3-2-1-145-08) ning põhikirjas on võimalik kokku leppida § 174 lg 3 ja § 299 lg 2 suhtes suurem enamuse nõue, ehk näiteks iga kandidaadi valimiseks poolthälteenamus või konsensus (3-2-1-130-06, 3-2-1-97-11).

See muudab võimalikuks ka aktsionäride lepingus vastavate sätete täpsustamise ning nende otse või põhikirja kaudu jõustamise. Näiteks saab pidada võimalikuks kokku leppida, et isikuvalimistel hääletab iga aktsionär või aktsionäride grupp vaid tema poolt esitatud kandidaadi poolt ning teiste kandidaatide suhtes ei hääleta. Teisalt on võimalik põhikirjas sätestada iga kandidaadi valimiseks konsensuse nõude ning kokkuleppele mittejõudmise korral kasutada juba ülalpool nimetatud kohtu abi. Siiski tuleks arvestada ka menetlusökonoomiaga ja probleemide lahendamise kiirusega, mis kohtu kaudu juhtorganite liikmeid määrates kannatab oluliselt.

Lisaks on isikuvalimiste kokkuleppe tagamiseks võimalik aktsionäride leppes ja põhikirjas sätestada analoogselt ÄS § 293¹ otsuse eelnõuga ka piirangu kandidaatide esitamisele koosolekul ning nõuda kandidaatide esitamist hiljemalt kokkulepitud päevade arv enne üldkoosoleku toimumist.⁶³ See aitab vältida ootamatusi kandidaatide esitamisel ning toetab kokkuleppe järgimist. Samuti kasutatakse aktsionäride lepinguga või eraldi dokumendiga üksteisele volituste andmist isikuvalimisteks selliselt, et iga aktsionär või aktsionäride grupp hääletab vaid oma kandidaadi poolt või vastu ning seda ka teiste aktsionäride eest.

Eestis levinud praktika kohaselt on koosolekutel isikuvalimiste puhul ÄS § 293¹ otsuse eelnõu kohustusest mööda vaadatud ning leitud et selline kohustus isikuvalimiste osas ei kehti. Töö autori kogetud praktika kohaselt on valdavaks kandidaatide esitamine alles üldkoosolekul. 28. aprilli 2014. aasta lahendis 3-2-1-23-14 leidis Riigikohus Moskva Panga ja Eesti Krediidipanga vaidluses AS Eesti Krediidipanga nõukogu valimiste osas, et ÄS § 293¹ lg 1 ja lg 4 kohaselt otsuse eelnõu koostamise kohustus kehtib ka isikuvalimiste puhul, ehk kandidaadid tuleb esitada enne koosolekut järgides seaduses sätestatud tähtaegu, ehk kolm päeva enne koosolekut.

Kohtuasja asjaolude kohaselt esitas hageja, Moskva Pank, aktsionäride koosolekul oma

⁶³ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1157.

kandidaadid, kuid koosoleku juhataja ei pannud neid hääletusele, põhjendades seda kandidaatide hilinemisega esitamisega. ÄS § 293¹ lg 4 kohaselt võivad vähemalt 1/10 aktsiaid omavad aktsionärid (börsiaktsiaseltsi puhul 1/20) mitte hiljem kui kolm päeva enne üldkoosoleku toimumist esitada iga päevakorrpunkti kohta otsuse eelnõu. Maakohus leidis, et ka nõukogu liikmete valimine on otsus, mis vajab eelnõu esitamist. Ringkonnakohus leidis, et antud säte ei kehti isikuvalimiste korral. Kolleegiumi seisukoht on, et kuna seadusandja ei ole isikuvalimisi erisättega reguleerinud, kehtivad isikuvalimistele samad reeglid. Selline seisukoht küll toetab aktsionäride lepinguga kokku lepitud nõukogu liikmete valimist, või võimaldab vähemalt ette valmistada teiste kandidaatide üle hääletamisest, ent läheb täielikult vastuollu senise praktikaga. Antud lahendit on võimalik edasi arendada ka selleni, et alla 1/10 aktsiaid omaval aktsionäril ei ole õigust nõukogu liikme kandidaate esitada.

Kui aktsionäridel on kohustus esitada kandidaadid enne üldkoosolekut ja mõni aktsionär, kellel on lepinguga võetud kohustus hääletada teise aktsionäri kandidaadi poolt, esitab omapoolse kandidaadi või esitab ta lepinguga lubatust rohkem kandidaate, saaks pidada tõenäoliseks aktsionäri soovi lepingut rikkuda. Sellisel juhul võiks pidada võimalikuks eesseisval üldkoosolekul hääletamise tahteavalduse asendamist kohtuotsusega ning kohtu kaudu lepingu täitmise nõude esitamist. Selliseks juhuks on võimalik aktsionäride lepingus sätestada ka kandidaatide esitamise kord – kes ja millal esitab ja mitu kandidaati esitaja kohta.

Nii ÄS § 184 lg 1 kohaselt nõukoguga osatühingu kui ka § 309 lg 1 kohaselt aktsiaseltsi puhul on juhatuse liikmed valivaks organiks nõukogu. Seega sõltub juhatuse liikmete määramine vastavalt aktsionäride lepingus sätestatule nii nõukogu koosoleku kohta käiva hääletuskokkuleppe kehtivusest, nõukokku valitud liikmete vastavusest aktsionäride lepingule kui ka aktsionäride võimest kontrollida enda määratud ja nõukogu liikmete poolt juhatuse liikmete valimist. Seega on üheks peamiseks eelduseks juhatuse liikmete aktsionäride leppes sätestatud kujul valimisele nõukogu valimine vastavalt kokkulepitule. Nõukogu poolt juhatuse liikme valimistele laienevad valdav osa juba kirjeldatud võimalusi. Ka nõukogu puhul on võimalik ette näha, et juhatuse liikmete kandidaadid tuleb teatada kokkulepitud arv päevi enne nõukogu koosoleku toimumist. Samuti on põhikirjaga võimalik seada juhatuse liikme valimiseks nõukogu liikmete häälteenamuse nõue kuni konsensuseni (ÄS § 322 lg 1). Juhatuse liikmete kohtu kaudu määramine, kui nõukogu sellega hakkama ei saa, on samuti võimalik.

ÄS § 322 lg 2 keelab nõukogu liikmel hääletamisest keelduda ning erapooletuks jääda. § 322 lg 1² kohaselt võib koosolekult puuduv nõukogu liige edastada oma hääle kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Seega ei ole võimalik nõukogu poolt hääletamine selliselt, et iga juhatuse liikme kandidaadi suhtes hääletaks ainult temaga seotud aktsionäri poolt määratud nõukogu liige ning ülejäänud jääksid erapooletuks või ei hääletaks. Samuti ei ole võimalik nõukogu liikmete omavaheline volitamine.

Koos juhtorganite liikmete määramise õigusega käib ka võimalik õigus juhtorgani liige tagasi kutsuda ning määrata talle asendaja. Samuti võib juhtorgani automaatne tagasikutsumine olla vajalik määramisõigust omava aktsionäri väljumisel ühingust või tema osaluse vähenemisel alla kokkulepitud piiri.⁶⁴ Eesti õigusega aga ei ole aktsionäri ainuisikuliselt juhatuse liikme tagasikutsumise õigust võimalik anda. ÄS § 298 lg 1 p 4 kohaselt kuulub nõukogu liikmete valimine ja tagasikutsumine üldkoosoleku pädevusse. ÄS § 309 lg 1 kohaselt valib ja kutsub juhatuse liikmed tagasi nõukogu. Osahingu puhul kuulub juhatuse liikmete tagasikutsumine samuti osanike pädevusse, kui ühingul puudub nõukogu (ÄS § 184 lg 1 ja 3). ÄS sätete kohaselt ei ole juhtorgani liikmete tagasikutsumiseks vaja põhjust, mis teeb tagasikutsumise lihtsamaks, kui mõnes teises õiguskorras (nt New Yorgi osariigis on see lubatud ainult siis, kui selline õigus on sätestatud asutamislepingus või põhikirjas⁶⁵). Seega taandub ka tagasikutsumise jõustatavus üldkoosolekul ja nõukogu koosolekul hääletamise kokkulepetele.

Juhtorgani liikme tagasikutsumise võimaldamiseks tuleks vastavalt ka aktsionäride lepingus kokku leppida, et ükski aktsionär ei hääleta teise aktsionäri poolt määratud juhatuse liikme tagasikutsumise poolt, kui määranud aktsionär ise ei taotle tema tagasikutsumist ning iga aktsionär kohustub hääletama juhtorgani liikme tagasikutsumise poolt, kui seda taotleb liikme määranud aktsionär. Samuti tasub sätestada hääletamise õigused ja kohustused vastavalt määranud aktsionäri osaluse vähenemisele või lõppemisele.

Lisaks juhtorgani liikme määramise ja tagasikutsumise õigusele võib olla vajalik ka tühjaks jäänud juhtorgani liikme koha täitmise reguleerimine. Reegliski on, et kindla aktsionäri poolt määratud juhtorgani liikme tagasikutsumisel on samal aktsionäril õigus määrata ka tema asendaja. Kuid määranud aktsionäri kadumisel ühingust või tema osaluse vähenemisel võib võimuvahetekordade muutmiseks olla vajalik tekkinud koha täitmise reguleerimine aktsionäride lepingus.

⁶⁴ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York.

⁶⁵ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. pp 1157-1158.

Juhtorgani liikmete valimine on aktsionäride lepingus tihedalt kasutatavaks kokkuleppeks, sest valitavate liikmete kaudu saavad aktsionärid tagada oma mõju seltsi juhtimisele ning ligipääsu vajalikule teabele. Valimine on oluline ka selle pärast, et see toimub tähtajaliselt – aktsiaseltsi puhul ei ole võimalik juhatuse liikmeid tähtajatult ametisse valida. Nõukogu liikmed valib üldkoosolek. Seadusega on lubatud põhikirjas ette näha, et kuni pooled nõukogu liikmed valitakse muul viisil. Selline võimalus on erinevaid aktsionäride leppe sätteid toetav, ent võimaldab siiski vaid poolte liikmete valimist ning peab olema sätestatud põhikirjas. Väljalangenud juhtorgani liikme võib asendada ka kohus. Sellisel juhul võib aktsionäride lepingus sätestatu olla soovitusliku iseloomuga kohtu valiku tegemisel.

Aktsionäride lepingus sätestatud kokkuleppe täitmisele aitab kaasa ka hääletamisprotseduuri reguleerimine – näiteks suurema häälteenamuse sätestamine isikuvalimisteks, samuti ehk eelneva kandidaatide esitamise kohustuse sätestamine. See toetab võimalust hääletamise tahteavalduse asendamiseks. Nõukogu poolt juhatuse liikmete valimisel on samuti võimalik kohustada kandidaate varem esitama ning muuta nõukogu koosolekul juhatuse valimise häälteenamuse nõudeid. Juhtorgani liikmete valimise kokkulepped taanduvad tavapärastele hääletuskokkulepetele isikuvalimiste erisustega, ent valimise korda reguleerivad sätted tuleks sätestada ka põhikirjaga.

2.2.2. Juhtorganite töökorraldus ja hääletamine juhtorgani otsuste vastuvõtmisel

Lisaks juhtorgani liikmesuse koosseisu korraldamisele aktsionäride lepingus on tihti vajalik ka kokku leppida valitud liikmete töökorraldus, mille hulka kuulub nii juhtorgani liikmete arv, kvooruminõuded kui ka tegevus ja hääletamine juhtorgani otsuste tegemisel. Sellised sätted peaksid toetama aktsionäride poolt valitud juhtorgani liikmete koostööd ning tagama, et piisava hulga juhatuse liikmete arvamus saab juhtorgani otsuse tegemisel arvesse võetud. Sealjuures ei tohi sätetega takistada oluliselt juhtorgani tööd ega võimendada patiseisu tekkimist. Valmis peab olema ka võimalikeks juhatuse või nõukogu suuruste muutmisteks.

Nagu juba nõukogu poolt juhatuse valimise juures kirjeldatud, võib juhatuse või nõukogu töökorralduse muutmine ja täpsustamine aidata kaasa aktsionäride leppes sätestatud hääletustulemuste saavutamisele. Näiteks seades olulisemate otsuste tegemiseks konkreetse etteteatamisaja, mille jooksul peab juhtorgani liikmetele esitama otsuse eelnõu ning keelates

eelnõud pärast etteteatamist muuta. Samuti kehtestada teatud otsustuste puhuks täiendav nõukogu kontroll või nõudes juhatuse konsensust otsuse vastuvõtmiseks. Ka nõukogu otsuse vastuvõtmiseks saab põhikirjaga ette näha suurema esindatuse nõude (ÄS § 322 lg 1). Selline korraldus teeb küll keeruliseks juhtorgani töö ning võib oluliselt vähendada kiire reageerimise võimalusi, kuid aitab samas kontrollida juhtorgani otsuseid. Töökorraldust täpsustavaid sätteid on võimalik kehtestada nii aktsionäride poolt kui ka kõrgema juhtorgani poolt.

ÄS § 180 lg 2 ja § 308 lg 1 ei piira juhatuse liikmete arvu. ÄS § 318 lg 1 kohaselt on nõukogus kolm liiget, kui põhikiri ei näe ette suuremat liikmete arvu. Põhikirjaga lubatud suurimat liikmete arvu äriseadustik ei piira. Seega on Eestis juhtorganite liikmete määramisel vägagi laiad piirid ning see on võimalik aktsionäride lepingus kokku leppida vastavalt aktsionäride arvule ja jaotusele ning ühingu vajadustele. Kokkuleppele ühinguõigusliku jõu andmiseks on vajalik sätestada nõukogu liikmete arvu ka põhikirjas.

Juhtorgani liikme (eriti, kui tegemist on mitteaktsionäriaga) kohustamist aktsionäride lepingu sätteid järgima võimaldab tema kaasamine aktsionäride lepingusse ühe täiendava poolena. Selline kohustuse võtmine võib aga minna vastuollu juhtorgani liikme ÄS § 187 lg 1, § 315 lg 1 ja § 327 lg 1 tuleneva hoolsus- ja lojaalsuskohustusega, mis on seaduses imperatiivselt sätestatud. Juhtorgani liikmele on kasulik seega lepingus sätestada, et ta kohustub lepingu sätteid täitma mahus, mida võimaldab tema lojaalsuskohustus. Võimalikuks saab pidada näiteks informeerimiskohustust või otsuse vastuvõtmise (ÄS § 298 lg 2) üleandmist. Nõukogu liikmega aktsionäride lepingu sõlmimine võib minna vastuollu aktsiaseltsi ülesehitusega – nõukogu liige peaks esindama kõiki aktsionäre.⁶⁶ Lisaks aktsionäride lepingule ja põhikirjale on juhtorganite töökorraldust võimalik mõjutada ka juhtorgani liikmetega sõlmitavate lepingutega.

Lisaks juhtorgani liikme lepingusse kaasamisele on võimalik ka lepingupoolest aktsionäri kohustamine, et tema poolt määratud juhtorgani liige (nt nõukogu liige) peab hääletama nõukogu otsuste vastuvõtmisel vastavalt aktsionäride lepingus sätestatule. Sellisel juhul on sarnased probleemid nõukogu liikme lojaalsuskohustusega. Samuti ei ole sellise kokkuleppe täitmist võimalik kuidagi nõuda – kohustuse võtnud aktsionär võib teha kõik endast oleneva, et nõukogu liige kokkulepitud viisil hääletaks, aga otse nõukogu liikmelt seda nõuda võimalik ei ole.

⁶⁶ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 225.

Üheks juhatuse tööd korraldavaks küsimuseks on ka juhatuse liikmete esindusõiguse piirangud. ÄS § 307 lg 1 kohaselt võib aktsiaseltsi esindada iga juhatuse liige, kui põhikirjas ei ole ette nähtud, et juhatuse liikmed või mõned neist võivad esindada aktsiaseltsi ühiselt. Selline piirang kehtib kolmandate isikute suhtes vaid siis, kui see on kantud äriregistrisse. Samuti on sisesuhtes võimalik juhatusele tehingute tegemiseks täiendavate piirangute seadmine ÄS § 307 lg 2 kohaselt. Selliste võimaluste kasutamine aitab kaasa aktsionäride lepingus sätestatud eri aktsionäride poolt esitatud juhatuse liikmete töökorralduse mugandamiseks vastavalt lepingule ning võimaldab tagada lepingus sätestatud töökorralduse kehtivuse. Lisaks võimaldab ÄS § 311 nõukogul määrata juhatuse esimees, kui põhikirjas nii ette nähtud on.

Välisriikide, nt USA, suurtes äriühingutes on tihti kasutatavad ka juhatusesisesed komiteed, mille tegemise kord ja õigused saavad olla aktsionäride lepingu reguleerimisobjektiks. Samuti kasutatakse aktsionäride lepingus võimalust anda mõnele aktsionärile õigus määrata mitte juhatuse liige, aga selle asemel isik, kellel on õigus osaleda juhatuse koosolekutel hääleõiguseta „vaatlejana“ ning saada seal informatsiooni, mis muul juhul kuulub ainult juhatusele. Selline õigus võib tekkida ka juhul, kui mõne aktsionäri osalus langeb alla kokkulepitud piiri ning tema määratud isik ei saa seetõttu enam juhatuse liige olla.⁶⁷ Samuti nähakse välisriikide aktsionäride lepingutes ette ühingu kohustused hüvitada aktsionäride poolt määratud juhtorgani liikmetele kahju, mis neile tekib seoses nende tegevusega juhtorganis ning kohustatakse ühingut tasuma juhtorgani liikme kutsekindlustuse eest. Võimalik kahju saab seisneda õigusabitasudes, trahvides ning kompromisside alusel makstavate summade tasumises, mis on seotud juhtorgani liikme tegevusega. Samuti saab lepinguga näha ette nende hüvitiste tagastamise, kui selgub, et juhtorgani liige on süüdi.⁶⁸

Seega on juhtorgani töökorralduse all võimalik kokku leppida juhtorgani liikmete arv, kvooruminõuded ning tegevus ja hääletamine otsuse tegemisel. Selline kord toetab ka muude aktsionäride lepingu kokkulepete täitmist. Valdavalt on sellistele kokkulepetele ühinguõigusliku mõju saavutamiseks vajalik kokkulepitud asjaolude sätestamine põhikirjas. Juhtorgani liikme kohustamine aktsionäride lepingu sätteid järgima on võimalik ka tema kaasamisega aktsionäride lepingusse. Sellisel juhul on ohuks tema lojaalsuskohustusega seatud piirid. Võimalik on ka sätestada, et aktsionär peab tagama enda määratud nõukogu liikme hääletamise kokkulepitud viisil, ent selline kokkulepe ei ole täidetav.

⁶⁷ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1165.

⁶⁸ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1166.

2.2.3. Kasumi jaotamine

ÄS § 277 lg 2 ja § 335 lg 1 kohaselt nähakse aktsiaseltsi dividendi maksmise kord ette põhikirjas või üldkoosoleku otsusega. ÄS § 157 lg 2 kohaselt makstakse osanikule dividende võrdeliselt tema osa nimiväärtusega, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Seega on ilma vastavasisuliste kokkulepeteta aktsiaseltsi vähemusaktsionäri võimalused nõuda enamusaktsionärialt dividendide maksmist üsna piiratud.

Kasumi jaotamise sätete fikseerimiste aktsionäride lepinguga peetakse praktikas keeruliseks. Isegi majandusaasta kasumist proportsioonina kokku lepitud dividendide maksmine võib osutuda problemaatiliseks, kui kasum on aasta jooksul investeeritud ning ühingul puudub vaba käibevara, samuti võib olla vajalik ühingu kasumi investeerimine. Laenu võtmine dividendide maksmiseks võib olla võimalik, ent ei pruugi olla mõistlik. Kohustuse sõnastuse osas soovitatakse ette näha, et välja makstakse vaid olemasolevad likviidsed vahendid või dividendid mõistlikus ulatuses, olles samas valmis ka mõistlikku ulatust vajalikus mahus defineerima.⁶⁹

Kindla summana või muul viisil konkreetse dividendi väljamaksmise kokku leppimist piirab ka seadus. ÄS § 157 lg 1-2 kohaselt võib väljamakseid teha võrdeliselt osade nimiväärtusega puhaskasumist või eelmiste aastate jaotamata kasumist, millest on maha arvatud katmata kasum. § 157 lg 3 kohaselt ei tohi väljamakseid teha, kui netovara on väiksem või jääks väiksemaks osakapitali ja reserve kogusummast. Aktsiaseltsi puhul on kasumi jaotamine vastavalt § 276 jj sarnastel alustel. Erisuseks tulenevad eri liiki aktsiatest ja aktsiaseltsi eripäradest. Aktsionäride lepinguga ei saa kokku leppida seadusega lubatust suuremas dividendi väljamakses ning leping peaks arvestama ka võimalusega, et ühing on kahjumis.

Aktsionäride lepingus kokku lepitavateks asjaoludeks võibki olla, et ühing peab iga-aastaselt kindla osa kasumist või kindlas summas dividende maksuma. Samuti on võimalik kokku leppida selles, et mõni aktsionär saab rohkem dividende või et mõnel aktsionäril on eesõigus dividendidele. Siinkohal on võimalik lepingus sätestada lihtsalt ühingu kohustus dividende maksta, kuid samuti aktsionäride kohustus hääletada kokkulepitud mahus ja proportsioonis dividendi maksmise poolt. Kui küsida, kellelt aktsionäride lepingus kokkulepitu täitmist nõuda saab, siis vastus sõltub sellest, kes on lepingu pooled. Kui lepingu pooleks ei ole ühing,

⁶⁹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 230.

on võimalik nõuda aktsionäridelt vastavas mahus dividendide maksmise poolt hääletamist. Kui lepingu pooleks on ühing, on võimalik lisaks aktsionäridelt hääletamisele nõuda dividendide maksmist otse ka ühingult. Ühingu jaoks on aga eelduseks üldkoosoleku otsus dividendide maksmiseks. Kui ühing on omale võtnud kohustuse mingis mahus dividende maksta, ent üldkoosolek otsustab teisiti, on ühing sunnitud lepingut rikkunud.

ÄS § 278 kohaselt kinnitab dividendi suuruse üldkoosolek, nõukoguga kooskõlastatud ettepaneku esitab juhatus. Riigikohus on senini kinnitanud üldkoosoleku otsuse absoluutsust, leides isegi, et aktsionäridele tekib dividendinõue üksnes juhul, kui üldkoosolek on dividendi maksmise otsustanud (viimati lahendis 3-2-1-157-10). Üldkoosolekul dividendide otsuse tegemine ja põhikirjas vastava korra sätestamine taandub taas hääletuskokkuleppe kehtivusele. Enamusaktsionäride võimalik TsÜS § 32 tuleneva hea usu põhimõtte rikkumine pikalt kasumit teeniva ühingu üldkoosolekutel dividendi maksmisest keeldumisel ei ole senini Riigikohtu tasandil kinnitust leidnud, kuigi Tallinna Ringkonnakohus on sellist rikkumist tunnistanud.⁷⁰

Osaluse proportsioonidest ja põhikirjas või aktsionäride otsuses sätestatust erinevat dividendide jaotust on aga sobiva sõnastuse juures võimalik mõista tingimusliku tehinguna TsÜS § 102 järgi. Üks pool kohustub tingimusel, et ta saab ühingust suurema dividendisumma kui aktsionäride lepingus kokku lepitud, tasuma kokkulepitust suurema summa aktsionäridele, kellele välja makstud kasumieraldis oli väiksem, kui lepingus kokku lepitud.

Dividendi maksmise kord nähakse ette põhikirjas või üldkoosoleku otsusega. Aktsionäride lepingus dividendi maksmise kohustuse sätestamine võib tekitada tulevikus probleeme, kui ühing ei ole kokkulepitud mahus võimeline dividende maksta – kui kasum ei ole piisav või vaatamata kasumile puudub käibekapital. Seadusega on lubatud maksta dividende vaid eelmiste aastate jaotamata kasumist ja aruandeaasta puhaskasumist ning sellest suuremas mahus dividendide kokku leppimisel on aktsionärid ja ühing sunnitud lepingut rikkuma. Dividendide maksmise kokkuleppe taandub otseselt hääle andmise kokkuleppele ja seega üldkoosoleku otsusele. Osaluse proportsioonidest erinevat dividendide jaotust on võimalik täidetavaks muuta selliselt, et tegemist on tingimusliku kohustusega aktsionäride vahel.

⁷⁰ Gnidin: kohus peab BLRT dividendide mittemaksmist ebaseaduslikuks, Äripäev, 20.03.2014.

2.2.4. Täiendavad investeeringud ühingusse

Ühist äri alustades ja seda koos edendades on tihti üheks esimeseks tükiküsimuseks täiendavate sissemaksete tegemine ühingusse, kui esialgne äriplaan ei ole täielikult õnnestunud või on ühingul muul põhjusel vaja lisarahastust. Probleemiks on aktsionäride erinev rahaline võimekus lisainvesteeringute tegemisel ning osaluste proportsioonide muutumine, kui sissemakseid teeb ainult üks või osa aktsionäre. Sissemaksete tegemine on tihti ka üheks patiseisu alustavaks faktoriks. Seetõttu on äri alustades kasulik aktsionäride lepingus kokku leppida täiendavate investeeringute ja sissemaksete tegemise kord.

Tavapäraseks on kokku leppida, et täiendavad investeeringud ühingusse tuleb teha kõigi aktsionäride poolt vastavalt nende osaluse proportsioonidele. Lisaks sätestatakse investeeringute tegemise kohustuse võtmiseks kas aktsionäride konsensuse vajadus või vähemalt konkreetne enamus, mis peab olema investeeringute tegemise poolt. Erisusi saab tuua veel varem kokku lepitud tegevusteks lisaraha andmise või uute ärivõimaluste kasutamiseks lisaraha andmise vahele. Samuti sätestatakse aktsionäride lepingus aktsionäri osaluse vähenemine, kui ta ei tee kokkulepitud sissemakset kokkulepitud aja jooksul.

Täiendava rahastuse andmine ühingule saab toimuda kas laenuna või kapitali suurendamisena. Aktsionäride poolt ühingule laenu andmist äriseadustik ei piira, kui see ei ole ühingule kahjulik, ning aktsionäride lepingus näiteks aktsiate proportsioonile vastava laenu andmiseks kohustuste võtmine ja ühise otsustamise korra paika panemist saab käsitleda tingimusliku tehinguna.

Aktiikapitali suuruse muutmine on ÄS § 298 lg 1 p 2 kohaselt üldkoosoleku pädevuses. ÄS § 341 lg 1 kohaselt on aktiikapitali suurendamise otsus vastu võetud, kui selle poolt on vähemalt 2/3 üldkoosolekul esindatud häälest, kui põhikiri ei näe ette suurema häälteenamuse nõuet. Aktsionäride lepingus tasub kokku leppida ka kapitali suurendamise üksikasjad – uute aktsiate väljalaskmise kord või nimiväärtuse suurendamise kord, märkimise eesõigus, samuti ülekursi võimalik suurus ja kohaldamine. Kaaluda tasub ka võimaliku uue investori kaasamise korda. Selles osas taandub aktiikapitali suurendamine vastavalt aktsionäride lepingule hääletuskokkulepete kehtivusele.

Riigikohus on lahendites 3-2-1-6-03 osaühingu kohta ja 3-2-1-45-12 aktsiaseltsi kapitali suurendamise kohta leidnud, et ÄS § 193 lg 1 ja § 345 lg 1 eesõiguse välistamine 3/4

enamusega saab toimuda ainult kõigi osanike või aktsionäride suhtes. Ainult ühe osaniku või aktsionäri märkimise eesõiguse välistamine või piiramine saab toimuda üksnes juhul, kui osanik sellega nõustub. See tuleneb osanike ja aktsionäride võrdsuse põhimõttest (§ 154 lg 1 ja § 272) ning osaniku või aktsionäri eesõigusest (§ 193 lg 1 ja 2 ning § 345 lg 1 ja lg 1¹). Mõjuva põhjuse olemasolul, st kui ühingu huvid nõustumist märkimisõiguse välistamisega tungivalt nõuavad, võib osanikult või aktsionärilt aga nõusolekut nõuda. Sellise nõusoleku andmine aktsionäride lepingus, isegi tingimusliku nõusoleku puhul nähes ette konkreetsed tingimused, teeb oluliselt lihtsamaks tulevase kapitali suurendamise läbiviimise ning on võimalik näiteks ka patiseisu puhul.

Seega on täiendava rahastuse andmine ühingule võimalik laenu või kapitali suurendamise teel. Laenu andmise tingimuste lepingu kokku leppimise korral on sellise tingimusliku kohustuse täitmine ja täitmise nõudmine lihtne. Osakapitali suurendamine taandub hääle andmise kokkuleppele ning kui selline otsus on vastu võetud, on ühingul osanikult vastava makse tegemist võimalik nõuda.

2.2.5. Patiseis

Patiseisuna (*deadlock*) käsitletakse tavapäraselt olukorda, kus üks aktsionär esitab mõne otsuse vastuvõtmiseks ja teine hääletab sellele vastu. Kui selline otsus on ühingu tegevuse jaoks vajalik, on kujunenud patiseis.⁷¹ Patiseisuks saab pidada ka olukorda, kus aktsionärid ei ole kahel järjestikusel koosolekul ja pole nendevahelisel läbirääkimiste perioodil ühingule olulises küsimuses otsusele jõudnud või kui osa aktsionäre takistavad üldkoosolekule ilmumata jätmisega kvooruminõude täitmist ja sellega üldkoosoleku toimumist. Patiseisu toimunuks lugemise täpsed kriteeriumid ja lahendamise kord sätestatakse aktsionäride lepingus.

Eriti lihtne on selline olukord tekkima 50:50 osaluse korral. Samuti võivad patiseisu jõudmise tõenäosust suurendada olukorrad, kus juhatuses on paarisarv liikmeid ning ühelgi aktsionäril või aktsionäride grupil ei ole häälteenamust aktsionäride koosolekul, samuti kui vähemusaktsionär on saanud endale vetoõiguse oluliste otsuste vastuvõtmisel.⁷² Patiseisu tekkimisele võivad kaasa aidata paljud ülejäänud aktsionäride lepingu sätted – näiteks

⁷¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 227.

⁷² The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1188.

konsensuse nõue üldkoosolekul või liialt keeruline juhtorgani liikme valimise kord. Seetõttu on oluline patiseisu olukord ja selle lahendamise kord sätestada vastavalt muudele kokkulepetele.

Patiseisu ning selle lahendamise korda sisaldas 28% 2013. aasta Baltic M&A Deal Points Study uuritud aktsionäride lepingutest. Tulemus oli vähenenud 2011. aasta uuringu 36%-lt.⁷³

Patiseisu kui sellist ei ole Eesti õiguses reguleeritud, küll aga on sätestatud korduv üldkoosolek, kui kokku kutsutud üldkoosolekul ei osale vastavalt ÄS § 170 lg 2 ja § 297 lg 1 vähemalt poolte aktsiatega esindatud hääled, kui põhikiri ei näe ette suurema esindatuse nõuet. ÄS § 171 lg 6 ja § 297 lg 2 kohaselt kutsutakse sellisel juhul kolme nädala jooksul, kuid mitte varem kui seitsme päeva pärast kokku uus koosolek sama päevakorraga, mis on pädev vastu võtma otsuseid sõltumata koosolekul esindatud häältest.

Riigikohtu otsuse 3-2-1-7-10 kohaselt on äriühingu osanike ja aktsionäride suhe äriühinguga ja ka omavaheline õigussuhe komplitseeritud. Tulenevalt sisulisest liikmesusest ühingu, ei piirdu suhe üksnes TsÜS § 138 järgse üldise hea usu põhimõttega ja üldise teisele isikule kahju tekitamise keeluga. Aktsionäridevahelise suhte määrab eelkõige TsÜS § 32, millest tulenevalt peavad nad järgima hea usu põhimõtet ja arvestama üksteise õigustatud huve. Samuti tuleb aktsionäre ÄS § 272 järgi võrdsetel asjaoludel kohelda võrdselt, mis paneb kohustuse aktsiaseltsile aktsionäride suhtes. Kolleegiumi arvates on aktsionäridel nii omavahelises suhtes kui ka suhtes aktsiaseltsiga kohustus vastavalt panustada aktsiaseltsi juhtimisse ja mitte kahjustada aktsiaseltsi või teiste aktsionäride õigustatud huve. Rikkumine võib mh kaasa tuua aktsionäri vastutuse VÕS § 115 lg 1 alusel, mida kinnitab erinormina ÄS § 289 lg 1. See ei välista aga VÕS § 1044 lg 1 järgi vastutust deliktiõiguse alusel, st paralleelselt saab nõude esitada ka VÕS § 1043 alusel.

Veelgi enam, Riigikohus on lahendi 3-2-1-97-11 punktis 35 leidnud, et TsÜS § 32 sätestatud hea usu põhimõttest võib osanikule tuleneda kohustus mitte kahjustada ühingu, mille väljendusena võib ta olla kohustatud hääletama n-õ patiseisust väljatulemiseks vajalike otsuste poolt. Lisaks vastutab osanik ÄS § 188 lg 1 järgi ühingu, teisele osanikule või kolmandale isikule süüliselt tekitatud kahju eest, samuti on võimalik nõuda huve oluliselt kahjustava osaniku osauhingust väljaarvamist ÄS § 167 järgi. Analoogne säte vastutuse kohta

⁷³ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf

on kehtestatud ka aktsiaseltsi osas – ÄS § 289 lg 1.

Tüüpiliseks patiseisu lahendamise võimaluseks esmajoones on muidugi läbirääkimised, ent läbirääkimiste ebaõnnestumise korral on mitmeid variante:

- Kohustuslik lepitus- või vahekohtumenetlus lepingus sätestatud korras. See võib olla nii lõplik lahendus kui vahepealne, millele järgneb mõni teine variant. Lõpliku variandi puhul on oluline vahekohtumenetluse toimumise korra ja vahekohtunike täpne sätestamine.
- Võõrandamiskohustuse ettenägemine patiseisu korral. Sellisel juhul lõpetatakse patiseis ühe või enama aktsionäri (tavapäraselt patiseisu tekitaja) kohustamisega talle kuuluvad aktsiad õiglase või varem kokkulepitud hinna eest võõrandama. Võimalik on ka vastupakkumiste tegemine. Eraldi tasub välja tuua levinumad skeemid. Näiteks Vene ruleti puhul võib kumbki pool esitada teisele pakkumise ning pakkumise saaja peab otsustama, kas pakutud hinnaga müüa enda osalus või osta teise poole osalus. Vajadusel saab kokku leppida ka minimaalse hinna. Texase väljatulistamise puhul esitavad mõlemad pooled oma pakkumise kolmandale isikule, kes vahemehena otsustab. Kõrgema hinna pakkuja omandab teise poole osaluse enda pakutud hinnaga. Hollandi oksjoni puhul antakse samuti pakkumised kolmandale isikule, ent pakutakse minimaalne hind, mille eest pakkuja on nõus oma osaluse võõrandama. Võidab kõrgem pakkumine ning võitja omandab kaotaja osaluse kaotaja pakutud hinnaga – ostuõiguse saab ettevõtet kõrgemalt hinnanud pool. Lisaks võib kasutada hinna määramisel erapooletu eksperdi abi. Määratud hinda saab kasutada ka selliselt, et kui valida ostmine, tuleb maksta 125% määratud hinnast ning müümise korral on hinnaks 75% määratud hinnast.⁷⁴
- Likvideerimine või jagunemine. Tihti nähakse ette ka likvideerimise kord ning piiratakse patiseisu põhjusi, mille korral likvideerimine toimub. Eestis likvideerimismenetluse keerukuse ja pikkuse tõttu seda pigem ei soovitata. Likvideerimise kokkuleppe täitmiseks on samuti vajalik hääletada likvideerimise otsuse poolt. Likvideerimise vastu räägib ka selle lõplik olemus, isegi Ameerikas soovitatakse likvideerimist vaid äärmuslikel juhtudel, näiteks kui esineb kaks patiseisu kuue kuu jooksul.⁷⁵

⁷⁴ K. Raidla. Kas julged mängida vene ruletti? - Director, oktoober 2009.

⁷⁵ N. S. Roush, R. S. Scolaro, S. B. Gorin. Shareholders Agreements for Closely-Held Corporations, Outline.

- Kogu ühingu võõrandamine kolmandale isikule kokkulepitud hinna eest või vastavalt raamatupidamislikule väärtusele või ühingu kõigi varade müük.

Patiseisu lahendamise kokkuleppe näiteks saab tuua AS Ekspress Grupp IPO prospektis kirjeldatud aktsionäride lepingu ühisettevõtete kohta AS-ga Eesti Meedia. Neile kuulusid 50:50 osalusega SL Õhtuleht, Ajakirjade Kirjastus ja Express Post. Ühisettevõtete kohta sõlmitud aktsionäride lepe sisaldab patiseisu lahendamise kokkulepet. Kokkuleppe kohaselt võivad mõlemad pooled ühisettevõtte lõpetada kas võõrandades oma aktsiad teisele osanikule või omandades teise osaniku aktsiad. IPO seisuga ei olnud patiseisu lahendamise kokkuleppeid rakendatud.⁷⁶

Patiseisu reguleerivad sätted jagunevad sisuliselt kaheks. Esiteks sätted, mis defineerivad patiseisu mõiste lepingu poolteks olevate aktsionäride vahel konkreetses ühingu. Teiseks sätted, mis näevad ette patiseisu lahendamise korra. Patiseisu kokkuleppes tulenevad nõuded tõusetuvad patiseisu lahendamise sätetest ning nõuete eelduseks on, et täpselt defineeritud patiseis on saabunud. Valitud patiseisu lahendamise lubatavus ja mõju tuleneb konkreetselt lahenduse valikust, ning taandub suurel osal hääletuskokkuleppele (nt likvideerimise otsus) või aktsiate kuuluvust puudutavale kokkuleppele (nt võõrandamiskohustus).

Patiseisuks on olukord, kus aktsionärid ei suuda mingil põhjusel ühingu tegevuse jaoks vajalikku otsust vastu võtta. Täpne patiseisu määratlus sätestatakse aktsionäride lepingus koos patiseisu lahendamiseks välja valitud korraga. Patiseisu tekkimine on kõige lihtsam, kui ühingul on kaks 50% aktsiaid omavat aktsionäri, samuti soodustavad patiseisu tekkimist liialt keerulised ühingu juhtimise kokkulepped. Riigikohus on leidnud, et hea usu põhimõttest tulenevalt võib aktsionäridel olla kohustus hääletada patiseisust väljatulemiseks vajalike otsuste poolt. Patiseisu levinud lahendusvariantideks aktsionäride lepingus on näiteks lepitusmenetlus, probleemsele aktsionärile võõrandamiskohustuse ettenägemine, ühingu likvideerimine või jagunemine ning ühingu aktsiate võõrandamine kolmandale isikule. Patiseisu sätete lubatavus ja mõju taandub valitud konkreetse patiseisu lahendamise kokkuleppe lubatavusele ja mõjule.

The American College of Trust and Estate Counsel, 2006.

⁷⁶ AS Ekspress Grupp aktsiate esmane avalik pakkumine. Pakkumis ja noteerimisprospekti kokkuvõte, 16. märts 2007, lk 11. Arvutivõrgus:

http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/eeg/eeg_est.pdf (04.05.2014).

3. Aktsiate kuuluvust puudutavad kokkulepped

3.1. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete regulatsioon Eesti õiguses

Väga tihti on aktsionäride lepingus sätestatud aktsionäridele piirangud neile kuuluvate aktsiate võõrandamiseks kolmandale isikule. Põhjusi selleks on mitmeid: tagada investeerimine ja äri juba varasema koostöökogemusega isikutega, piirata aktsionäride ringi lihtsama administreerimise eesmärgil või vältida konkurentide ja teiste soovimatute osapoolte sisenemist ühingusse, muu hulgas ka viimasest tulenevat võimalikku konfidentsiaalse informatsiooni kadu.⁷⁷ Lisaks võõrandamist keelavatele kokkulepetele sõlmitakse ka leppeid, millega aktsionäril on õigus või kohustus oma aktsiad koos teise aktsionäriaga ära müüa või sätteid, mille kohaselt on aktsionäril kindlal ajal ja kindlatel tingimustel õigus või kohustus ühingust väljuda.

Balti advokaadibüroode 2013. aasta ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt sätestati 91% uuritud lepingutes piirangud tehingu objektiks oleva või teisele aktsionäri kuuluva osaluse edasivõõrandamisele, piirangu tihedus oli kaks aastat varasema uuringuga võrreldes suurenenud 9% võrra.⁷⁸ Osakaalu suurus näitab selliste piirangute vajalikkust ja praktilisust.

Erinevate kokkulepete kasutamisel on oluline tähelepanu pöörata, milliseid erinevaid kokkuleppeid saab kasutada koos ning millised on üksteist välistava toimega. Välistava toimega kokkulepete kasutamine ühes lepingus ei ole iseenesest võimatu, ent sellisel juhul on oluline sätestada nende kasutamise järjekord ja prioriteedid. Raamatus „Ühinemised ja omandamised“ kirjeldatakse, et ostu- ja müügioptsiooni korral on ostueesõiguse kasutamine välistatud, sest ühel aktsionäril on kohustus omandada või võõrandada konkreetse aktsionäri aktsiad lepingus määratud tingimustel. Koosmüügikohustuse puhul on oluline, et seda ei saa kasutada koos optioonidega. Muidu võiks olenevalt ostu- ja müügi hinnast teise isiku aktsiad optiooniga omandada ja siis ise edasi müüa.⁷⁹

⁷⁷ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1172.

⁷⁸ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf

⁷⁹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 240.

Kui aktsiaseltsi puhul on äriseadustikus sätestatud vaid § 229 lg 2 tulenev võimalus seadusjärgse ostueesõiguse kehtestamiseks põhikirjaga, siis osahingu puhul on juba seadusest tulenevate võimaluste ring oluliselt suurem. Selline regulatsioon on põhjendatud osahingu ja aktsiaseltsi erinevustega, kus osahing on oluliselt suletum ja liikmetele orienteeritum ühing ja aktsiaselts on pigem puhas kapitaliühing.

Osahingu osas tuleneb osanike ostueesõigus juba seadusest – ÄS § 149 lg 2, ning põhikirjaga on võimalik ostueesõigus välistada. Lisaks on ÄS § 149 lg 3 kohaselt võimalik põhikirjaga ette näha täiendav tingimus, mis on eelduseks osahingu osa mitteosanikule müümisele. Selliseks tingimuseks võib olla juba seaduses kirjeldatud teiste osanike või mõne juhtorgani nõusolek, kuid tingimus võib olla ka teistsugune. Samuti on osahingu puhul ÄS § 153 võimaldatud välistada osaniku surma korral selle üleminekut tema pärijatele, kui pärijale on ette nähtud kohane hüvitis ja tähtaeg hüvitise maksmiseks. Pantimise osas on osahingu ja aktsiaseltsi regulatsioon sarnane – nii § 151 lg 1 kui ka § 232 lg 1 lubavad aktsiat pantida, kui põhikirjast ei tulene teisiti.

Osahingu, mille osad ei ole registreeritud EVK-s, puhul on võimalike osade kohta sõlmitud aktsionäride lepingu kokkulepete registrikandega kinnitamine problemaatiline. Näiteks pandi kanne on küll võimalik kanda nii osahingu juhatuse poolt peetavasse osanike nimekirja (§ 151 lg 4) kui ka äriregistrisse (§ 151 lg 2), kuid selline registreerimine ei anna palju juurde. Kummaline on juba olukord, kus õigusliku tähenduseta osanike nimekirjas (äriregistris) on õigusliku tähendusega pandikanne. Samuti ei ole pandi näol tegemist registerpandiga asjaõiguse mõttes, kuna AÕS kohaselt on sellega võimalik koormata üksnes intellektuaalse omandi õigusi.

Aktsiaseltsi ja osahingu, mille osad on registreeritud EVK-s puhul on ÄS § 232 lg 2 ja EVKS § 16 lg 1 kohaselt võimalik pandi registrisse kandmine. Lisaks pandile on EVKS § 16 lg 3² kohaselt võimalik registrisse kanda ka käsutuspiirang. Pantimisest iseseisvat kasutamise piiramist EVKS ei luba. § 17 võimaldab küll väärtpaberite blokeerimise, kuid see ei ole lepingu alusel võimalik ning eeldab kohtuotsuse, uurimisorgani määruse, kohtutäituri korralduse või muu õigusaktidega ettenähtud aluse olemasolu. Seega ei võimalda Eesti õigus aktsionäride lepingus kokku lepitud aktsiate või osade kasutamise piiranguid registreerida.

Ameerikas sõlmitavate osanike lepingute puhul on tihedalt kasutatav ka võimalus kohustada

ühingut ennast oma osasid või aktsiaid kokku ostma. Sellega välditakse teistele aktsionäridele ostmise kohustuse panemist ja saavutatakse sama eesmärk – aktsionäride ring jääb samaks. Eestis on oma osade ja aktsiate omandamine piiratud. ÄS § 162 lg 1 p 1¹ kohaselt võib osauhing oma osa omandada või tagatiseks võtta ainult 1/10 ulatuses osakapitalist ja sedagi samas paragrahvis sätestatud muude tingimuste täitmisel. Siiski on võimalik oma osa omandada piiramatult pärimise teel § 162 lg 3 kohaselt, kuid ka siis tuleb need § 163 lg 3 kohaselt kolme aasta jooksul võõrandada või tühistada. Aktsiaseltsi osas kehtib sarnane regulatsioon ÄS §§ 283-284. Seega ei ole aktsionäride lepinguga ühingu endale oma osade kokkuostmise kohustuse panek mahus üle 10% aktsiakapitalist võimalik.

Aktsionäride lepinguga ühingu aktsiate osas võõrandamiskiirangute või muude sarnaste kohustuste kehtestamisel tuleb tähelepanu pöörata ka ühingu aktsionäride omanikele. Kiirangu kehtestamine võib olla vajalik mitte ainult aktsiaseltsi aktsiatele, vaid ka aktsiaid hoidva valdusühingu aktsiatele, et vältida võimalust võõrandamiskiirangust mööda hiilida. Siinkohal tekib aga probleem juhul, kui valdusühingule kuuluvad ka muud väärtpaberid või tegeleb valdusühing ka millegi muuga. See võib tekitada ohu, et valdusühingu muu tegevus sunnib valdusühingut võõrandama või võõrandama valdusühingule kuuluva vara. Riskide maandamiseks kasutatakse ostuoptsiooni või muud sarnast tehingut, mille kohaselt on sellise ohu realiseerimisel teistel aktsionäridel õigus aktsiad ise ära osta.⁸⁰ Samuti on oluline täpsustada, kas võõrandamiskiirang on kehtiv ainult lepingu sõlminud aktsionärile või ka tema õigusjärglasele.

Osanike lepingu puhul on osadega seonduvate kokkulepete sõlmimisel oluline nõue, et sellised lepingud peavad olema sõlmitud notariaalses vormis. ÄS § 149 lg 4 kohaselt peavad osa võõrandamise kohustustehing ja käsutustehing olema notariaalselt tõestatud.

Aktsiaid puudutava kokkuleppe mõju hindamise puhul on oluline, kas kokkuleppe sisuks on kohustatud poole sooritus või kohustus hoiduda millegi tegemisest vastavalt VÕS § 2 lg 1 võlasuhte jaotusele. Näiteks on osaluste külmutamise kokkuleppe puhul poolte kohustuseks hoiduda oma aktsiaid võõrandamast. Samas on võõrandamiskohustuse sisuks poole kohustus võõrandada oma aktsiad kokkulepitud tingimustel kokkulepitud isikule. Kui üldjuhul on soorituskohustuse täitmine igati võimalik, seda ka lepingu täitmise nõuet esitades, võib hoidumiskohustuse täitmine osutada problemaatiliseks.

⁸⁰ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1178.

Et tagada ühingu stabiilsus ja konkurentsieelised sätestatakse aktsionäride lepinguga aktsionäridele tihti piirangud aktsiate võõrandamiseks. Et kaitsta aktsionäride huvisid sõlmitakse ka muid kokkuleppeid, mis puudutavad aktsiate kuuluvust. Selliste kokkulepete koos kasutamisel on oluline jälgida, kas samas lepingus ja isegi samal ajal kasutatavad kokkulepped ei ole üksteist välistava toimega. Eestis on sellistest kokkulepetest seadusega sätestatud aktsiaseltsi puhul vaid ostueesõigus, osahingu puhul on võimalik põhikirjaga sätestada ka muud tingimused osade võõrandamisele. Samuti on põhikirjaga võimalik piirata aktsiate pantimist. Aktsiaseltsi kohustamise võimalused oma osade kokkuostmiseks on Eesti õigusega piiratud, ÄS lubab oma aktsiaid piiratud tingimustel omandada vaid 1/10 ulatuses aktsiakapitalist. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete puhul on oluline jälgida ka seda, kes on aktsiate omanik ja kas keelust ei ole võimalik mööda minna omaniku aktsiaid võõrandades. Mõju hindamisel on oluline jälgida, kas kokkuleppe sisuks on kohustatud poole sooritus või hoidumiskohustus. Kui soorituses seisnevat kokkulepet on lihtne täita, võib hoidumiskohustuse täitmine osutada problemaatiliseks.

3.2. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete tüübid aktsionäride lepingus

3.2.1. Osaluste külmutamine

Osaluste külmutamine (*lock up* või *lock in*) aktsionäride lepingus tähendab, et aktsionäride lepingu sõlminud aktsionärid või osa aktsionäridest lubavad teatud aja jooksul oma osalust ühingu mitte võõrandada.⁸¹ Sellise kokkuleppe sõlmimise eesmärgiks on tagada stabiilsus ühingu aktsionäride seas ning hoida ära nii väljastpoolt tulevate investorite sisenemine ühinguusse kui ka teiste aktsionäride sundseis näiteks ostueesõiguse kasutamise korral. Osalise külmutamine aitab hoida olemasolevatest aktsionäridest ühingule tekkivat kasulikku efekti. Tihti on olemasolevad aktsionärid ühingu jaoks olulised oskusteabe, kontaktide, tooraine või mõnel muul põhjuse tõttu.

Eriti iseloomulik on osaluse lepingu alusel külmutamine aktsiate esmase avaliku pakkumise (IPO) korral. IPO puhul on tihti oluline, et olemasolevad aktsionärid ja juhtorgani liikmed, kes IPO käigus aktsionärideks saavad (kui saavad), ei võõrandaks oma aktsiaid kokkulepitud

⁸¹ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 233.

aja jooksul pärast IPOt ilma pakkumise korraldaja loata. Selliste kokkulepete kehtestamata jätmise või mittetäitmine võib kaasa tuua aktsiate ülepakkumise kohe pärast IPOt, mis vähendab aktsia hinda.

IPO puhuks kehtestatud võõrandamispiirangud on nähtavad pakkumise prospektides ja seega avalikud. Arco Vara IPO⁸² puhul võtsid nii ettevõtte (st Arco Vara) kui ka müüvad aktsionärid, nõukogu ja juhatuse liikmed kohustuse mitte emiteerida ega müüa peakorraldaja eelneva kirjaliku nõusolekuta Arco Vara aktsiaid 12 kuu jooksul pakkumise tagamise lepingu sõlmimisest. AS Eesti Ehitus pakkumise⁸³ puhul kehtis sarnane kohustus samuti 12 kuud. Ka Olympic Entertainment Group IPO⁸⁴ järgselt olid aktsionärid ja ühing kokku leppinud, et aktsiaid ei tohi võõrandada 360 päeva jooksul aktsiatega kauplemise alustamisest. Müügikeelu kokkulepe ei kehtinud töötajate aktsiaoptiooni plaaniga välja antud aktsiatele. AS Premia Foods noteerimisel⁸⁵ kehtis keeld nii Ühingule kui kõigile aktsionäridele (välja arvatud töötajate aktsiaoptioonid) samuti 360 päeva kauplemise alustamisest. Ka AS Ekspress Grupp pakkumise⁸⁶ puhul kehtis piirang 12 kuud. AS Silvano Fashion Group börsiletulekul⁸⁷ kestis lock-up periood 180 päeva ühingule ja peamisele aktsionärile. AS Tallink Grupp IPO⁸⁸ puhul kehtestati erineva pikkusega piiranguperioodid eri aktsionäridele, juhtorgani liikmetele ja ühingule. Tallink Grupi jaoks kehtis keeluperiood 180 päeva, Infotarile 270 päeva, teistele pakkumises osalevatele aktsionäridele 180 päeva ja juhtorgani liikmetele 365 päeva kauplemise alustamisest. Ka Tallinki puhul ei kehtinud keeld töötajate optioonidele. Seega on ka IPOde puhul võõrandamispiirangute kokkulepped Eestis väga tihti kasutatavad ja tavapäraseks on kasutada keeluperioodina ühte aastat. Eestis kasutatav võõrandamispiirangute periood on oluliselt pikem võrreldes näiteks Ameerikas⁸⁹ ja

⁸² Arco Vara AS Aktsiate esmane avalik pakkumine, pakkumis- ja noteerimisprospekti kokkuvõte, 1. juuni 2007. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/arco_prospectus_est.pdf (04.05.2014).

⁸³ Offering of up to 2 950 324 Offer Shares AS Eesti Ehitus, 28 April 2006. Available online: http://www.fi.ee/failid/ee_prospekt.pdf (04.05.2014).

⁸⁴ Olympic Entertainment Group Pakkumis- ja noteerimisprospekti kokkuvõte. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/oeg_est.pdf (04.05.2014).

⁸⁵ AS Premia Foods Offering and Listing Prospectus, 21 April 2010, p 114. Available online: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/prf/Premia_prospekt.pdf (04.05.2014).

⁸⁶ AS Ekspress Grupp aktsiate esmane avalik pakkumine. Pakkumis ja noteerimisprospekti kokkuvõte, 16. märts 2007, lk 11. Arvutivõrgus: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/eeg/eeg_est.pdf (04.05.2014).

⁸⁷ AS Silvano Fashion Group Combined Offering of up to 6,221,338 Ordinary Shares, 26 June 2007, p 127. Available online: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/sfg/Silvano_prospectus.pdf (04.05.2014).

⁸⁸ Aktsiaselts Tallink Grupp 34,090,909 Ordinary Shares, November 18, 2005, lk 12. Arvutivõrgus: <http://www.fi.ee/failid/71943acl.pdf> (04.05.2014).

⁸⁹ E. Ofek, M. Richardson. The IPO Lock-Up Period: Implications for Market Efficiency And Downward Sloping Demand Curves, Stern School of Business, New York University, January 2000, p 3. Available online: <https://archive.nyu.edu/bitstream/2451/27072/2/wpa99054.pdf> (04.05.2014).

Suurbritannias⁹⁰ levinud 180 päevaga.

Eestis osaühingutele ÄS § 149 lg 3 kehtestatud võimalus põhikirjaga ette näha täiendav tingimus, mille korral osa võõrandamine on lubatud, saab sisult kanda samasugust eesmärki kui võõrandamiskeeld. Nii on osaühingu kui olemuslikult suletuma ühingu osanikele selline võimalus juba seadusega antud ja seda on võimalik põhikirja kaudu jõustada.

Lepinguga kohustuse võtmine aktsiaid mitte müüa on võlaõiguslik kohustus hoiduda tegevusest – aktsiate müügist – ning ei oma aktsiate suhtes asjaõiguslikku mõju, see tähendab et sellise kokkuleppe sõlmimine ei mõjuta aktsiate omandit. Kokkuleppel võiks olla mõju, kui selles osas oleks võimalik sõlmida ka asjaõiguslik kokkulepe ning kanda võõrandamispiirang aktsiaraamatusse – EVKsse. Kokkuleppe rikkumisest hoiduda oma aktsiaid võõrandamast saab tuleneda kahju hüvitamise nõue ning leppetrahvi nõue, kui selline on lepingus sätestatud, ent toimunud võõrandamistehingut kokkulepe ei mõjuta.

3.2.2. Võõrandamiskohustus

Võõrandamiskohustuse sätete aktsionäride lepingus sätestamine võib kanda väga erinevaid eesmärke. Sellised sätted kohustavad aktsionäre tingimuslikult oma osaluse teistele aktsionäridele võõrandama. Üheks võimalikuks eesmärgiks on vältida aktsionäride ringi suurenemist ning sellisel juhul on võõrandamiskohustuse kehtivuse tingimuseks füüsilisest isikust aktsionäri või lõppkasusaaja surm, puue, pensionile jäämine ning töö- või käsundussuhte lõpetamine.⁹¹ Käsundussuhte lõpetamine on iseloomulik juhtorgani liikmele antud motivatsioonipaketi tulemusena võõrandamiskohustuse seadmine omandatud aktsiate osas. Aktsionäri surma korral võõrandamiskohustuse sätestamine sarnaneb osaühingu osa pärimise piirangutega, mis on sätestatud ÄS § 153. Samuti on võõrandamiskohustuse säte üheks võimalikuks karistuseks aktsionäride lepingu rikkumise või patiseisu tekitamise puhuks.

Võõrandamiskohustus saab olla näiteks ostueesõigust ennetav või dubleeriv kokkulepe, sest kohustus seatakse sõltuma kindlast tingimusest, mis võib juhtuda oluliselt enne, kui aktsionär tavapärase asjade käigu juures oma aktsiad võõrandaks. Võõrandamiskohustuse sätestamisel

⁹⁰ S. Espenlaub, M. Goergen, A. Khurshed. IPO Lock-in Agreements in the UK, *Journal of Business Finance and Accounting*, Volume 28, Issue 9-10, pages 1235-1278, November/December 2001.

⁹¹ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1180.

on oluline kokku leppida aktsia väärtuse arvutamise meetodid ja müügihind võõrandamisel. Arusaadavalt sõltub võõrandamiskohustuse teostamisel makstav müügihind ka võõrandamiskohustuse rakendamise põhjustest, näiteks karistusliku võõrandamiskohustuse puhul võib hind olla turuhinnast madalam.

Võõrandamiskohustuse lepingus kirjeldamisel tuleks tähelepanu pöörata ka kohustuse rakendamise korrale. Esiteks on võimalik kohustuse automaatne või mõne aktsionäride lepingu poole nõudel rakendumine. Teiseks automaatse või rakendumise ajapiirang. Näiteks füüsilisest isikust aktsionäri surma puhuks peaks rakendumiseks andma piisava ajavaru pärimistoimingute tegemiseks.⁹² Samuti on oluline võimaliku tingimuse täpne sätestamine, et vältida vaidlusi, kas tingimus on saabunud.

Koosmüügikohustuse tingimuse saabumisel on võimalik võõrandamiseks vajaliku tahteavalduse asendamine kohtuotsusega. TsÜS § 68 lg 5 kohaselt, kui isik on kohustatud tegema kindla sisuga tahteavalduse, asendab tahteavaldust jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluv kohtulahend, millega isikut kohustatakse sellist tahteavaldust tegema. Lahendi 3-2-1-142-12 asjaolude kohaselt olid hagejad ja kostja sõlminud mitterahalise sissemakse üleandmise lepingu, mille kohaselt pidid hagejad andma kostjale neile kuuluvad AS Kagu-Eesti Turvas aktsiad ja saama vastu kostja osad. Kostja osad mõistliku aja jooksul ei väljastanud. Hagejad taganesid lepingust ning nõudsid üleantud aktsiaid tagasi. Riigikohus leidis, et kostja on võlaõiguslikult kohustatud aktsiad hagejatele tagastama. Seega kohtuotsuse punkti 34 kohaselt „saavad hagejad nõuda, et kostja täidaks aktsiate tagastamise kohustust, ja paluda selleks vajaliku kostja tahteavalduse kohtul asendada, st nõuda aktsiate üleandmise käsutustehingu tegemiseks vajalikku kostja tahteavalduse asendamist tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 68 lg 5 või TMS § 184 lg 1 alusel.“ Sealhulgas on kohtu hinnangul võimalik väärtpaberilekandeks vajaliku kostja korralduse kui tahteavalduse asendada.

⁹² The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1181.

TsÜS § 68 lg 5 kommentaari kohaselt võib selline kohustus tuleneda nii kohtulahendist kui ka lepingust. Kommentaari 3.5.2 kohaselt on tehtud kohustustehingu korral, kui müüja ei ole valmis täitma oma omandi üleandmise kohustust, nõutavat tahteavaldust kinnistusraamatu kande muutmiseks, võib esitada nõude müüja vastu kande tegemiseks vajaliku tahteavalduse tegemiseks. Hagi rahuldav kohtulahend on aluseks kande tegemiseks.⁹³ Riigikohtu lahendi 3-2-1-134-04 p 13 kohaselt on sellise nõude puhul tegemist lepingu täitmise, mitte omandiõiguse tunnustamise nõudega.

Võõrandamiskohustusega kohustub üks aktsionär oma aktsiad tingimuslikult teisele võõrandama. Müügikohustuse kaasa toov tingimus võib olla seotud aktsionäri või tema lõppkasusaajast füüsilise isikuga, ent kohustus võib olla ka karistusliku iseloomuga tulenedes aktsionäride lepingu rikkumisest. Lepingus on oluline kokku leppida aktsiate müügihind, samuti kohustuse rakendamise kord. Võõrandamiskohustuse sätestamisel ja tingimuste täitmisel on võimalik kohustatud isiku tahteavalduse asendamine kohtuotsusega. Seega on võõrandamiskohustus Eesti õiguses realiseeritav. Aktsiate võõrandamiseks vajalike tahteavalduste asendamist on Riigikohtu praktikas tunnustatud ning kohtuotsus võimaldab omandi ülemineku.

3.2.3. Koosmüügikohustus

Koosmüügikohustuse (*drag-along*) kohaselt, kui üks aktsionär saab aktsiate ostupakkumise ja soovib oma aktsiaid müüa, on teised aktsionärid kohustatud oma aktsiad koos aktsiaid müüa sooviva aktsionäri müüma. Tavapäraseks on, et teistel aktsionäridel on õigus valida, kas müüa oma aktsiad, või osta aktsiaid müüa sooviva aktsionäri aktsiad sama hinnaga ise. Valdavalt on koosmüügikohustus sätestatud selliselt, et enamusaktsionäril on õigus aktsiaid müüa ja teised müügiga kaasa tõmmata. Siiski võib olla selline õigus antud ka teistele aktsionäridele.⁹⁴ Koosmüügikohustuse sätteid sisaldas 2013.a Balti riikide ühinemis- ja ülevõtmistehingute analüüsi kohaselt 56% uuritud aktsionäride lepingutest.⁹⁵

Sellise kohustuse sätestamise eesmärgiks on, et müüa sooviv aktsionär saaks müüa suurema osaluse, kui talle kuulub, ning saada kasu suurema osaluse müügi eest makstavast

⁹³ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2010, § 68 kommentaar 3.5.2.

⁹⁴ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 233.

⁹⁵ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

hinna-preemiast, vältides võimalikke aktsionäridevahelisi läbirääkimisi. Kohustus on kasulik ka osaluse omandajale – ta saab suurema osaluse ning peab läbirääkimisi pidama vaid ühe müüjaga.⁹⁶ Isegi isikule, kellel koosmüügikohustus on, võib see kasulik olla. Koosmüügikohustusega väikeaktsionäril on selliselt võimalik saada osa enamusosaluse müügist saadavast preemiast. Samuti ei jää väikeosanik enamusosaluse võõrandamisel ühingu „maha“. Väikese osalusega müüja jaoks võtab selline müügiga kaasa minek ära ka suure hulga muidu tehinguga seotud kulusid. Siiski on tegemist kohustusega ja see võib saabuda hetkel, kui osanik ei ole huvitatud oma osalust müüma. Eriti kasulik on koosmüügikohustus sellisel juhul, kui ühel aktsionäril üksi ei ole kontrolli ühingu üle, kuid koosmüügikohustusega hõlmatud aktsionäridel kokku on.

Võimalikeks täpsustavateks tingimusteks on näiteks miinimumhinna sätestamine, esimesele müüjale minimaalse osaluse suuruse ettekirjutamine, kohustusele ajaraamade kehtestamine ning aktsiate klassid, millele kohustus kehtib (kui on eri aktsiate klassid). Samuti on võimalik ette näha, et kaasa tõmmatavad aktsionärid peavad katma proportsionaalse osa tehingukuludest ning kaasatõmmatavate aktsionäride kinnitused müügilepingus. Kohustus peaks ette nägema, et kaasatõmmatavad aktsionärid peavad kaasatõmbavale aktsionärile enne closingu toimumist toimetama osalust kinnitavad dokumendid ning seadusele vastava volikirja (*power of attorney*) osaluse võõrandamiseks. Probleemiks võib olla erinevate aktsionäride erinevad võimalused kinnituste andmiseks, samuti konkurentsikeelu võtmine müügilepinguga, kui osanik on seotud ühinguga sarnase tegevusalaga.

Koosmüügikohustuse sisuks on konkreetse teo tegemine – aktsiate võõrandamine koos õigustatud isiku aktsiatega, kui õigustatud isik soovib oma aktsiad võõrandada. Tavapäraseks on ka, et müügikohustusega aktsionäril on õigus teise aktsiad ise sama hinnaga osta. Sellise tehingu tegemiseks vajalik tahteavaldus võimalik asendada kohtu poolt vastavalt TsÜS § 68 lg 5. Seega on koosmüügikohustus konkreetse mõjuga ja täidetav.

3.2.4. Koosmüügiõigus

Koosmüügiõigus (*tag-along*) on õigus liituda mõnele teisele aktsionärile tehtud ostupakkumisega. Pakkumise saanud aktsionär teavitab teisi pakkumise asjaoludest ning seejärel on aktsionäridel õigus nõuda pakkumise saanud aktsionärikt läbirääkimiste pidamist

⁹⁶ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1184.

pakkumise tegijaga teiste aktsionäride aktsiate samadel tingimustel müümiseks. Kui pakkumise tegija ei ole teiste aktsionäride aktsiate ostmisega nõus, ei või ka pakkumise saaja oma aktsiaid võõrandada või peab temale pakutud hinna eest omandama teiste aktsionäride aktsiad.⁹⁷ Koosmüügiõigust omavatele vähemusaktsionäridele annab see võimaluse saada osa enamusaktsionärile makstavast kontrollipreemiast ning kaitseb neid enamusosaluse võõrandamise korral ebaolulise ja väheväärtusliku vähemusosalusega jäämise eest.⁹⁸ Kohustust omav aktsiaid müüa sooviv aktsionär peab olema valmis samadel tingimustel läbi rääkima ka teiste aktsionäride eest. Müügiobjektiks oleva osaluse suurenemine võib sõltuvalt tingimustest ostja huvi ostmise vastu nii suurendada kui ka vähendada. Pigem peaks ostja huvi olema siiski omandada võimalikult suur osalus.

Balti tehinguvaldkonnas aktiivsete advokaadibüroode poolt 2013. aastal korraldatud Balti riikide ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt sisaldas 72% uuritud aktsionäride lepingutest koosmüügiõiguse klauslit (vrd 68% 2011. aastal).⁹⁹

Koosmüügiõiguse lepingus sätestamisel on võimalik ette näha ka kord, mille kohaselt juhul kui aktsiate ostja soovib osta ainult osa esmase müüja aktsiatest või ainult esmasele müüjale kuuluva osaluse, on koosmüügiõiguse kasutajatel võimalik võõrandada aktsiaid vastavalt esmase müüja proportsioonile või müüdavate aktsiate proportsioonile. Samuti on oluline tähelepanu pöörata teavitusperioodi pikkusele, koosmüügiõiguse kasutajate võimalikule kohustusele tasuda oma osa tehingukuludest ning muudele täpsustavatele tingimustele, mis oma olemuselt sarnanevad koosmüügikohustusega. Mõistlik on koosmüügiõigus lepinguga välistada kindlat tüüpi tehingutes, näiteks pereliikmetele ja muudele seotud isikutele aktsiaid võõrandades, kui võõrandaja garanteerib, et omandaja võtab üle koosmüügiõigusest tulenevad kohustused.

Koosmüügiõiguse sisuks on hoidumine oma osaluse müügist ilma teisi soovi avaldanud aktsionäride osaluste kaasamiseta aktsiate müüki, ning sellega seonduvate kohustuste täitmine. Sellise kohustuse vastaselt – ilma teistele aktsionäridele teatamata ja nende aktsiaid kaasamata – oma aktsiate võõrandamine ei muuda võõrandamistehingut tühiseks ja kui lepingus ei ole sätestatud efektiivseid õiguskaitsevahendeid „maha“ jäänud aktsionäridele, on

⁹⁷ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 233.

⁹⁸ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1185.

⁹⁹ Sorainen et. al., Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

võimalik aktsionäride olukorda parandada vaid tekkinud kahju hüvitamise ning leppetrahvi nõudega. Sätestades koosmüügiõigust rikkunud aktsionärile kohustus osta teiste aktsionäride aktsiad sama hinnaga, millega ta oma aktsiad võõrandas, on aga võimalik koosmüügiõigus oluliselt tugevamaks teha. Sellisel juhul on võimalik nõuda müüjalt lepingu täitmist ning teiste aktsionäride aktsiate omandamist, vajadusel ka asendades tahteavaldusi kohtuotsusega.

3.2.5. Ostueesõigus

Aktsionäride ostueesõigus on heaks mooduseks sulgeda ühing hetkel aktsiaid omavatele isikutele ning välistada ühinguväliste isikute ligipääs ühingule, selle ärisaladustele, konkurentsieelistele. Erinevalt osaluse külmutamisest on aktsionäridel siiski võimalik ühingust väljuda, võõrandades aktsiad ning soovi korral saab olemasolev aktsionär need ära osta. Balti advokaadibüroode 2013. aasta ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt sisaldas 88% uuritud aktsionäride lepingutest ostueesõiguse sätteid.¹⁰⁰

Ostueesõiguseid saab õiguse kasutamise aja järgi eristada kahte tüüpi: ante factum ja post factum eesõigus. Ante factum ostueesõigus toimib enne tehingu tegemise fakti ning kohustab müüjat teatama õiguse omajale tulevases tehingust ja selle üksikasjadest ning võimaldama ostueesõigust kasutada enne tehingu toimumist. Post factum ostueesõiguse korral teeb müüja ostjaga tehingu ära ning alles seejärel on ostueesõiguse omajal võimalik ostueesõigust kasutades astuda ostja asemele. Eesti keeles eristatakse termineid ka selliselt, et post factum ostueesõigust nimetatakse kitsendavalt ostueesõiguseks ja ante factum ostueesõigust eelisostuõiguseks.

Eesti õiguses on ante factum ostueesõiguseks peetud seaduslikke ostueesõigusi AÕSRS § 13¹ tuleneva kaasomaniku õigust ehitise kui vallasasja müügil ning MaaRS § 9 lg 7 ning § 10 lg 2 tulenevad õigustatud subjekti ostueesõigused. Ante factum seaduslike ostueesõiguse puhul on peetud probleemseks tehingule eelneva teavitamise korraldamist¹⁰¹. Seetõttu peaks teavitamise kord olema sellise ostueesõiguse kokkuleppimisel ka lepinguga reguleeritud.

ÄS sätestab nii osaühingu kui aktsiaseltsi puhul võimaluse seadusjärgseks ostueesõiguseks. ÄS sätestatud seadusjärgne ostueesõigus on post factum ostueesõigus – seaduse järgi ei tohi

¹⁰⁰ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, p 66. Available online:

http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

¹⁰¹ R. Eamets, T. Tümpuu, Ostueesõigus ja probleeme ostueesõiguse teostamisel. Juridica X/2001, lk 691-696.

ostueesõiguse kasutamise tähtaeg olla pikem kui kaks kuud võõrandamise lepingu esitamisest, ning müüja teatab lepingu sõlmimisest ühingu juhatusele. Avalduse esitamisega sõlmib ostueesõiguse teostaja müüjaga samadel tingimustel lepingu vastavalt VÕS § 244. ÄS sätestatud ostueesõigusele kohaldatakse VÕS ostueesõiguse sätteid, ka VÕS peatüki 11 3. jaos kirjeldatud ostueesõigusega müügi näol on tegemist post factum ostueesõigusega.

Seadusest tuleneva ostueesõiguse puhul on oluline jälgida, et aktsiaseltsi ja osahingu osas on ostueesõigus erinevalt reguleeritud. ÄS § 149 lg 2 kohaselt on teistel osanikel osa võõrandamisel kolmandale isikule ostueesõigus ühe kuu jooksul võõrandamise lepingu esitamisest. § 149 lg 3 kohaselt ei ole ostueesõigust põhikirjas osa võõrandamiseks täiendava tingimuse (nt nõukogu nõusolek) sätestamisel, samuti võib põhikirjas sätestada et ostueesõigus ei kehti. Seega on osahingu puhul ostueesõiguse kehtivus eelduslik.

ÄS § 229 lg 2 kohaselt võib aktsiaseltsi põhikirjaga ette näha, et kolmandatele isikutele aktsiate võõrandamisel on teistel aktsionäridel ostueesõigus, mille tähtaeg ei või olla pikem kui 2 kuud võõrandamise lepingu esitamisest. Seega on aktsiaseltsi puhul seadusjärgse ostueesõiguse kehtivuseks vajalik see põhikirjas sätestada. ÄS § 229 lg 2² kohaselt on aktsiaseltsi puhul ostueesõiguse sätestamisel võimalik kanda märge ostueesõiguse kohta ka EVK-sse. Sellisel juhul on aktsia käsutamine tühine osas, milles see ostueesõiguse teostamist kahjustab või piirab. EVKs märke tegemine on kindlasti põhjendatud. Riigikohus on lahendis 3-2-1-145-05 leidnud, et aktsiate ostueesõiguse puhul ei ole kohaldatav VÕS § 244 lg 6, mis sätestab käsutuse tühisuse, kui see piirab ostueesõiguse teostamist. Riigikohtu hinnangul on aktsionäri eesõigus põhikirjas kokkuleppeline ja seda ei saa samastada seaduse alusel tekkinud ostueesõigusega. Seega läheb märke tegemata jätmisel omand aktsiatele esmase võõrandamistehinguga üle ning ostueesõiguse teostamine ei ole võimalik. Märke olemasolu korral on ostueesõigust teostanud aktsionäril õigus nõuda enda kandmist aktsiaraamatusse võõrandatud aktsiate suhtes. Osahingu osade osas kehtivat ostueesõigust Riigikohus kommenteerinud ei ole, ent kuna regulatsioonid on sarnased aktsiate ostueesõigusega, on ka osade ostueesõiguse kasutamine pärast tehingut problemaatiline.

Lisaks äriseadustikust tulenevale ostueesõigusele on aktsionäride lepingus võimalik kokku leppida ka lepingulises ostueesõiguses või eelisostuõiguses, ehk ante factum ostueesõiguses. Selliselt on võimalik aktsionäri kohustada enne kolmanda isikuga tehingu tegemist informeerima teisi olemasolevaid aktsionäre tehingu detailidest (hind, aktsiate hulk, isegi

ostuhuvilise andmed, sh isegi omandaja tegeliku kontrollija nimi) ning seejärel on aktsionäridel õigus ise enne tehingu toimumist pidada vajadusel läbirääkimisi aktsionäride ringi mittelaiendamiseks või aktsiate ise ära ostmiseks. Võimaliku omandaja identiteeti peavad praktikud¹⁰² väga oluliseks asjaoluks ostueesõiguse kasutamise vajaduse hindamisel ja otsuse tegemisel.

Aktsionäride lepingus kasutatavate ostueesõiguste ja sellega sarnaste kokkulepete hulk on piiramatult. Lepingus on võimalik kokku leppida ka aktsiate ostmise aktsionäri poolt õiglase turuväärtuse, mitte väljastpoolt ühingut tuleva investori hinnaga, ning sellise turuväärtuse arvutamise kord. See on põhjendatud, kui investoril on aktsiate ostmiseks mingisugused erilised põhjused, mida ostueesõigust potentsiaalselt kasutaval aktsionäril ei ole. Pakutud hind võib olla turuväärtusest kõrgem, kui kolmas isik ostab aktsiad ettevõtja segamiseks või info saamiseks.

Lisaks lepingulisele eelisostuõigusele (*Right of First Refusal* e. ROFR) eristatakse ka esimese pakkumise esitamise õigust (*Right of First Offer* e. ROFO), mille kohaselt on oma aktsiaid müüa soovival aktsionäril kohustus enne väljaspoole ostusoovi otsima minekut küsida pakkumisi ka teistelt aktsionäridelt (ja isegi ühingult endalt) ning võib alles seejärel soovi korral uurida pakkumisi ka väljastpoolt.¹⁰³ Siis ei tohi aktsiaid müüa väljaspoole odavama hinna eest või kehvematel tingimustel, kui seda on teiste aktsionäride parim pakkumine. Viimane variant on võõrandavale aktsionäriks soodsam, sest motiveerib ka mitteaktsionäridest ostuhuvilisi oma pakkumisi tegema.

Ostueesõigus kehtib aktsiate tasulise võõrandamise korral. Riigikohus on otsuses 3-2-1-121-09 leidnud, et osaühingu osade eest mitterahalise sissemaksega tasumisel ei ole üldjuhul ostueesõigust teostada võimalik, sest ostueesõiguse teostajal ei ole võimalik täita lepingust tulenevat põhikohustust. Samal põhjusel ei ole ostueesõiguse teostamine võimalik aktsiate kinkimisel. Seetõttu on samuti vajalik määratleda aktsiate turuväärtus ning aktsionäri kohustus enne tasuta võõrandamise tehingu tegemist aktsiaid teistele aktsionäridele pakkuda. Vastasel juhul on ostueesõigusest võimalik mööda minna.

Aktsionäride lepingu koostamisel tuleks ka mõelda võimalikule aktsionäride enda vajadustele

¹⁰² M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 235.

¹⁰³ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1178.

oma aktsiate liigutamiseks endale kuuluvate kehandite vahel.¹⁰⁴ Sellise võõrandamisega jääks aktsionäriks siiski endise aktsionäri seotud isik. Selleks puhuks võib sätestada, et aktsionäri 100% kuuluvale või valitseva mõju all olevale isikule aktsiate võõrandamise korral ostueesõigus ei laiene.

Tavapäraselt (eriti seadusjärgse ostueesõiguse puhul) saavad ostueesõigust kasutada kõik aktsionärid ühiselt ja ostetavad aktsiad jaotuvad aktsionäride vahel vastavalt nende osaluse proportsioonile. Siiski võib ostueesõiguse kasutamisel oluliselt muutuda seniste aktsionäride osakaal ning osaluse proportsioonid.¹⁰⁵ See kehtib juhul, kui aktsionäride finantsvõimekus on erinev (nt finantseeriva partneri võimekus on suurem kui oskusteabega panustaval partneril). Vastavalt finantsvõimekusele on aktsionäridel ka erinev huvi ostueesõiguse või sellele sarnase õiguse tüübi sätestamisel. Samuti on mõjuvaks asjaoluks ostueesõiguse kasutamise tähtaja pikkus – väiksema finantsvõimekusega aktsionäril võib vajalike summade leidmine kauem aega võtta.

Lepingu sätete paikapanekul on võimaluseks veel osalise ostueesõiguse sätestamine, millega saab anda aktsionäridele õiguse osta mitte kõik müüa sooviva aktsionäri aktsiad, vaid neist ainult osa. Tavapäraselt saab ostueesõigust teostada siiski kogu pakutud osalusele, et välistada olukorrad, kus müüa soovivale aktsionäri jääb investoris müügisoovi tekitamiseks liialt väike osalus. Samuti on võimalik sätestada ostueesõiguse üleantavus teisele aktsionäri või kolmandale isikule.

Aktsionäride lepingus ostueesõiguse või ostueesõigusega sarnaneva kokkuleppe sõlmimine ei välista seadusest või põhikirjast tuleneva ostueesõiguse kasutamist. Seega võib samade aktsiate suhtes rakendada nii eelisostuõigust kui post factum ostueesõigust. Sealjuures võib enne tehingu toimumist eelisostuõigusest loobunud isik pärast tehingu toimumist siiski ostueesõigust kasutada. Seetõttu tasub lepingu sõlmimisel ostueesõiguste kasutamise kord läbi mõelda ja üheselt kirja panna.

Ostueesõiguse kasutamine ja täitmine on problemaatiline. Lepingulise ostueesõiguse või varasema teatamise kohustuse täitmata jätmine ei too kaasa käsutustehingu tühisust. Seega on võimalik nõuda vaid kahju hüvitamist ning leppetrahvi, kui selline on kokku lepitud. Ka

¹⁰⁴ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 236.

¹⁰⁵ The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. p 1180.

seadusliku (põhikirjalise) ostueesõiguse on Riigikohus kahtluse alla seadnud ning täieliku kindluse ostueesõiguse kasutamisse saab tagada vaid EVK-s märke tegemisega. Samuti ei ole ostueesõigus kasutatav, kui aktsiate võõrandamine ei ole tasuline.

3.2.6. Ostuoptsioon ja müügioptsioon

Aksionäride lepingus on nii ostuoptsiooni (*call option*) kui müügioptsiooni (*put option*) sätestamine väga levinud. 2013. aasta Balti riikide ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt sisaldas 31% aksionäride lepingutest müügioptsiooni klauslit (olles vähenenud 14% võrreldes 2011. aasta uuringuga) ning 47% tehingutest ostuoptsiooni klauslit (olles vähenenud 17% võrreldes 2011. aasta uuringuga).¹⁰⁶

Ostuoptsiooniga on ühel aksionäril õigus osta ja teisel kohustus müüa kõik või osa tema aktsiatest. Müügioptsioon toimub vastupidi – ühel aksionäril on õigus müüa ja teisel kohustus osta kõik või osa tema aktsiatest. Nii ostjaid kui müüjaid võib mõlema optsiooni puhul olla rohkem kui üks. Mitme ostja puhul tuleks sätestada ka, et iga aksionär ostab oma osalusele vastava osa, kui ostjad sellest erinevas jaotuses kokku ei lepi. Optsioonid on tavapäraselt tingimuslikud, näiteks seotud mingi sündmusega või aja möödumisega lepingu sõlmimisest. Optsiooni puhul on üheks olulisimaks küsimuseks ka optsiooni hind, mille arvutamise alused tuleks lepinguga sätestada.¹⁰⁷

Kuna nii ostuoptsioon kui müügioptsioon on konkreetsed kohustused osa või aktsiad osta või müüa, on neid tegevusi lepingu täitmise korras võimalik nõuda. Vajadusel on võimalik optsioone realiseerida ka kohtus ning asendada kohustatud poole tahteavaldus kohtuotsusega.

3.2.7. Väljumisklausel

Väljumisklausliga (*exit clause*) võimaldatakse aksionäriks väljumine ühingu aksionäride ringist ning nähakse ette tema aktsiate võõrandamine ning kompenseerimise kord. Tavapäraselt kui üks aksionäre soovib ühingust väljuda ning oma aktsiad teistele müüa, ei pruugi teised aksionärid sellest huvitatud olla. Samuti võib vähemusosaluse või isegi täpselt 50% osaluse väärtus väljapoole müües olla oluliselt väiksem kui ühingu tegelik väärtus.

¹⁰⁶ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, p. 66. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

¹⁰⁷ M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011, lk 238.

Samas on võimalus tehtud investering ühingust välja võtta ja edasi liikuda motiveeriv paljudele aktsionäridele, tähtajalise finantsinvestori jaoks võib selline õigus olla eelduseks ühingusse investeerimiseks, eriti kui väljapoole müüki ei lubata.

Balti advokaadibüroode 2013. aasta ühinemis- ja ülevõtmistehingute uuringu kohaselt sätestati 31% uuritud aktsionäride lepingutes sätted vähemalt ühe poole ühingust väljumise korra kohta. 2011. aasta uuringu kohaselt sisaldasid sellised sätted 45% lepingutes.¹⁰⁸

Äriseadustikus ei nähta ette aktsionäri võimalust ühingust väljuda. Analoogia kohaselt Saksa õiguspraktikaga on jaatatud osaniku õiguse võimalikkust osatühist ühingust välja astuda ning nõuda oma osade väärtuse hüvitamist.¹⁰⁹ Selleks peab osanik olema varasemalt proovinud kasutada kõiki ühingat vähem mõjutavaid abinõusid. Senini puudub aga väljaastumisõiguse osas praktika. Ka viidatud artikli autorid leiavad, et: „Kuni kohtupraktika või seadusandja ei ole osaniku väljaastumisõigusega seoses selgemaid juhtnõore andnud, oleks mõistlik väljaastumisõigusega seonduvat reguleerida põhikirjas.“ Sarnane reguleerimine saab toimuda ka aktsionäride lepingus.

Täitmise ja realiseerimise osas taandub väljumisklausel sisuliselt mõnele käesolevas töös juba käsitletud kokkuleppele, kõige tavaprasemalt müügioptionile.

3.2.8. Piirangud tagatistele

Aktsionäridel ja ühingul võib olla huvi aktsiate tagatiseks seadmise piiramisele. Tagatiseks seadmine võib tekitada võimaluse, kus aktsiad liiguvad väljapoole aktsionäride ringi. Üheks pantimise keelu põhjuseks on ka ostueesõiguse kahjustamise vältimine. Vastasel juhul on võimalik pantida võõrandatavad aktsiad potentsiaalsele ostjale või kasutada panti muul viisil ostueesõigusest mööda minekuks.

Uuringu Baltic Deal Points Study 2013 kohaselt piirati tehingu objektiks oleva äriühingu osaluste pantimist 91 % lepingutest. Piirangu protsent oli nii 2013. kui 2011. aastal võrdne võõrandamispiirangute kehtestamisega, seega võib järeldada, et piirangud tagatisele käivad

¹⁰⁸ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

¹⁰⁹ U. Volens, M. Moor. Kas osanikul on õigus osatühist välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. *Juridica X/2012*, lk 752-767.

kaasas võõrandamispiirangutega.¹¹⁰

Aktsiate ja osade pantimine on kindlasti üks neid kohti, mis tasub põhikirjas sätestada. ÄS võimaldab pantimise üsna täpselt sätestada. ÄS § 151 lg 1 kohaselt võib osa pantida, kui põhikirjas ei ole ette nähtud teisiti. Sama kehtib aktsiate kohta vastavalt ÄS § 232 lg 1. Osa pantimise kohustus ja käsutustehing peavad olema notariaalselt tõestatud, aktsia pantimise tehing peab olema kirjalik ja selle kohta tuleb teha märge EVK-sse. Osa pant kantakse ka äriregistrisse, kus selle täpne õiguslik tähendus ei ole selge. Märge on võimalik kanda ka juhatuse poolt peetavasse osanike nimekirja. Seoses täpse regulatsiooni puudumisega osade pandi osas on see praktikas üsna harva kasutatav.

Kuna aktsiate pandi kohta on vajalik märke tegemine EVK-sse ning pantimise keelamiseks on võimalik see põhikirjas sätestada, on pantimise piiramine selles osas efektiivne. Tagatise piiramine lepinguga aga ei muuda aktsiate tagatiseks seadmist tühiseks.

¹¹⁰ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf (04.05.2014).

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks oli uurida, kas aktsionäride lepingutes praktikas sisalduvad kokkulepped on Eestis lubatavad ja milline on nende kokkulepete õiguslik mõju. Võlaõiguse põhimõtete ja võlaõigusseaduse alusel sõlmitud aktsionäride lepinguga reguleeritakse ühingutega seotud küsimusi, mida reguleerivad ühinguõiguse, täpsemalt äriseadustiku, sätted. Äriseadustiku loogika kohaselt aga võib põhikirjaga seaduses sätestatust erinevalt kokku leppida ainult siis, kui seadus seda selgesõnaliselt lubab. Töös leidis peamiselt käsitlemist ühinguõiguse sätete mõju aktsionäride lepingu kokkulepete lubatavusele ja nende õiguslikule mõjule. Töö probleeme käsitledes jõudis autor alljärgnevate järeldusteni.

Aktsionäride lepingu sõlmimine on Eesti õiguses lubatud. Kuigi äriseadustiku loogika kohaselt võib põhikirjaga ette näha vaid tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus, ei mõjuta see aktsionäride lepingu lubatavust. Lepinguvabaduse põhimõttele, ning selle alla kuuluvate sõlmimisvabaduse ja sisuvabaduse põhimõtetele tuginedes võivad aktsionärid valida, kellega ja millise sisuga aktsionäride lepingu nad sõlmivad. ÄS normide näol ei ole tegemist seadusest tuleneva keeluga, mis tooks kaasa kokkulepete tühisuse. Seega võivad aktsionärid aktsionäride lepingus kokku leppida ka küsimustes, mida äriseadustiku normidest tulenevalt ei ole võimalik täita. Küll aga võib sellistel kokkulepetel puududa ühinguõiguslik mõju ning nende täitmine võib olla problemaatiline.

Põhikiri ja aktsionäride leping on vaatamata suures osas kattuvale reguleerimisobjektile üsna erinevad. Aktsionäride lepingu sõlmimist põhjendavad erinevad kokkulepped, mida ei ole võimalik põhikirjaga sätestada – näiteks liikmetele rahaliste kohustuste panemine ning leppetrahv, samuti ei ole selge põhikirjast tulenevate nõuete esitamise võimalikkus teiste aktsionäride vastu. Aktsionäride lepingu kokkulepete ühinguõigusliku mõju saavutamiseks on aga paljudel juhtudel vajalik nende analoogsete sätete kajastamine ka põhikirjas. Nii võimaldab põhikiri muuta ühingu ja kõikide aktsionäride jaoks kohustuslikuks erinevad aktsionäride otsuse hääلteenamuse nõude kokkulepped ning ostueesõiguse. Samuti on kokkuleppeid, mida ei ole võimalik ilma põhikirjas kajastamata täita, näiteks juhtorgani liikmete arv. Põhikirja tõlgendamisprobleemide korral on võimalik aktsionäride tegeliku tahte hindamisel lähtuda aktsionäride lepingu sätetest.

Aksionäride lepingu tavapäraseks poolteks on ühe äriühingu aksionärid. Sõlmijateks võivad olla nii kõik kui ka osa aksionäre ning lepingust tulenevad õigused ning kohustused on kehtivad just aksionäride vahel. Lisaks aksionäridele saab aksionäride lepingu pooleks olla ka äriühing ise ning selle juhtorgani liikmed. Äriühingu kaasamine aksionäride lepingu poolena võimaldab panna ühingule erinevaid kohustusi – näiteks jõustada hääletuskokkuleppeid, anda aksionäridele teavet ning teostada kontrolli tütarühingute üle. Juhtorgani liikmele saab lepinguga panna sarnaseid kohustusi nagu ühingule, kuid võimalik on ka näiteks juhtorgani liikme vastutuse vähendamine. Nii ühingu kui juhtorgani liikme kaasamine aksionäride lepingusse on problemaatiline nende seadusest tulenevate kohustuste tõttu. Nii ei tohi äriühing lepinguga ära anda oma seaduslikke õigusi ja kohustusi, näiteks minna vastuollu aksionäride võrdse kohtlemise põhimõttega. Juhtorgani liikme puhul on peamiseks probleemkohaks tema lojaalsuskohustus – ta peab endiselt olema lojaalne äriühingule, mitte lepingu pooleks olevatele aksionäridele. Kui ühing ei ole aksionäride lepingu pooleks, on võimalik lepingu käsitlemine kolmandat isikut kaitsva lepinguna. Sellisel juhul on võimalik, et ühingul tekivad aksionäride lepingust tulenevad nõuded aksionäride vastu. Nõuete kindlaks tekkimiseks ja kolmandat isikut kaitsva lepingu regulatsiooni kohaldamiseks peab see tulenema aksionäride lepingu tekstist.

Aksionäride lepingu sõlmimine on eelkõige vähemusaksionäride huvides. Neile on kasulik otsuste vastuvõtmiseks vajalike häälteenamuse nõuete suurendamine, samuti vähemusaksionäride esindaja koha garanteerimine juhtorganites ning neist tulenevad otsuste vetostamise võimalused. Vähemusaksionäril on keerulisem saada ilma aksionäride lepingu regulatsioonita teavet ühingu toimuva kohta ning nõuda kasumi väljamaksmist. Samuti on erinevad aktsiate kuuluvust puudutavad kokkulepped tihti just väikeaksionäride huvides. Väikeaksionäridele võib lepingu sõlmimine aidata saavutada mitme peale häälteenamus või koondada end suuremaks grupiks, kellel on võimalik kasutada seadusest tulenevaid osalusnõudega aksionäriõigusi.

Hääletuskokkuleppe sisuks on aksionäride kokkulepe hääletada ühingu organi koosolekul või otsuse vastuvõtmisel mingil kindlal viisil, samuti otsuse tegemiseks vajaliku häälteenamuse nõude muutmise (näiteks konsensuse nõue). Hääletuskokkulepetega realiseeritakse suur osa aksionäride lepingus sisalduvaid kokkuleppeid. Kokkuleppe sõlmimine hääle andmise kohta on vastavalt TsÜS § 33 lg 4 lubatud.

Siiski ei mõjuta hääle andmise kokkuleppe mittetäitmine antud hääle kehtivust. Hääle andmise kokkuleppe alusel ei ole võimalik esitada kokkuleppe rikkuja vastu täitmisnõuet ega nõuda hääle andmisele suunatud tahteavalduse asendamist kohtuotsusega vastavalt TsÜS § 68 lg 5. Võimalikuks saab pidada eraldi hääle andmisele suunatud tahteavalduse tegemise kohustuse lepingus sätestamist ning seejärel selle tahteavalduse asendamist kohtuotsusega. Probleemiks on aga see, et asendamiseks peab olema teine pool juba lepingut rikkunud ning üldkoosoleku otsus on juba tehtud. Järgmisel koosolekul sama otsuse tegemise tahteavalduse asendamist saab pidada võimalikuks, ent seda on praktikas keeruline läbi viia. Häälteenamuse kokkulepete täitmise tagamiseks on kasulik need põhikirjas sätestada.

Juhtorgani liikmete valimise kohta käivate kokkulepete kaudu saavad aktsionärid tagada oma mõju seltsi juhtimisele ning ligipääsu vajalikule teabele. Aktsionäride lepingus sätestatud kokkuleppe täitmisele aitab kaasa hääletamisprotseduuri reguleerimine – näiteks suurema häälteenamuse sätestamine isikuvalimisteks, samuti varasema kandidaatide esitamise kohustuse sätestamine. See toetab võimalust hääletamise tahteavalduse asendamiseks, võimaldades lepingu rikkumist ennetada. Juhtorgani liikmete valimise kokkulepped taanduvad tavapärasele hääletuskokkulepetele isikuvalimiste erisustega, ent valimise korda reguleerivad sätted tuleks reguleerida põhikirjaga. Ka juhtorgani töökorraldust puudutavad kokkulepped ei oma ühinguõiguslikku mõju ilma põhikirjas sätestamiseta. Aktsionäri kohustus tagada enda määratud nõukogu liikme hääletamise kokkulepitud viisil hääletamist ei ole täidetav.

Aktsionäride lepingus dividendi maksmise kohustuse sätestamine võib tekitada tulevikus probleeme, kui ühing ei ole kokkulepitud mahus võimeline dividende maksuma. Dividendide maksmise kokkuleppe taandub hääle andmise kokkuleppele ja seega üldkoosoleku otsusele. Ühingu täiendav rahastamine on võimalik laenu või kapitali suurendamise teel. Laenu andmise kohustuse täitmine ja täitmise nõudmine on võimalik. Osakapitali suurendamine taandub hääle andmise kokkuleppele ning kui selline otsus on vastu võetud, on ühingul osanikult vastava makse tegemist võimalik nõuda.

Patiseisuks on olukord, kus aktsionärid ei suuda mingil põhjusel ühingu tegevuse jaoks vajalikku otsust vastu võtta. Täpne patiseisu määratlus sätestatakse aktsionäride lepingus koos patiseisu lahendamiseks välja valitud korraga. Riigikohus on leidnud, et hea usu põhimõttest tulenevalt võib aktsionäridel olla kohustus hääletada patiseisust väljatulemiseks vajalike

otsuste poolt. Patiseisu sätete lubatavus ja mõju taandub valitud konkreetse patiseisu lahendamise kokkuleppe lubatavusele ja mõjule.

Tagamaks ühingu stabiilsus ja konkurentsieelised sätestatakse aktsionäride lepinguga tihti piirangud aktsiate võõrandamiseks. Et kaitsta aktsionäride huvisid, sõlmitakse ka muid kokkuleppeid, mis puudutavad aktsiate kuuluvust. Selliste kokkulepete koos kasutamisel on oluline jälgida, kas samas lepingus ja isegi samal ajal kasutatavad kokkulepped ei ole üksteist välistava toimega. Eestis on sellistest kokkulepetest seadusega sätestatud aktsiaseltsi puhul vaid ostueesõigus, osaühingu puhul on võimalik põhikirjaga sätestada ka muud tingimused. Samuti on põhikirjaga võimalik piirata aktsiate pantimist.

Aktsiaseltsi kohustamise võimalused oma osade kokkuostmiseks on Eesti õigusega piiratud, ÄS lubab oma aktsiaid piiratud tingimustel omandada vaid 1/10 ulatuses aktsiakapitalist. Aktsiate kuuluvust puudutavate kokkulepete puhul on oluline jälgida ka seda, kes on aktsiate omanik ja kas keelust ei ole võimalik mööda minna omaniku aktsiaid võõrandades. Mõju hindamisel on oluline jälgida, kas kokkuleppe sisuks on kohustatud poole sooritus- või hoidumiskohustus. Kui soorituses seisnevat kokkulepet on lihtne täita, võib hoidumiskohustuse täitmine osutada problemaatiliseks.

Lepinguga kohustuse võtmine aktsiaid mitte müüa on võlaõiguslik kohustus hoiduda tegevusest – aktsiate müügist – ning ei oma aktsiate suhtes asjaõiguslikku mõju. Kokkuleppe rikkumisest saab tuleneda vaid kahju hüvitamise nõue ning leppetrahvi nõue, kui selline on lepingus sätestatud, ent toimunud võõrandamistehingut kokkulepe ei mõjuta. Aktsiate võõrandamiskohustus on Eesti õiguses täidetav. Aktsiate võõrandamiseks vajalike tahteavalduste asendamine kohtuotsusega on Riigikohtu praktikas tunnustatud ning kohtuotsus võimaldab omandi üleminekut. Aktsiate koosmüügikohustuse kokkulepe on täidetav.

Koosmüügiõiguse kokkuleppe vastaselt – ilma teistele aktsionäridele teatamata ja nende aktsiaid kaasamata – oma aktsiate võõrandamine ei muuda võõrandamistehingut tühiseks ja kui lepingus ei ole sätestatud efektiivseid õiguskaitsevahendeid „maha“ jäänud aktsionäridele, on võimalik aktsionäride olukorda parandada vaid tekkinud kahju hüvitamise ning leppetrahvi nõudega. Sätestades koosmüügiõigust rikkunud aktsionärile kohustus osta teiste aktsionäride aktsiad sama hinnaga, millega ta oma aktsiad võõrandas, on aga võimalik koosmüügiõigust

oluliselt tugevdada.

Ostueesõiguse kasutamine ja täitmine on problemaatiline. Lepingulise ostueesõiguse või varasema teatamise kohustuse täitmata jätmine ei too kaasa käsutustehingu tühisust. Seega on võimalik nõuda vaid kahju hüvitamist ning leppetrahvi, kui selline on kokku lepitud. Ka seadusliku (põhikirjalise) ostueesõiguse on Riigikohus kahtluse alla seadnud ning täieliku kindluse ostueesõiguse kasutamisse saab tagada vaid EVKs märke tegemisega. Samuti ei ole ostueesõigus kasutatav, kui aktsiate võõrandamine toimub tasuta.

Kuna nii ostu- kui müügioptsoon on konkreetsed kohustused osa või aktsiad osta või müüa, on neid tegevusi lepingu täitmise korras võimalik nõuda. Vajadusel on võimalik optsoone realiseerida ka kohtus ning asendada kohustatud poole tahteavaldus kohtuotsusega. Väljumisklausel taandub sisuliselt mõnele teisele aktsiate kuuluvust puudutavale, kõige tavapärasemalt müügioptsoonile. Kuna aktsiate pandi kohta on vajalik märke tegemine EVKsse ning pantimise keelamiseks on võimalik see põhikirjas sätestada, on pantimise piiramine efektiivne. Tagatise piiramine lepinguga aga ei muuda aktsiate tagatiseks seadmist tühiseks.

Uurimiseesmärki analüüsid on võimalik järeldada, et kuigi praktikas levinud aktsionäride lepingus sisaldunud kokkulepped on lubatud, ei ole nende õiguslik mõju ühene ega selge. Seega ei leidnud kinnitust magistritöö esimene hüpotees. Praktikas levinud aktsionäride lepingus sisalduvad kokkulepped on Eesti õiguses lubatud. Kinnitust leidis aga teine hüpotees. Osa praktikas levinud aktsionäride lepingus sisalduvaid kokkuleppeid ei ole täidetavad.

Eligibility and Legal Consequences of Provisions of Shareholders' Agreements in Estonia

Summary

Using Shareholders' Agreements (SHA) to regulate the relationships between Shareholders and conduct of the Company is getting more and more popular in Estonia. It is important for the Shareholders and for the Company that the Shareholders remain the same to ensure success of common business plans and fulfillment of the competitive advantage.

According to the Baltic M&A Deal Points Study 2013, a study conducted by leading Law Firms of the Baltic States, a SHA was concluded in 43% of all transactions included in the study. In the previous study conducted in 2011, the agreement was concluded in 96% of all transactions.¹¹¹

In a ruling III-2/3-1/93 of 1994 Estonian Supreme Court has referred to ruling of Tallinn City Court on the 21st of October 1993, according to which the decision given to the board of the Company with a SHA to increase or decrease the share capital of the company was void. In another ruling 3-2-1-25-11, Estonian Supreme Court has stated, that to ensure a leadership of a company that considers the interests of shareholders, concluding a SHA is a good option.

In different news, blogs and handbooks as well as in business literature conducting a SHA is highly recommended as one of the best solutions to possible upcoming arguments between the shareholders. A SHA is recommended to be even in a legal start-package of start-up companies.

In Estonia agreements are regulated in the Law of Obligations Act. In the catalogue of contracts, the SHA is not listed. Therefore SHA is regulated by the general part of the Law of Obligations Act as well as principles of Law of Obligations, including principle of freedom of contract. SHA governs the issues regarding companies, that are governed by the Commercial Code. The problem is how do the provisions of the Commercial Code influence the

¹¹¹ Sorainen et al. Baltic M&A Deal Points Study 2013, lk 64. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf

agreements in a SHA and whether fulfillment of the obligations is possible in the context of company law.

The purpose of this thesis is to study whether the provisions of a SHA used in practice in Estonia are eligible and which are the legal consequences of these provisions. Eligibility and clarity of the legal consequences is important to ensure stability and further management of the companies that have a SHA concluded. In addition to eligibility and legal consequences the Author is trying to show possibilities and give recommendations to enforce the agreements. As a hypothesis, the Author establishes two statements:

1. The SHA provisions used in practice may not be eligible.
2. The SHA provisions used in practice may not be implementable.

Although securing the responsibilities arising from SHA provisions with a contractual penalty is very common, this would not ensure the entitled party would fulfill the responsibilities and would only serve as compensation for the loss. The threat of contractual penalty motivates the obligated party to fulfill its responsibilities, but it does not replace the possibility to claim for fulfillment.

The question of eligibility and legal consequences of the provision is observed through two main provisions of a SHA – voting agreements and agreements related to ownership of shares. This division has been made according to the SHAs used in reality as well as based on literature. Most of the provisions of a SHA are replaceable to one of those. The purpose is not to cover all possible provisions of a SHA. The questions established in this thesis are answered through analyzing Estonian Legal Acts, court practice and legal literature.

As a conclusion it was stated that SHAs are eligible in Estonian Law. According to the principle of freedom of contract the shareholders are free to conduct even provisions, that are not to be fulfilled under the regulation of the Commercial code. It is important for the provisions that they are in accordance with the good morals and not in contrary to the laws. The prohibitions of the Commercial Code do not make the provision contrary to the laws and the provisions are therefore eligible. However, implementing these provisions might be problematic.

The articles of association and a SHA are quite different although the issues they regulate are the same. The SHA comes into force by conclusion, but for the articles of association to come

into force it must be entered into the commercial register. The reasoning for the conclusion of a SHA is that it is not possible to enter many provisions into the articles of association – e.g. oblige the shareholders to a monetary contribution or contractual penalty. The possibility to submit claims arising from the articles of association is not certain in Estonian Law. Although there are many differences the SHA and articles of association are complementing one another, it is possible to use the differences to reach possible goals.

It is reasonable to enter necessary SHA provisions into the articles of association, to ensure their effect. Furthermore, it is reasonable to agree in the SHA to vote for adoption of articles of association that are as much as possible in accordance to the provisions of the SHA. The SHA and articles of association are similar when it comes to interpretation – they both are interpreted under the Law of Obligations Act. If it comes to questions regarding interpretation of provisions of articles of association, it is possible to turn to the SHA for clarification.

In Estonian Law it is possible to apply the regulation of contract of partnership to the SHA. The purpose of such a partnership is the conduct and development of the company. But even in the partnership the shareholders perform their rights directly to the company, not through partnership. In everyday contracts, it is usually stated that regulation of contract of partnership does not apply to the SHA.

The main parties of a SHA are shareholders. The parties may be all of the shareholders representing 100% of the share capital of the company, but a SHA may also be conducted between some shareholders. The company itself as well as members of management bodies may also be parties to a SHA. Having the company as a party to the SHA enables to oblige the company to enforce the provisions of the SHA. The same obligation may be also put on a member of a management body. But the company as well as a member of management body may not violate their responsibilities arising from the law. If a company is not a party to the SHA it is possible that it still has the right to present claims arising from the SHA through regulation of a contract in favor of a third person. To make these claims valid, this must be entered into the SHA.

In addition to special rights of minority shareholders under the law the minority shareholders can also gain complementary rights from the SHA. In the interests of minority shareholders there are provisions regarding a higher voting majority, having representatives at the

management bodies and possibilities to veto the decisions. For a minority shareholder access to information and possibilities to claim dividends are always smaller than for the majority. With respective provisions the situation can be made much better for the minority shareholders. It may be possible to gain voting majority for the group of minority shareholders and if this is not possible, they can also gain rights to use shareholder rights that need a special proportion of the share capital – for example it is necessary to have at least 1/10 of the share capital to call for an extraordinary general meeting.

The voting agreements are eligible in Estonian Law and commonly in use, being a base for many other provisions of a SHA. With a draft act of Penal Code of Estonia, the current felony of voting for special priorities will be deleted from the law. However not fulfilling the voting agreement does not affect the vote that was cast and claim of fulfillment is therefore not possible. It can be considered possible to establish a separate provision to give a special declaration of intention directed to giving the vote and then this declaration of intention may be replaced by a court ruling. But the problem is that for the replacement to take place the obliged party must have already violated the provision and the decision of shareholders has already been made. Making the same decision again at the next general meeting can be possible, but it is difficult to arrange in practice. To enforce an agreement of special voting majority, it should be entered into articles of association.

The regulation of elections of members of the management bodies is also an often used provision of a SHA. Through elected members the shareholders can ensure their impact to the management of the Company and gain access to information. The election is also important because the members of bodies are elected with a fixed term. Members of supervisory board are elected by the general meeting. The Commercial Code states that up to half of the members of supervisory council may be appointed otherwise than an election if this is stated in the articles of association. A dropout member of a management body may also be replaced by a court ruling, in this case a SHA may be a recommendation to the court.

For fulfillment of provisions of a SHA it is also recommended to specify the process of voting – e.g. stating a bigger majority for the elections of members of management bodies, and stating a deadline for submitting candidates. They also support the possibility to replace a declaration of intent to vote with a court ruling. There are similar possibilities if the members of the management board are elected at the supervisory council. The provisions of election of

members of management bodies are ordinary voting agreements with some specialties regarding the fact that people are elected. The procedure of elections should be also entered into articles of association.

Under the provisions of regulation of management of a company the number of members of management bodies, quorum requirements and a special order of voting may be stated. These regulations support the rest of the SHA provisions. Mostly to gain legal effect of such provisions it is needed to enter them to the articles of association. It is also possible to state that a shareholder must ensure that a member of a management body appointed by it shall vote in a certain way, but such provisions are not to be fulfilled.

The regulation of payment of dividends shall be decided at the general meeting or regulated in the articles of association. Stating obligatory payment of dividends in the SHA may be problematic, as the company may not be able to pay dividends each year. According to the Commercial Code it is allowed to pay dividends from the profits of previous years as well as last year. Payments in bigger amounts than those two combined are not allowed. The provision of payment of dividends is a simple voting agreement. Further investments to a company are possible either by giving credit or by rising share capital. Agreements of giving credit to the company are easy to enforce. Agreements of rise of share capital are also voting agreements.

A deadlock is a situation where the shareholders are unable to make a decision necessary for the activities of the Company. An exact wording of a deadlock situation shall be stated in the SHA with a special deadlock solving mechanism. The most fostering situation for a deadlock is if there are two shareholders in a company both holding 50% of the shares, but very complicated provisions regarding the conduct of the Company may also foster a deadlock. The Supreme Court has said that due to the principle of good faith it might be obligatory for a shareholder to vote in a certain way to resolve a deadlock. Most common mechanisms of solving a deadlock are forced arbitration, expropriation of shares or liquidation of the company. The eligibility and effect of deadlock provisions are dependent on the selected solving mechanism.

To ensure stability and competition advantages of a company different transfer restrictions are often agreed for the Shareholders. It is important to observe that some of such restrictions

used in the same agreement may be excluding use of one another. In the Estonian Commercial Code, only a pre-emptive right is stated. Possibilities to oblige the Company to buy its own shares are limited in Estonia, as the law only allows 1/10 of the share capital to be owned by the company itself if other preconditions have been fulfilled. While evaluating the legal effect of the provisions it is important to distinguish whether this provision includes performance of an obliged party or an engagement to refrain from something. If the performance is simple to fulfill, the fulfillment of engagement to refrain may be difficult.

A Lock-In obligation is a obligation to refrain from an action – selling shares – and it does not have a real right impact, meaning that concluding such and agreement does not affect the ownership of shares. The agreement may have its effect if it would be possible to conduct a real right contract and enter the limitation to the register. The mandatory sale provisions are enforceable in Estonian Law, as they are a specific performance. Replacement of such a declaration of intent with a court ruling has been affirmed by the Estonian Supreme Court. The situation is similar with Drag-Along provisions.

The content of Tag-Along provisions is to refrain from selling shares without involving other willing shareholders to the sale of shares. Selling shares in violation of Tag-Along provisions would not turn the transaction void. If such a violation happens and the „left“ shareholders do not have an effective remedy, all they can do is claim for indemnification and contractual penalty. By forcing the violator to buy the shares of other shareholders with the same price as the violator sold, the provision gets stronger. In this case it is possible to claim fulfillment of the provision.

With mandatory sale provisions a shareholder is conditionally obliged to sell his shares to another shareholder. The trigger for the sale may be related to the person of the shareholder, but the obligation may also be a penalty for violating the SHA. It is important to agree the price for the mandatory sale provisions as well as special procedure of sale. If the mandatory sale provision is agreed upon and the trigger has arrived, it is possible to claim fulfillment of the obligation and replace the declaration of intent.

The use and fulfillment of preemptive rights is problematic. A violation of contractual pre-emptive right does not make the disposition void. Even the fulfillment of pre-emption right stated in the Commercial Code (in the articles of association) has been doubted by the

Supreme Court of Estonia. The pre-emptive right is ensured by having the right noted at the Central Register of Securities. In addition, the pre-emptive right is not valid if the acquisition is not paid.

As both call option and put option are specific obligations to sell or buy shares, they are also effectively enforceable. An exit clause usually consists of one of the other provisions stated in this thesis and the enforceability of it is tied to the base provision. As pledging of a share could be registered at the Central Register of Securities and a ban of pledging can be enforced by the articles of association, the regulation on pledge is effective. However, just banning pledging in a SHA would not make the pledge void, if the ban is not entered into the articles of association.

Although the provisions of SHA used in practice are eligible, the legal consequences are not clear. The first hypothesis of this thesis was not confirmed. The second hypothesis was confirmed – some of the provisions of a SHA used in practice are not enforceable.

Kasutatud materjalide loetelu

Kasutatud kirjandus

1. H. J. Brownlee. The Shareholders' Agreement: A Contractual Alternative to Oppression as a Ground for Dissolution. - Stetson Law Review – 24-1, Fall, 1994, pp 267-307. Available online: <http://www.law.stetson.edu/lawreview/media/the-shareholders-agreement-a-contractual-alternative-to-oppression-as-a-ground-for-dissolution.pdf> (04.05.2014).
2. M. J. Duffy. Shareholders Agreements and Shareholders Remedies Contract Versus Statute? - Bond Law Review, Volume 20, Issue 2, 2008.
3. S. Gomtsian. The Enforcement of Shareholders' Agreements, Comparative Analysis of English and Russian Law. Master's Thesis – Research Master in Law. - Tilburg Law School, July 2012 Available online: arno.uvt.nl/show.cgi?fid=128481 (04.05.2014).
4. M. Greinoman. Aktsionäri mittevahalised õigused. - Juridica I/2001, lk 46-56.
5. E. Gustavus. Äriühinguõigus. Tallinn, Berliin: Justiitsministeerium 2001.
6. R. Eamets, T. Türipuu, Ostueesõigus ja probleeme ostueesõiguse teostamisel. Juridica X/2001, lk 691-696.
7. S. Espenlaub, M. Goergen, A. Khurshed. IPO Lock-in Agreements in the UK. - Journal of Business Finance and Accounting, Volume 28, Issue 9-10, November/December 2001, pp pages 1235-1278.
8. European Commission. Report on the Proportionality Principle in the European Union. - Available online: http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/shareholders/study/final_report_en.pdf (04.05.2014).

9. V. Joffe, D. Drake, G. Richardson, D. Lightman. *Minority Shareholders. Law, Practice, and Procedure. Third Edition.* Oxford University Press, 2008.
10. M. Kalas. Aktsiaseltsi vähemusaktsionäride kaitse probleeme. - *Juridica* VI/1998, lk 285-288.
11. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu. Toimiku number 13-1051. Arvutivõrgus eelnõude infosüsteemis eelnoud.valitsus.ee.
12. F. R. King. Enforcement of an Invalid By-Law as a Contract Among the Shareholders. - *Wyoming Law Journal*, Vol 15, No. 3, 1961, pp. 207-211.
13. I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve. *Võlaõigus I. Üldosa.* Tallinn: Kirjastus Juura 2004.
14. P. Miliauskas. Shareholders' agreement as a tool to mitigate corporate conflicts of interest. - *International Journal of Private Law*, Vol. 6, No. 2, 2013, pp. 109-131.
15. E. Ofek, M. Richardson. The IPO Lock-Up Period: Implications for Market Efficiency And Downward Sloping Demand Curves, Stern School of Business, New York University, January 2000. - Available online: <https://archive.nyu.edu/bitstream/2451/27072/2/wpa99054.pdf> (04.05.2014).
16. M. Ots. Aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisus ja kehtetus. - *Juridica* IV/2001, lk 234-241.
17. N. S. Roush, R. S. Scolaro, S. B. Gorin. *Shareholders Agreements for Closely-Held Corporations, Outline.* - The American College of Trust and Estate Counsel, 2006.
18. K. Saare. Seltsing – kas leping või ühing? - *Juridica* I/2003, lk 57-64.
19. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde. Toimiku number 13-1051. Arvutivõrgus eelnõude infosüsteemis eelnoud.valitsus.ee.
20. J. S. Slorach, J. Ellis. *Business Law 2013-2014.* Oxford University Press, 2013

21. Sorainen, Lawin, Borenus, Raidla Lejins & Norcous, Tark Grunte Sutkiene. Baltic M&A Deal Points Study 2013. Available online: http://www.rln.ee/public/Publikatsioonid/Baltic_MA_Deal_Point_Study_2013.pdf.
22. T. Tark. Aktsionäride leping, Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, 2007.
23. The Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York. The Enforceability and Effectiveness of Typical Shareholders Agreement Provisions. - The Business Lawyer, Vol 56, August 2010. Available online: <http://www.nycbar.org/pdf/report/uploads/20071830-TheEnforceabilityandEffectivenessofTypicalShareholderAgreementProvisionsforweb.pdf>
24. M.-E. Tirkkonen (toimetaja), Ühinemised ja omandamised: ettevalmistusest jõustumiseni. Tallinn: Äripäev 2011.
25. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koostajad). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
26. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Saare (koostajad). Tsiviilõiguse üldosa, Tallinn: Juura 2012.
27. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koostajad). Võlaõigusseadus. I, Üldosa (§ 1-207): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2006.
28. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koostajad). Võlaõigusseadus. II, 2.-7. osa (§§ 208-618): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2007.
29. U. Volens, M. Moor. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingu hütist. - Juridica X/2012, lk 752-767.
30. A. Vutt, M. Vutt. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. - Juridica IX/2012, lk 709-716
31. E. Werlauff. Euroopa Liidu ühinguõigus. Ühine nimetaja äriliste ettevõtmistele 12 riigis. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1997.

32. Äriseadustiku muutmise eelnõu seletuskiri, lk 23-24, Eelnõu 733 SE III, Arvutivõrgus:
[http://www.riigikogu.ee/?
page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=992707&u=20140501172337](http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=992707&u=20140501172337)
(04.05.2014).

Kasutatud normatiivmaterjal

33. Asjaõigusseadus. - RT I, 13.03.2014, 84.
34. Asjaõigusseaduse rakendamise seadus. - RT I, 13.03.2014, 84.
35. Eesti väärtpaberite keskregistri seadus. - RT I, 25.07.2012, 11.
36. Karistusseadustik. - RT I, 26.02.2014, 6.
37. Konkurentsiseadus. - RT I, 05.07.2013, 9.
38. Korterühistuseadus. - RT I, 13.03.2014, 91.
39. Maareformi seadus. - RT I, 14.01.2014, 3.
40. Mittetulundusühingute seadus. - RT I, 21.03.2014, 27.
41. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 06.02.2014, 15.
42. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I, 13.03.2014, 103.
43. Võlaõigusseadus. - RT I, 29.11.2013, 4.
44. Äriseadustik. - RT I, 21.03.2014, 21.

Kasutatud kohtulahendid

Riigikohtu lahendid

45. RKTsKo 01.02.1994, III-2/3-1/93.

46. RKTko 29.01.2003, 3-2-1-6-03.
47. RKTko 19.12.2005, 3-2-1-145-05.
48. RKTko 25.04.2006, 3-2-1-38-06.
49. RKTm 18.12.2006, 3-2-1-130-06.
50. RKTko 16.06.2008, 3-2-1-60-08.
51. RKTko 8.10.2008, 3-2-1-65-08.
52. RKTko 30.01.2009, 3-2-1-145-08.
53. RKTko 18.11.2009, 3-2-1-121-09.
54. RKTko 31.03.2010, 3-2-1-7-10.
55. RKTko 04.03.2010, 3-2-1-33-10.
56. RKTko 1.03.2011, 3-2-1-157-10.
57. RKTko 09.05.2011, 3-2-1-25-11.
58. RKTm 27.10.2011, 3-2-1-97-11.
59. RKTko 09.11.2011, 3-2-1-99-11.
60. RKTko 29.01.2012, 3-2-1-45-12.
61. RKTko 13.02.2012, 3-2-1-116-11.
62. RKTko 05.12.2012, 3-2-1-142-12.
63. RKTko 29.05.2013, 3-2-1-40-13.
64. RKTko 28.04.2014, 3-2-1-23-14.

Ringkonnakohtu lahendid

65. TrtRnKo 22.03.2006, 3-05-251.
66. TlnRnKo 30.04.2007, 3-05-510.
67. TlnRnKo 27.10.2008, 2-07-1037.
68. TlnRnKo 02.07.2010, 2-07-25506.
69. TlnRnKo 22.12.2010, 2-07-34635.
70. TrtRnKm 31.10.2012, 3-12-609.
71. TlnRnKo 16.05.2013, 2-11-55493.

Maakohtu lahendid

72. HMKo 12.03.2008, 2-04-1037.
73. HMKo 30.10.2009, 2-07-25506.
74. HMKo 30.10.2009, 2-07-25506.
75. HMKo 23.11.2009, 2-07-34635.
76. PMKo 20.04.2012, 2-11-44283.
77. VMKm 13.06.2012, 2-11-55488.
78. VMKm 13.06.2012, 2-11-55488.

Muud allikad

79. Aktsionäride lepingu vaidlus Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtus. - Advokaadibüroo Lextal, 12.01.2010. Arvutivõrgus: <http://lextal.ee/360-aktsionaride-lepingu-vaidlus-kaubandus-toostuskoja-arbitraazikohtus/> (04.05.2014).
80. Gnidin: kohus peab BLRT dividendide mittemaksmist ebaseaduslikuks. - Äripäev, 20.03.2014. Arvutivõrgus: <http://www.aripaev.ee/?PublicationId=f96a401b-fc73-4b5c-a39f-acf29bbe978c&ref=rss> (04.05.2014).
81. K. Kallas, I. Murula. Osanike leping – parim profülaktiline ravim invaliidsuse ennetamiseks. Advokaadibüroo Sorainen, 16.11.2010. Arvutivõrgus: <http://www.sorainen.com/en/Publications/legal-blogs/2358/osanike-leping---parim-prof-ulaktiline-ravim-invaliidsuse-ennetamiseks> (04.05.2014)
82. Kobin käib Pärnitsaga kohut. - Äripäev, 02.10.2009. Arvutivõrgus: http://www.aripaev.ee/article/2009/10/02/Kobin_kaub_Parnitsaga_kohut (04.05.2014).
83. K. Raidla. Kas julged mängida vene ruletti? - Director, oktoober 2009.
84. M. Sookael, Emafirmade isamaa – Eestist startiva startupi seisukohast. Arvutivõrgus: <http://www.martin.ee/emafirmade-isamaa-startiva-startupi-seisukohast/> (04.05.2014).

IPO Materjalid:

85. Aktsiaselts Tallink Grupp 34,090,909 Ordinary Shares, November 18, 2005, lk 12. Arvutivõrgus: <http://www.fi.ee/failid/71943acl.pdf> (04.05.2014).
86. AS Ekspress Grupp aktsiate esmane avalik pakkumine. Pakkumis ja noteerimisprospekti kokkuvõte, 16. märts 2007, lk 11. Arvutivõrgus: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/eeg/eeg_est.pdf (04.05.2014).
87. AS Premia Foods Offering and Listing Prospectus, 21 April 2010, p 114. Available online: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/prf/Premia_prospekt.pdf (04.05.2014).

88. AS Silvano Fashion Group Combined Offering of up to 6,221,338 Ordinary Shares, 26 June 2007, p 127. Available online: http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/tallinn/bors/prospekt/sfg/Silvano_prospectus.pdf (04.05.2014).
89. Arco Vara AS Aktsiate esmane avalik pakkumine, pakkumis- ja noteerimisprospekti kokkuvõte, 1. juuni 2007. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/arco_prospectus_est.pdf (04.05.2014).
90. Offering of up to 2 950 324 Offer Shares AS Eesti Ehitus, 28 April 2006. Available online: http://www.fi.ee/failid/ee_prospekt.pdf (04.05.2014).
91. Olympic Entertainment Group Pakkumis- ja noteerimisprospekti kokkuvõte. Arvutivõrgus: http://www.fi.ee/failid/oeg_est.pdf (04.05.2014).

Kasutatud lühendid

AÕS	–	asjaõigusseadus
AÕSRS	–	asjaõigusseaduse rakendamise seadus
EVK	–	Eesti Väärtpaberite Keskregister
EVKS	–	Eesti väärtpaberite keskregistri seadus
KarS	–	karistusseadustik
KonkS	–	konkurentsiseadus
KÜS	–	korteriühistuseadus
MaaRS	–	maareformiseadus
MTÜS	–	Mittetulundusühingute seadus
TsMS	–	tsiviilkohtumenetluse seadustik
TsÜS	–	tsiviilseadustiku üldosa seadus
VÕS	–	võlaõigusseadus
ÄS	–	äriseadustik

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siim Maripuu (sünnikuupäev: 15.08.1989) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Aktionäride lepingus sisalduvate kokkulepete lubatavus ja õiguslikud tagajärjed Eestis“, mille juhendaja on Dr. Iur. Andres Vutt,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 05.05.2014 (*kuupäev*)